MUNCA PE PIEDESTAL

TEXT, IMAGINE ȘI ISTORIE ORALĂ – MĂRTURII DIN PERIOADA COMUNISTĂ

LAURA NICOARĂ, MEDEEA STAN, IULIA BUCUR, MIHAELA GONGU, DANIELA POPESCU

PROF. COORDONATOR: DĂNUȚ SOLCAN

"Îndeplinirea riguroasă a obligaţiei de a munci şi disponibilitatea la muncă sunt porunca supremă (*das oberstes Gebot*)"

„Recht auf Arbeit – Pflicht zur Arbeit"*, Völkischer Beobachter* , 12 ian. 1939

"Muncește. Muncește în fiecare zi. Muncește cu drag. Răsplata muncii să-ți fie nu câștigul, ci mulţumirea că ai pus o cărămidă la înălţarea Legiunii şi la înflorirea României. "

Legea Muncii, *Cărticica şefului de cuib*

"Aho, aho, ai mei fîrtaţi/ Cătinel nu mai mînaţi/ (...) Auzit-aţi de sondori/ Ce din zori şi pînă zori/ Sfredelesc în adîncime?/ Folosind metode noi/ Au adus în lung şuvoi/ Mii de tone de ţiţei/ Să urăm deci pentru ei/ (...) Să aducem iar urare/ Fraţilor de pe ogoare/ Harnicilor gospodari/ Fruntaşi în recolte mari/ Care-n ciuda secetei/ Agrotehnic-au urmat/ Şi-au obţinut rod bogat..."

"Pluguşorul comunist", *Viaţa Buzăului*, 30 dec. 1962

"Satisfacţia muncii, acum, e mult mai mică decât a muncii din comunism. Ce bine era «când era rău»!"

Marian Sultan, un român din zilele noastre

"Eram nevoiţi să fim «muncitori şi fericiţi». Nu regret comunismul – îl condamn cu tot sufletul. Îmi vine şi acum să plâng când privesc înapoi..."

Dumitra Bocioacă, o româncă din zilele noastre

1. Introducere

1.1 Prezentarea temei

Motivaţia folosirii citatelor de mai sus în debutul lucrării este dorinţa de a schiţa, cu ajutorul lor, reperele generale ale proiectului nostru. Acesta îşi propune, în principal, o analiză a temei muncii din perspectiva a două ideologii extremiste din România veacului trecut, cea legionară şi cea comunistă. Analiza este prefaţată însă, aşa cum o sugerează primul motto, de un studiu mai general asupra problematicii muncii în viziunea ideologiilor extremiste care, în secolul XX, au stat la baza unor regimuri dictatoriale şi totalitare. Acest studiu preliminar se justifică, în opinia noastră, prin două considerente. Pe de o parte, el ajută la o mai bună înţelegere a spiritului general al discursului totalitar despre muncă, ceea ce implică şi o mai bună înţelegere a fenomenelor autohtone care ne interesează. Pe de altă parte, el oferă posibilitatea unor comparaţii (asemănări şi deosebiri) pornind de la elemente de conţinut concrete; şi acest fapt se răsfrânge pozitiv, credem noi, asupra înţelegerii fenomenelor autohtone, a specificului lor, dar şi a influenţelor pe care le-au preluat.

Cât despre opiniile celor doi români, contemporani ai noştri, ele trimit la penultimul capitol al lucrării noastre, care abordează pe scurt problematica muncii în cei 20 de ani post-comunişti. Este adevărat că cele două decenii nu aparţin zonei ideologiilor/ regimurilor extremiste analizate în restul lucrării. Însă, aşa cum vom arăta şi în cuprinsul acelui capitol, ideologiile au implicaţii adânci, care nu dispar cu uşurinţă. Credem, aşadar, că această dezbatere asupra lui "azi" completează în mod

necesar analiza anterioară. Sub aspectul viziunii asupra muncii şi al practicii muncii, ca şi sub atâtea alte aspecte, trecutul continuă să ne marcheze existenţa.

Trebuie făcută şi următoarea precizare. Iniţial, proiectul viza doar abordarea temei muncii în viziunea comunismului românesc. Am dorit însă să avem şi o ilustrare a subiectului din registrul opus. În documentele studiate am găsit informaţii interesante privitoare la dictatura carlistă sau la cea antonesciană. Dar, chiar dacă ambele au fost influenţate de spiritul dreptei extremiste, foarte prezent în Europa acelei epoci, abordarea legionară a subiectului muncii (teorie şi acţiune politică, inclusiv prezenţă la guvernare) ni s-a părut nu doar foarte complexă, ci şi foarte relevantă ca ilustrare a acelui extremism de dreapta, opus, dincolo de unele asemănări izbitoare, totalitarismului comunist. Alegerea noastră a fost, astfel, făcută; apoi am dezvoltat cercetarea într-un cadru mai larg (ideologii de extremă dreaptă şi stângă transpuse în practică în Europa şi pe alte continente).

1.2 Repere metodologice

Proiectul nostru a pornit de la studiul presei – ziare şi reviste din fondul Arhivelor Judeţene Buzău, Bibliotecii Judeţene Buzău, Bibliotecii Centrale Universitare, Bibliotecii Academiei Române (pentru *Völkischer Beobachter*) şi Bibliotecii Autonome a Universităţii din Barcelona (unde a avut posibilitatea să lucreze în vara trecută una dintre noi, Mihaela Gongu)[1]; s-au adăugat apoi realizarea de interviuri, chestionare, analiza unor filme şi jurnale de epocă. Studiul presei totalitare ne-a oferit, evident, o imagine profund subiectivă asupra subiectului muncii. Lucrarea noastră tratează, într-o mare măsură, despre *reprezentări* ale muncii, şi nu orice fel de reprezentări, ci unele în care factorul propagandistic joacă un rol uriaş. În consecinţă, am păstrat în permanenţă o poziţie prudentă faţă de aceste surse, poziţie bazată pe cunoştinţele noastre anterioare, pe bibliografia de specialitate parcursă şi, nu în ultimul rând, o poziţie conturată chiar pe baza surselor (care sunt criticabile în sine prin violenţă, vederi exclusiviste, ale căror "adevăruri", susţinute prin toate mijloacele, sunt neverosimile).

Pe de altă parte, chestionarele şi interviurile au reprezentat, cel puţin pentru perioada comunistă, o posibilitate de a ne verifica informaţiile,[2] de a face cunoştinţă cu o pluralitate de păreri, ieşind astfel din zona "adevărurilor dogmatice".

Chestionarele, două la număr, se adresează adulţilor (193 respondenţi) care ne-au putut transmite imaginea unui trecut mai îndepărtat, respectiv elevilor (clasele a IX-a – a XII-a, 267 respondenţi). Primul chestionar vizează preponderent subiectul muncii în perioada comunistă (12 din cele 15 întrebări), propunându-şi să obţină informaţii despre munca în comunism în general, cât şi despre câteva aspecte particulare abordate de noi în lucrare; trei întrebări se referă şi la munca în perioada actuală, în ideea realizării unor comparaţii. Al doilea chestionar vizează doar perioada actuală, propunându-şi să contureze viziunea tinerilor despre muncă (motivaţia muncii, perspectivele împlinirii profesionale, modele în muncă, nemulţumiri, propuneri "pentru mai bine" etc.). Ambele chestionare conţin atât întrebări cu răspunsuri închise, cât şi întrebări cu răspunsuri deschise.

Cât despre interviuri, interlocutorii noştri sunt oameni care au deţinut funcţii de răspundere în perioada comunistă, oameni care au trăit experienţe deosebite, persoane publice, persoane din

[1] Traducerile din limbile germană, spaniolă, italiană şi, în câteva cazuri, engleză ne aparţin. Nu şi cele din limba rusă, pentru care mulţumim prietenelor din Basarabia, Pănuţă Alina şi Jalbă Cristina.

[2] Desigur, şi aceste surse constituie, în ultimă instanţă, tot "reprezentări" referitoare la subiectul cercetat, dar între subiectivitatea, inevitabilă până la un anumit punct, a unor opinii şi subiectivitatea unor discursuri construite pe fundamente propagandistice (v. afirmaţia lui Joseph Goebbels: "Noi nu vorbim ca să transmitem ceva, noi vrem ca să obţinem un anumit efect.") există, credem, o mare diferenţă.

străinătate sau, pur şi simplu, oameni care ne-au putut transmite ceva din experienţa lor trecută şi prezentă. Rămâne regretul ratării unor interviuri – de pildă cel cu doamna Su En, care ne-ar fi putut vorbi despre experienţa sa din perioada maoistă. Ne bucurăm, în schimb, că am putut colabora cu colegii, prietenii, cunoştinţele noastre, pe care i-am rugat să ne ajute, explicându-le tema proiectului, pentru a putea vorbi, la rândul lor, cu persoane care ar fi dorit să împărtăşească din experienţa lor. Astfel, celor 11 interviuri ale noastre li se adaugă aceste noi informaţii (subliniem faptul că *ei sunt cei care au stat de vorbă cu persoanele respective*, pornind de la reperele concursului şi întrebările noastre). Această iniţiativă ne-a adus multe surprize plăcute; unele materiale sunt mai sumare, altele sunt mai ample, după bunăvoinţa şi experienţa de viaţă a interlocutorilor, dar toate ne-au ajutat să ne facem o opinie mai clară asupra muncii de "ieri" şi de "azi"; le mulţumim mult pentru ajutor, aşa cum le mulţumim tuturor celor care ne-au sprijinit în realizarea proiectului. Interviurile noastre sunt filmate sau scrise, celelalte sunt consemnate în scris.

Având în vedere limita de 50 de pagini, am renunţat la unele subcapitole ale lucrării. De dragul Laurei, "lingvista" noastră, am păstrat însă în Anexe – acolo unde se găsesc şi o parte din sursele folosite, grupate pe teme (pot fi consultate, în totalitate, pe DVD-uri) – unul dintre subcapitole scrise de ea, o analiză a "limbii de lemn" realizată pe texte din presa comunistă. Dacă doriţi să o citiţi, ea se găseşte în Anexa 8.

Întrucât citatele din presă sunt frecvente, am decis, pentru a nu încărca textul, să recurgem în anumite cazuri la abrevieri: presa externă: *Völkischer Beobachter – VB; La Vanguardia – LaV; Pravda – P*; presa internă: a) *Cuvântul – C; Sfarmă-Piatră – S-P; Almanah Muncitorul Legionar – AML; b) Scînteia – S; Scînteia Tineretului – ST; România Liberă – RL; Munca – M; Informaţia Bucureştiului – IB; Flacăra – Fl; c) Adevărul – A; România Liberă – RL.*

2. Reprezentări ale muncii în regimurile dictatoriale/totalitare

Aşa cum am menţionat în Introducere, analiza asupra problemei reprezentării muncii în spaţiul românesc este prefaţată de o discuţie referitoare la abordarea subiectului respectiv în diverse regimuri de extremă (dreaptă şi stângă). Având în vedere că cea mai mare parte a lucrării noastre tratează despre muncă în viziunea ideologiilor totalitare româneşti, această discuţie ne va permite să abordăm problematica autohtonă şi din perspectiva unor comparaţii (influenţe, asemănări, aspecte specifice).

2.1 Extrema dreaptă

Nazismul Nimeni nu va putea disocia vreodată nazismul de cinica utilizare a formulei "Arbeit macht Frei". Discursul nazist asupra muncii este însă mult mai elaborat. Articolele de presă (*Völkischer Beobachter*), discursurile, posterele, înregistrările video de epocă pe care le-am studiat ne-au lăsat impresia unei uriaşe maşinării propagandistice puse în slujba unei obsesii.

Analiza surselor a conturat câteva aspecte esenţiale (identificabile, aşa cum vom arăta, şi în alte ideologii totalitare): cultul Conducătorul, în ipostaza de Muncitor/Constructor şi Protector al poporului muncitor, apologia omului nou – muncitor în slujba cauzei naziste, glorificarea muncii, văzută ca element esenţial pentru apărarea/dezvoltarea Patriei şi bunăstarea poporului, ceea ce

implică redefinirea ei din perspectiva noii ideologii şi o ruptură totală cu trecutul, utilizarea abilă a problematicii muncii în combaterea Duşmanului.

Astfel, imaginile studiate îl aşează constant pe Adolf Hitler în centrul atenţiei. Fotografiile de presă şi posterele îl înfăţişează în mijlocul muncitorilor, vorbindu-le, inaugurând noi uzine, clădiri, şantiere etc. (v. foto). Textele sunt, de asemenea, sugestive: "Hitler construieşte. Ajutaţi-l!" (*Hitler baut auf. Helft mit!*, poster, arhivă[3]), "Acum le vorbea primul muncitor al statului (*der erste Arbeiter des Reiches*) tovarăşilor săi de muncă", "bucuria şi mândria strălucesc în ochii muncitorilor pentru Conducătorul pe care le-a fost dat să-l aibă", "muncitorii îl aprobă entuziasmaţi" întrucât cuvintele sale sunt ale "omului care a venit din rândul vostru, care v-a cunoscut deopotrivă grijile şi necazurile" (foto "Einweihung des Neubaues der Reichskanzlei", *VB*, 10.01.1939); într-un alt loc, Führerul este numit "Om al construcţiei", *Mann vom Bau* ("Technisches von der neuen Reichskanzlei", *VB*, 15.01.1939), el dă cele trei lovituri de ciocan ce inaugurează fundaţia Pieţei Runden sau pune piatra de fundaţie la uzinele Volkswagen din Fallersleben, primeşte cheia noii construcţii a Cancelariei Reichului ("Hammerschläge für ein neues Berlin", *VB*, 15.06.1938, "Drei Typen Volkswagen sensationell niedriger Preis", *VB*, 27.05.1938, "Einweihung...", *VB*, 10.01.1939). Ceva din "aura" sa se transferă şi apropiaţilor săi (v. "Uzinele «Hermann Göring»", *VB*, 20.01.1939), dar mai ales – în viziunea propagandei naziste – poporului muncitor, care îl susţine necondiţionat: gesturile sale "ritualice" dau semnalul pentru începerea muncii ("Hammerschläge...", *VB*, 15.06.1938), o imagine aduce precizarea: "în spatele Führerului, dulgherii" ("Einweihung...", *VB*, 10.01.1939). Multe pasaje au pierdut caracterul informativ, fiind pură literatură (dar nu de bună calitate): "În mijlocul terasamentului ne opreşte un bărbat îmbrăcat simplu: – Vorbeşte Conducătorul acolo? – Nu, bunule prieten, pe Conducător îl găseşti în Piaţa Runden, pe strada Postdamer… mai e o bună bucată de drum. Fără să zăbovească o secundă… s-a întors. El vrea să îl vadă pe Conducător – poate prima dată în viaţa lui – la punerea pietrei pentru fundaţie. Conducătorul a rostit cuvântul-cheie pentru începerea muncii de reconstruire a capitalei Reichului. Mii de oameni entuziaşti năvălesc pe noile şantiere. Ciocanele cu abur au început să lucreze cu lovituri puternice. Ritmul lucrului pluteşte deasupra străzilor şi deasupra oamenilor".

VÖLKISCHER BEOBACHTER
Norddeutsche Ausgabe
Festakt im Sportpalast
Einweihung des Neubaues der Reichskanzlei
in bedeutsamer Abschnitt in der Neugestaltung der Reichshauptstadt
Der Führer

Aceşti muncitori nu mai sunt cei din trecut, ei au sentimentul că luptă, în sfârşit, pentru interesele lor, o luptă cu care se pot identifica: "«Mă gândesc la perioada de acum şapte ani, când eram închis pentru că vroiam să muncesc» Apoi îşi dă jacheta jos… Braţele musculoase se întind: «Şi acum, la muncă!»" ("Hammerschläge...", *VB*, 15.06.1938). Evident, muncitorul nu lucrează doar pentru el: "Munca este îndatorirea faţă de popor şi devotamentul faţă de întreg [de toţi, de colectivitate]" (*Arbeit ist Dienst am Volke und die Hingabe an das Ganze*). De aceea, îndeplinirea

[3] http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/posters2.htm
http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/posters/kauft.jpg

riguroasă a obligaţiei de a munci şi disponibilitatea la muncă sunt porunca supremă (*das oberstes Gebot*). (“Recht auf Arbeit – Pflicht zur Arbeit!”, *VB*, 12.01.1939)

Acest “nou suflu” reprezintă o ruptură totală cu trecutul şi o declaraţie de război adresată oricui i s-ar împotrivi. Pe lângă evreu, considerat duşmanul prin definiţie al muncii cinstite, este atacat şi vechiul regim al Republicii de la Weimar: “Ţăranul german a sărăcit, economia agricolă s-a prăbuşit, speranţele multor milioane de oameni s-au nimicit, o treime dintre germani nu au de muncă”; foştii conducători sunt acuzaţi că “au creat neînţelegeri între oraşe şi sate, între muncitori şi funcţionari, între muncitori cu guler albastru şi muncitori cu guler alb” (A. Hitler, “Apel către naţiune”, 31.07.1932[4]). Situaţia este complet alta după instaurarea nazismului. Măsurile sunt energice: “În anii 1932-1933, când sistemul economic părea să fie ruinat pentru totdeauna, mi-am dat seama că salvarea ţinea (…) de mai buna folosire a muncii industriale şi a resurselor agricole (…) Statul poate face orice, dar nu poate face un lucru (…): acela de a lăsa 12.000 de milioane de ore de muncă să se piardă an după an”. Aceste aspecte justifică, pentru Hitler, atât intervenţia masivă a statului în economie, cât şi solicitarea “deplinelor împuterniciri” (acordate de Reichstag în 1933). După patru ani, rezultatele sunt spectaculoase: “Membri ai Reichstag-ului, am ridicat producţia germană la un nivel excepţional în toate ramurile… am dat de lucru milioanelor de muncitori germani…“ (“Discurs A. Hitler în Reichstag, 30.01.1937)[5]. Aceeaşi idee apare într-un articol de presă: “după cinci ani de la intrarea în funcţie, Conducătorul a putut să anunţe că dreptul la muncă este asigurat. Fiecare conaţional apt de muncă, creativ, are conform capacităţii sale de muncă… o ocupaţie permanentă” (“Recht auf Arbeit – Pflicht zur Arbeit!”, *VB*, 12.01.1939). Identificăm, în aceste peisaje, tema glorificării realizărilor regimului, comună tuturor ideologiilor totalitare; ea ilustrează, în acest caz, o societate transfigurată în toate elementele ei, împlinind, în viziunea propagandei oficiale, “profeţia” lui Hitler dinaintea preluării puterii: “Când naţiunea îşi îndeplineşte obligaţiile, trebuie să răsară o zi care să ne dea din nou un stat al cinstei şi al libertăţii, al muncii şi al pâinii *(ein Reich der Ehre und Freiheit, Arbeit und Brot*)” (“Apel...”, 31.07.1932)[6]

Der Führer vollzieht mit drei Hammerschlägen die Grundsteinlegung zum Haus des Deutschen Fremdenverkehrs am künftigen „Kunden Platz“ an der Nordsüd-Achse und gibt damit das Signal zum Arbeitsbeginn an 16 Großbaustellen Berlins
Ganz links Reichsminister Dr. Goebbels, der die Festansprache hielt, rechts vom Führer Ministerialdirektor Dr. Gutterer

Fascismul italian Cât despre tema muncii/muncitorului în viziunea fascismului italian, am studiat-o, de asemenea, cu ajutorul mai multor documente scrise (aparţinând lui Benito Mussolini şi lui Giovanni Gentile) şi audio-video (discursuri, jurnale de epocă). Ca şi în cazul nazismului, întâlnim ideea Conducătorului – Muncitor, model pentru întreaga societate. Într-unul din discursuri, Il Duce afirma: “Eu îmi fac zilnic griji, de dimineaţă până seara, am grijă să muncesc din răsputeri pentru ei [italieni]” (“Discurs adresat locuitorior din Torino”, 24.10.1932)[7]. Imaginea părintelui grijuliu şi protector include şi ideea răsplătirii şi motivării permanente a “copilului ascultător”, prin dovezi de afecţiune sufletească: “Muncitorii din marea Genovă, care au dat dovadă de atâta

[4] http://www.youtube.com/watch?v=vASc4JizNOg

[5]http://www.worldfuturefund.org/wffmaster/Reading/Hitler%20Speeches/hitler%20rede%201937.01.30.htm

[6] Dincolo de unele succese obţinute, nu trebuie uitat că ele se înscriu într-un climat general care nu justifică defel viziunea triumfalistă expusă mai sus. Nu este vorba doar despre rasism, teroare, cenzură etc., ci chiar de situaţia muncitorului: “Salariul unui muncitor de-abia se ridica, în 1938, deasupra nivelului atins în 1929. Mai mult, săptămâna medie de lucru se mărise de la 43 de ore în 1933 la 47 de ore în 1939 (…) Începând cu 1933, muncitorii nu aveau altă alternativă decât să se alăture DAF-ului (Deutsche Arbeitsfront) şi să-i accepte stipulările în ceea ce priveşte condiţiile de muncă.” (Geoff Layton: *Germania. Al III-lea Reich, 1933-1945*, p. 89).

[7] http://www.dittatori.it/discorso24ottobre1932t.htm

disciplină şi ataşament faţă de muncă (...) ştiu că sunt totdeauna în mintea mea, dar mai ales în inima mea" ("Discurs de la inaugurarea Pomeziei", 14.05.1938)[8] sau prin stimulente mai consistente, înmânate personal în ceremonii publice de amploare: "Am venit printre voi pentru a distribui mii de premii muncitorilor ce şi-au făcut datoria (...) premiul constă într-un document însoţit de o sumă în dinari (...)" ("Vizita ducelui la Sabaudia", 1937[9]). Simbioza între lider şi popor pe "câmpul de luptă al muncii" apare, sugestiv, şi într-un jurnal în care Ducele, dezbrăcându-şi haina şi punând mâna pe târnăcop – totul cu gesturi foarte teatrale – începe, în faţa camarazilor, gata să-i preia exemplul, dărâmarea zidului unei clădiri vechi (fără îndoială, o metaforă pentru înlăturarea trecutului şi construirea noii Italii[10]).

Desigur, regimul fascist pretinde că asigură o valorizare reală a muncii, la diverse niveluri: "În perioada fascistă a muncii, aceasta devine, prin manifestările sale infinite, metrul / standardul unic (*il metro unico*) cu care se măsoară utilitatea socială şi naţională a individului şi a grupului" ("Discurs B. Mussolini de la Adunarea corporaţiilor", 23.03.1936)[11]. Ideea se regăseşte în "Doctrina fascismului" (*La dottrina del fascismo*)[12], sub forma absorbirii indivizilor şi grupurilor de către Statul-Naţiune şi a corporatismului, prin care problematica muncii se situează dincolo de conflictul între clase opuse, promovându-se astfel armonia socială. În acest spaţiu de solidaritate, omul se poate manifesta neîngrădit: "Fascismul vrea ca omul să fie activ şi angajat în acţiune cu toate energiile sale (...), ceea ce este valabil şi pentru naţiune şi umanitate (...). De aici valoarea esenţială a muncii, prin care omul subjugă natura şi creează lumea". ("Doctrina fascismului", ediţie din 1935)

Exaltată ca fundament al construcţiei şi prosperităţii patriei fasciste, (v., de pildă, celebra "bătălia pentru grâu", temă pe care am regăsit-o în presa legionară din România), munca este, de asemenea, asociată cu pacea: "Eu vreau să transmit un mesaj care trebuie să se răspândească peste munţi şi peste ape. Este un mesaj de pace, de pace în muncă şi de muncă în pace" (*pace nel lavoro e lavoro nella pace* – B. Mussolini, "Discurs la Bologna", 24.10.1936[13]). Nemaivorbind, însă, de faptul că data discursului evocă spontan proaspăta experienţă a cuceririi Etiopiei, mesajul "de pace" al Ducelui este contrazis chiar de "Doctrina fascismului": "Fascismul nu crede în posibilitatea sau utilitatea păcii perpetue şi respinge pacifismul ca pe o renunţare laşă în contradicţie cu autosacrificiul. Doar războiul aduce toate energiile umane la tensiunea lor maximă." Demagogia propagandistică nu ezită, de altfel, să se folosească, între altele, de tema muncii pentru a justifica declaraţia de război împotriva Franţei şi Angliei din 10 iunie 1940: "Această luptă gigantică (...) este lupta popoarelor sărace şi (dar) bogate în braţe de muncă (*è la lotta dei popoli poveri e numerosi di braccia*) împotriva exploatatorilor care acaparează toate bogăţiile şi tot aurul lumii"; declaraţia este făcută în numele unei ţări în care munca se identifică cu regimul: "l'Italia proletaria e fascista" (B. Mussolini despre "Declaraţia de război împotriva Franţei şi Angliei", 10.06.1940)[14].

Ideea realizării dreptăţii şi a unei lumi mai bune, în favoarea celor ce muncesc (opuşi "poltronilor antisociali"), revine într-un discurs din 1941, în care Mussolini se adresează "populaţiei care, în zorii zilei, pleacă pe câmp, în fabrică, în birouri, nepermiţându-şi nici cel mai

[8] http://www.dittatori.it/discorso14maggio1938.htm
[9] http://www.youtube.com/watch?v=3GOFjiVGqBs&feature=related).
[10] http://www.youtube.com/watch?v=bRYXZLwwbdo
[11] http://www.dittatori.it/discorso23marzo1936.htm
[12] Avându-l drept coautor, sau principal autor, pe Giovanni Gentile.
[13] http://www.dittatori.it/discorsimussolini.htm
[14] http://it.wikisource.org/wiki/Italia_-_10_giugno_1940,_Annuncio_della_dichiarazione_di_guerra

inocent lux", insistând asupra revoluţiei sociale care, după război, va constitui răsplata "sacrificiilor şi disciplinei muncitorilor italieni" (B. Mussolini, "Discurs la Roma", 23.02.1941)[15].

Franchismul Mai ponderat, după părerea noastră, ca tonalitate, discursul propagandei franchiste despre muncă reia, în contextul specific Spaniei, elemente esenţiale ale ideologiilor naţionalist-extremiste. Unul dintre acestea este asumarea statutului de "Stat prin excelenţă social" (*Estado eminentemente social*) şi a dreptului de a vorbi în numele celor ce muncesc, realizând în favoarea lor "justiţia socială" ("Discurso de Franco", *LaV*, 13.04.1950). Într-un alt discurs, El Caudillo[16] defineşte statutul muncii: "...în unitatea naţională, munca, considerată ca cea mai de necontestat îndatorire (...*como el mas inenudible de los deberes*), va fi singurul exponent (*el unico exponente*) al voinţei poporului"[17]. Întâlnim, aşadar, şi în Spania franchistă, glorificarea muncii, căreia i se asociază glorificarea celui care o realizează. Este cazul ţăranului: "La Falange ştie că trebuie să preamărească viaţa ţăranului (*exaltar la vida del campesino*) şi să-i consacre cele mai mari eforturi ale sale (...). De aceea, strigătul *Arriba el campo!*, răspunde celui mai intim şi mai înflăcărat simţământ naţional", ("La exaltación del campo y la dignificación del campesinado", *LaV*, 10.05.1942). Este, desigur, şi cazul muncitorului eliberat de "exploatarea vechilor sindicate marxiste" şi gata să-şi pună toate forţele "în serviciul faţă de Patrie" ("Discurso de Franco", *LaV*, 13.04.1950). Propaganda insistă şi asupra atragerii femeii alături de bărbat în activitatea productivă: "unul din trei locuri de muncă din industria barceloneză este ocupat de o femeie"; aflăm, de asemenea, că "femeia este o mai bună sidicalistă decât bărbatul pentru că acţionează cu inima, pe când bărbatul acţionează cu creierul" ("Jornadas tecnicas del trabajo de la mujer", *LaV*, 28.11.1968).

LA VANGUARDIA
ESPAÑOLA
BARCELONA
Miércoles 14 de mayo de 1947
El Jefe del Estado en Valencia

Tot în legătură cu problema sindicală, ni s-a părut interesant că, respingând capitalismul şi comunismul (definit ca un "capitalism invers, un capitalism pentru folosirea/manipularea muncitorului"), dar şi corporatismul italian, franchismul propune soluţia "naţional-sindicalismului", care este, înainte de toate, "o soluţie spirituală", mai precis o posibilitate originală de a aduce laolaltă, într-un "Sindicat Vertical", capitalul, tehnica şi mâna de lucru (patronul, tehnicianul şi muncitorul) ("El Sindicato Vertical es una solucion al problema economico", *LaV*, 16.01.1945).

Cu o astfel de organizare, succesele vin de la sine... Şi în regimul franchist propaganda face trimiteri frecvente la rezultatele obţinute: "s-au obţinut patru mii de milioane de pesetas din cereale (...), în 1940 s-au semănat 3.536.000 ha grâu" etc. ("La exaltación del campo…", *LaV*, 10.05.1942). Aceste succese sunt prezentate în paralel cu situaţia gravă existentă în regimurile politice diferite sau opuse ideologic. Comunismul este ţinta cea mai frecventă: "Planurile cincinale ale lui Stalin (...) au neglijat producţia de bunuri de larg consum" (cu alte cuvinte, bunăstarea populaţiei); "ţăranul rus a fost «bestia neagră» a bolşevismului, nici Lenin, nici Stalin nu au reuşit să îl domine în întregime (...); "poporul rus nu a cunoscut niciodată prosperitatea" ("El 'nivel de vida soviético", *LaV*, 11.11.1945).

[15] http://www.ibiblio.org/pha/policy/1941/410223a.html
[16] A cărui implicare în domeniul muncii este, evident, elogiată. Astfel, discursul său la cel de-al III-lea Consiliu Sindical Industrial "a făcut obiectul aclamaţiilor constante şi entuziaste" ("El Caudillo clausura, con un importante discurso, el III Consejo Sindical Industrial", *La V*, 21.01.1945).
[17] http://www.youtube.com/watch?v=Oz2r_H8cvl8

2.2 Extrema stângă

Pentru a analiza cealaltă extremă a spectrului politic, am folosit materiale de presă, documente scrise şi audio-video din U.R.S.S. (perioada stalinistă), China maoistă, R.P.D. Coreeană, R.D. Vietnam, Cuba.

Regimul sovietic În *Pravda* ("Adevărul") am putut găsi imagini care trimit, din nou, la glorificarea muncii şi a rezultatelor obţinute. Cele mai multe vizează munca în industrie: "În directivele Congresului XIX al partidului cu privire la planul celui de-al cincilea cincinal se prevede asigurarea dezvoltării industriei metalurgice în raioanele de Transcaucazia etc."; cele două fotografii înfăţişează construcţia digului deversor de la staţia Usti – Kamenogorsk şi fabricarea primelor ţevi în uzina de rulare a ţevilor din Bakunsk. Într-o alta este vorba despre "Adunarea muncitorilor care au construit uzina «Zaporojstali»", (*P*, 07.11.1947), alta înfăţişează Uzina auto I. V. Stalin din Moscova (*P*, 06.11.1947). O imagine din Leningrad înfăţişează "construirea elementului motric pentru turbinele hidraulice", (*P*,18.11.1947); o alta prezintă construcţia canalului Volga – Ural, cu explicaţia: "brigada complexă a maşiniştilor şi şoferilor basculantelor cu capacitate de zeci de tone, în frunte cu Eroul Muncii Socialiste D. A. Slepuhov, gestionează extragerea amorsei de pe traseul canalului" (*P*,10.11.1947) etc. Din lumea satelor facem cunoştinţă cu Dmitrii Ivanovici Krutov, "preşedintele gospodăriei agricole «Ilici» din Kunţersk", dar mai ales cu "pepenii şi sfeclele furajere crescute pe câmpiile colhozului" (*P*, 20.10.1947).

Din Moscova sau Leningrad, de pe Volga sau din alte zone ale Uniunii Sovietice, fotografiile şi comentariile lor transmit imaginea unei încleştări crâncene, solidare şi victorioase a oamenilor muncii sovietici. Aceleaşi idei se degajă şi din documentele video, precum şi din articolele de presă mai ample. Un astfel de articol, "Chemarea din Leningrad inspiră", strânge laolaltă mai multe aspecte specifice pe care le vom regăsi, apoi, în presa comunistă românească. Punctul de plecare este ideea realizării mai rapide a planului cincinal, care trimite la ideea economiei planificate: "Norma de 5 ani – în 4! Cu viteza fulgerului a cucerit ieri întreaga şi măreaţa noastră ţară această chemare patriotică şi curajoasă a lucrătorilor din minunatul oraş de pe Neva". Observăm apoi ideea de solidaritate în muncă: apelului îi răspund oamenii din Moscova, Harkov, Kursk, Kiev etc. Tema stahanovismului, conţinută în propunerea leningradenilor, este apoi dezvoltată pe larg: "îndeplinirea planului înainte de termen preocupa de mult pe lucrătorii stahanovişti"; şi pentru că depăşirea recordurilor nu trebuie să aibă limite, lidera brigăzii tineretului din Uzinele Harkov, Lidia Petisoţkaia, afirmă: "pentru ca patria noastră să fie mai puternică, viaţa oamenilor sovietici mai fericită, toţi membrii brigăzii noastre îşi iau angajamentul să îndeplinească norma cincinală *în trei ani*" (este de remarcat aici şi rolul atribuit muncii în înflorirea patriei şi bunăstarea omului); la fel, muncitorii din două fabrici de ceasuri promit *să dubleze* producţia în următorul an (1948) şi să o mărească *de patru ori* în 1949. Tema luptei victorioase este, de asemenea, prezentă: "experienţa luptei noastre pentru norma de anul trecut", "mobilizare cu adevărat bolşevică", "înaintare glorioasă" etc. Observăm şi faptul că toate aceste eforturi sunt conduse şi organizate de partid, sarcinile organizaţiilor sale locale fiind de a analiza "amănunţit" activitatea fiecărei întreprinderi, de a identifica soluţiile necesare. Evident, nu putea lipsi menţionarea lui Stalin: "Încă şi încă o dată, viaţa noastră confirmă înţelepciunea profundă a cuvintelor tovarăşului Stalin pe care le-a rostit la şedinţa gospodarilor din 1931: «Ar fi naiv să credem că planul se reduce la şirul de cifre şi sarcini… realitatea planului sunt milioanele de muncitori care creează o viaţă nouă, sunt oameni vii, suntem noi toţi, voinţa noastră de a munci…»". Citat cu "pioşenie", dacă putem spune aşa, Stalin

este încarnarea însăşi a "posibilităţilor nelimitate ale omului sovietic – creator, inovator, care distruge vechile norme tehnice şi prejudecăţi".

Şi totuşi… dincolo de aceste teme esenţiale[18], trebuie să mai existe ceva. Analiza de până acum şi cea care urmează arată că glorificarea în sine a succeselor muncii nu este suficientă, ea căpătând valoare deplină doar prin raportare la eşecurile Duşmanului, cum e cazul şi aici: "Lucrătorii din Leningrad vin cu această idee în timp ce ţările capitaliste sunt tot mai aproape de criza economică şi milioanele de oameni sunt nevoiţi să suporte o viaţă de supravieţuire" ("Chemarea...", *P*, 20.11.1947).

Alte regimuri comuniste Tema muncii/muncitorului este însă frecventă în toate regimurile comuniste. Redăm în continuare câteva citate sugestive: "Destinul Cubei şi al revoluţiei este în mâinile clasei muncitoare… şi nu putea fi în mâini mai bune. Din fericire, însă, putem conta şi pe alt segment al naţiunii, ţăranii ("campesinos"). Ţăranii şi muncitorii trebuie să lupte umăr la umăr… trebuie să gândiţi ca muncitori, ca ţărani, ca cubanezi!" (Fidel Castro, "Apel la muncă", discurs la radio, 19.11.1959[19]). Apelul la cele două clase, considerate forţe vitale ale naţiunii, se regăseşte şi în R.P.D. Vietnam: "Iar dacă mâine duşmanul va da uitării lecţia ce i s-a dat, noi vom fi gata (…) să luăm din nou «ciocanul într-o mână şi arma în cealaltă»", "«cu o mână plugul şi cu cealaltă arma»" (Le Duan, *Texte alese*, p. 60); proletariatul este definit drept "stăpânul colectiv al societăţii" (*ibidem*, p. 49); cât despre muncă, se spune: "Munca în colectiv constituie dreptul şi obligaţia supremă, fundamentul noii morale (…), baza creării noii societăţi şi a omului nou"; oamenii trebuie să muncească "după aprecierea statului", cine nu munceşte "va fi pedepsit cu asprime" (*ibidem*, p. 76). Întrebându-se "Cine este poporul?", Mao Tze-Dun îi numeşte tot pe muncitori şi ţărani, care reprezintă 80-90% din populaţia Chinei ("Despre dictatura democratică a poporului"[20]). Prezentând "ideile Ciuce", Kim Ir Sen insistă la rândul său asupra alianţei muncitori – ţărani, stâlpii "puterii noastre populare" (*Opere alese*, p. 12) şi asupra aplicării "liniei de masă" prin apărarea eficientă a intereselor oamenilor muncii (*ibidem*, p. 13), adăugând că aceştia au "o forţă şi o inteligenţă inepuizabile"; aşa că limbajul poate deveni aproape religios: "revoluţia noastră şi opera noastră de constituire vor cunoaşte neîncetat mari miracole şi minunate înnoiri" (*ibidem*, p. 14).

Mai mult, însă, decât aceste formule, grăitoare sunt imaginile. Între filmele de arhivă pe care le-am vizionat, unul ne-a marcat în mod deosebit. Imaginile prezentau munca pe un şantier chinezesc, deplasările muncitorilor fiind coordonate de ritmul bătăilor de tobă. Prima noastră senzaţie a fost că filmul este dat "pe repede". Imaginile au continuat, însă, şi am înţeles ce se petrecea. Oamenii aceia munceau *alergând...*

Justificarea acestui capitol, constă, în primul rând, în stabilirea unor repere esenţiale care vor oferi, ulterior, posibilitatea unei comparaţii cu discursul extremist românesc despre muncă. Vom trece, în continuare, la analiza acestuia din urmă.

3. Munca în viziunea extremei drepte româneşti – Mişcarea Legionară

3.1 Observaţii introductive

[18] La care putem adăuga limbajul - "limba de lemn" (adjective antepuse, stil repetitiv, greoi etc.) pe care am studiat-o mai pe larg în presa românească

[19] http://lanic.utexas.edu/project/castro/db/1959/19591119.html

[20] http://www.fordham.edu/halsall/mod/1949mao.html

Decizia de a aborda subiectul muncii din perspectivă legionară se explică nu doar prin intenţia de a lărgi cadrul explorării lui "ieri" în spaţiul românesc, ci şi prin dorinţa de a ne face o viziune mai amplă asupra specificului discursului politic extremist autohton despre muncă. Dacă regimul comunist "acoperă" extrema stângă a acestui aspect, legionarismul este, credem noi, perfect ilustrativ pentru extrema dreaptă.

Sursele folosite sunt *Cărticica şefului de cuib*, precum şi un număr mare de articole din "Cuvântul", "Axa", "Sfarmă-Piatră", "Buna Vestire" şi "Muncitorul Legionar". Perioada analizată este aceea a anilor 1933 - 1941, incluzând şi articole din lunile în care legionarii au împărţit puterea cu generalul Ion Antonescu (septembrie 1940 – ianuarie 1941).

LEGEA MUNCII : Munceşte.
Munceşte în fiecare zi.
Munceşte cu drag. Răsplata muncii să-ţi fie nu câştigul, ci mulţumirea că ai pus o cărămidă la înălţarea Legiunii şi la înflorirea României.
Cărticica şefului de cuib.

Tema muncii, sub diversele sale faţete, revine frecvent în documentele legionare, începând cu *Cărticica şefului de cuib*. Amintim mai întâi faptul că una dintre cele şase legi legionare este legea muncii (*Cărticica*, Introducere, legea a doua, v. foto): "Sunteţi din toată ţara şi din toate păturile sociale. În majoritate ţărani şi muncitori", se afirmă despre componenţa cuiburilor. În procesul verbal de constituire a cuiburilor legionare apare formula: "Ne legăm în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor (...) de a face să pătrundă cât mai adânc în popor *duhul nou al muncii***,** al cinstei, al jertfei şi al dreptăţii" (de notat poziţia muncii în enumerare). Dacă în cazul legionarilor, munca apare ca fiind profund pozitivă, având de altfel şi o puternică dimensiune religioasă, "de binecuvântare" ("Legionarul începe orice muncă cu gândul la Dumnezeu şi-i mulţumeşte la ajungerea scopului urmărit"), munca devine în alte cazuri un redutabil instrument de coerciţie: "îndemnând la muncă şi la cumpătare pe cei buni, trimiţând cu forţa la muncă toate elementele parazitare" (între care "ideologii democraţi doritori de a ţine discursuri ieftine". Atacul împotriva politicienilor democraţi este foarte evident: "omul de partid desfiinţează România", întrucât munceşte doar pentru interesele proprii; "înaintea lui s-a aşezat, cu pieptul său, legionarul". În secţiunile imediat următoare, sunt atacaţi ceilalţi doi mari duşmani: comuniştii şi evreii. Prezentaţi ca pericol general pentru societatea românească, aceştia reprezintă, în particular, un pericol pentru cei ce muncesc: "Ţăranul român îşi vinde produsele sub preţul de cost. Muncitorii români părăsiţi [de politicieni, se subînţelege] îngroaşă rândurile comuniştilor jidani (...) Ei se înmulţesc în dauna celor ce muncesc. Românul, înglodat în datorii, a ajuns rob modern al bancherului jidan". În fine, ideologia legionară insistă pe necesitatea unei revoluţii care să creeze o ţară nouă: "Vouă vă este hărăzit de Dumnezeu să făuriţi această Românie nouă, de la Nistru până la Tisa, neamul vă aşteaptă să vă primească în nesfârşite aplauze pe scena istoriei (...) Trăiască România românească!" şi un stat nou, în care munca este privită ca un element esenţial: "să înalţe din temelii un stat nou etnic naţional întemeiat (...) *pe primatul corporaţiilor muncitoare* (de notat asemănarea cu ideologia fascistă italiană). Dar acest stat nou nu se poate construi cu "oameni cu păcate vechi", trebuie creat un "om nou", în care "vor trebui să învieze toate virtuţile sufletului omenesc". Mai precis, acest om nou trebuie să fie un triplu erou: "erou în sens războinic pentru ca să poată prin luptă să-şi impună puterea; erou în sens social: incapabil după victorie de a exploata *munca* altuia ; erou al muncii: uriaşul creator prin *muncă* al ţării sale". Observăm, aşadar, că dintre cele trei caracteristici ale omului nou, două fac trimitere la muncă. Cealaltă reprezintă premiza (războiul victorios[21]) ce permite ulterior manifestarea deplină, în "epoca nouă" ce se va naşte, a

[21] Tema legionarului aflat în război este frecventă; alegerea Sfântului Arhanghel Mihail — înger prin excelenţă războinic — este foarte sugestivă.

eroului social muncitor. Pasajele citate se încheie pe acelaşi ton: "Pe acest om îl aşteptăm, pe acest erou, pe acest uriaş".

Am început prezentarea subiectului muncii în viziune legionară cu pasaje din "Cărticica şefului de cuib" întrucât ea este documentul programatic al Mişcării, recunoscut ca atare atât în timpul conducerii lui Corneliu Zelea Codreanu, cât şi după moartea acestuia[22]. Această sumară trecere în revistă a pasajelor referitoare la tema muncii sugerează o primă concluzie: viziunea Mişcării despre muncă este în strânsă legătură cu elementele esenţiale ale doctrinei legionare, aşa cum le cunoaştem din cărţile de istorie. Acestea sunt: 1. critica democraţiei (pluralismului, parlamentarismului), anticomunismul, antisemitismul ("dimensiunea anti -") şi 2. naţionalismul, apelul frecvent la valorile creştine, ideea demiurgică – atât de dragă doctrinelor extremiste – a creării unei lumi noi şi a unui om nou. În funcţie de aceste elemente am structurat în continuare conţinutul acestui capitol.

3.2 Duşmanii (...şi câte ceva despre modele)

În această lume mare, suntem singuri. Ceilalţi toţi, vrăşmaşi. (C.Z.Codreanu)

Tema duşmanului care trebuie anihilat pentru binele României este foarte des întâlnită în presa de orientare legionară; în multe cazuri, ea este analizată din perspectiva care ne interesează, cea a muncii. Unele articole, puţine la număr, au un ton mai ponderat, dorindu-se a fi o analiză ştiinţifică a subiectului. Majoritatea, însă, se caracterizează printr-un ton vehement şi prin specularea factorului emoţional.

Sistemul capitalist-democrat. În privinţa sa, citim că "naţiunea nu l-a recunoscut ca firesc niciodată" ("Statul burghez şi mişcarea naţională", *Axa*, 23.12.1933). Implicit, sunt blamate patidele politice care îl reprezintă, în special P.N.L. şi P.N.Ţ. Astfel, în articolul "Dizolvarea Gărzii de Fier", Nichifor Crainic îi caracterizează pe liberali drept "ultimii mastodonţi cu ai unei ere defuncte pentru Europa... o asociaţie pentru exploatarea ţării", în timp ce M. Crevedia afirmă: "Guvernul e prost, săracul... Urăsc pe puturoşii ăştia de liberali de mic copil", iar Mircea Eliade îi acuză că sunt "barbari şi inumani" (*Axa*, 23.12.1933). Cât despre P.N.Ţ., "partidul (...) sub care ţara a fost sistematic furată", acesta este acuzat de pactizare cu comuniştii: "Oficiosul guvernului în redacţia căruia s-au oploşit toate secăturile comuniste în frunte cu tovarăşul Petre Pandrea, cu sfrijitul intelectual M. Tatu şi cu avortonul Pavel Pavel... somăm scursorile comuniste din redacţia *Dreptăţii*... etc." ("Răspuns unor impertinenţe", *Axa*, 03.07.1933). Personalităţile politice sunt, de asemenea, aspru criticate; de pildă, Nicolae Titulescu este "călăul conştiinţei, tineretului, entuziasmului românesc", iar I. Ghe. Duca este descris drept o "mediocritate mioapă" ("Călăul Titulescu", *Axa*, 23.12.1933). Politicienii "vechiului" regim sunt "cozi de topor", "români jidăniţi"; în noua Românie nu va mai fi loc pentru ei: "A venit timpul să-şi închidă gurile cât mai ermetic posibil". (Redacţia *S-P*, "Destul!", *S-P*, 11.08.1940)

Violenţa tonului, precum şi asocierea cu comunişti şi evreii se leagă, inevitabil, şi de problematica muncii (privită ca realitate românească sau raportată la deficienţele sistemului capitalist în general). Citim, de pildă, că "muncitorimea din toate ţările a îndurat mai mult decât ori cine...Burghezia exploatatoare vorbea în numele democraţiei, adică al poporului, exploatând pe de altă parte fără cruţare muncitorimea şi poporul (...)"; "dorul de libertate al muncitorilor era înfrânt

[22] I. Diaconescu o numeşte: "biblia legionară, carte de căpătâi a Mişcării", "Şeful de cuib este deţinătorul destinelor de mâine ale veacului", *AML* , nov. 1940.

cu tunurile, democraţii vorbeau despre «egalitate», dar (...) nu era vorba de egalitate cu poporul de muncitori, vorbeau de «fraternitate», dar fraţii erau numai bancherii şi exploatatorii." ("Capitalistul şi comunistul", *AML*, nov. 1940)

Aceste abordări generale vizând munca/muncitorul în capitalism-democraţie sunt dublate de o permanentă critică vizând condiţia muncitorului în societatea capitalistă românească. De pildă, în articolul "O muncitorime bucuroasă de viaţă", apărut în perioada guvernării antonesciano-legionare, noul statut al muncitorului este prezentat în antiteză cu vechea lui situaţie: "Faţa închisă, bântuită de nourii suferinţelor sau de furtunile revoltei; obrajii palizi din pricina gândurilor negre (...) La noi, în trecut nu s-a făcut nimic pentru muncitori." Pe linia aceleiaşi abordări emoţionale, autorii se adresează, uneori, direct muncitorilor: "Muncitor român. Prin truda muncii tale s-au ridicat palate măreţe! Capul tău plecat ţi l-au tăiat când zdrobit gemeai! Extraordinară călcare a celui mai elementar drept al omului! Extraordinară speculare a muncii muncitorului: Patru lei ora de lucru!". Adresarea directă, punctată la fiecare pas de semnul exclamării, continuă cu referire la exploatatori "Bancheri-patroni, lacomi avari, adunaţi munţi de aur! (...) Aurul vostru-i plin de sânge, de lacrimi, sângele şi lacrimile muncitorului şi ale familiei lui!" etc. (Ioan Glavinciuc, "Răsplata muncii", *AML*, nov. 1940). Acest ultim articol este extrem de sugestiv pentru registrul general al abordării legionare a temei muncii: exprimare emfatic-violentă, polarizare extremă a "taberelor" antagonice, conţinut concret diluat...

Aceeaşi idee este exprimată şi în poeziile legionare. În "Imnul muncitorilor", Radu Gyr leagă necesara revoltă a muncitorilor de viaţa lor mizeră: "Din greu şi aspru vuiet de ciocane/ Încovoiaţi de foame şi nevoi,/ Din zgura de furnale şi cazane,/ Flămânzi ne ridicăm şi goi". Condiţia ingrată a muncitorului este, de asemenea, tema principală a poeziei "Muncă nouă" (în ciuda titlului...) de Leonte Dumitrescu: "Din zori şi până'n noapte în uzină/ Trăim cu toţi o viaţă frământată/ Trudită muncă fără de răsplată/ Trist întuneric fără de lumină (...)" (*C*, 13.01.1941)

Trebuie remarcat şi faptul că propaganda legionară nu ignoră alte categorii productive. Astfel, "bietul agricultor" nu poate fi decât "aiurit de atâta binecuvântare ce se revarsă peste capul lui din "dărnicia vorbei" (politicienilor, desigur), totul fiind pură demagogie − revolta este finanţată pe hârtie, silozurile sunt construite din... cuvinte etc.−. (Virgil Ionescu, "Finanţarea recoltei", *Axa*, 01.08.1933) În realitate, politicienii burghezi se dezinteresează total de ţăran: "Statul a făcut sacrificii de milioane (...) pentru ca să asigure rentabilitatea producţiunii agricole, nu a ţăranilor, ci exclusiv a marilor proprietari" (Ion Veverca, "Agricultura nouă", *C*, 22.01.1941) Ţăranii duc o viaţă de lipsuri − ei sunt masa "sumanelor ciuruite" şi a "opincilor sparte" (Vasile Marin, "Sabatul democraţiei", *Axa*, 31.05.1933)

Nici femeia muncitoare nu are, până la edificarea statului legionar, o soartă mai bună, fiind nevoită "ca pe lângă munca din Cămin, să mai facă şi o muncă din afară, pentru ca să câştige o bucată de pâine şi să ajute la greutăţile vieţii de familie", ea trebuie să muncească "din zori şi până în noapte" (Henrieta V. Gavrilescu, "Rostul femeii muncitoare", *AML*, nov. 1940). Tineretul este "muritor de foame pe brazdă, căci grâul lui n'are preţ, muritor de foame lângă vraful de cărţi, căci învăţătura lui n'are căutare"; locul său, poziţia ce i se cuvine sunt ocupate "de un tineret străin", "tineretul creştin este gonit ca o turmă de cerşetori de la toate porţile pe unde a mers să ceară muncă…" (Mihail Stelescu, "Goana după tineret", *Axa*, 19.09.1933) Nu sunt uitaţi nici copiii muncitori, care lucrează la "stăpân", fiind bătuţi şi înfometaţi. "Stăpânii aceştia fie ei români ori jidani ar trebui puşi la zid". (George Macrin, "Copiii muncitori", *C*, 06.01.1941)

În concluzie, putem observa că sistemul capitalist/democrat este atacat, sub aspectul problematicii muncii, din mai multe perspective. 1. El este combătut *în sine*, întrucât este incapabil

să gestioneze puterea şi să asigure condiţii de muncă decente românilor; mai mult, el se dezinteresează de acest aspect. Această critică depăşeşte uneori sfera realităţilor româneşti, devenind o acuzaţie la adresa deficienţelor sistemului capitalist/democratic mondial. 2. El este combătut sub aspectul *pactizării sale* cu evreii şi comuniştii, ceilalţi duşmani de moarte ai legionarilor. 3. În sfârşit, el este combătut *total*, fiind considerat un fel de "corp străin" în raport cu societatea românească, cu elementele esenţiale ale acesteia. Folosirea, în acest scop, a trei criterii diferite: ocupaţie (muncitor, ţăran şi, aşa cum am notat în trecere, intelectual), sex (bărbat, femeie), vârstă (adult, tânăr, copil) doreşte să creeze, fără îndoială, imaginea unui bloc compact al tuturor forţelor dinamice ale societăţii, clar delimitat (opus) în raport cu un sistem condamnat să dispară ("acest regim care moare şi căruia lupta noastră îi va grăbi sfârşitul", Redacţia, "Axa, cuzismul şi administraţia", *Axa*, 29.01.1933).

Comunistul Atenţia acordată de legionari comuniştilor este una cu totul specială. Am avut ocazia să menţionăm mai înainte unele formule care nu mai merită alte comentarii: "secături comuniste", "scursuri comuniste", "avortoni" etc. Motivele sunt multiple. Unul dintre ele vizează esenţa însăşi a ideologiei comuniste, precum şi transpunerea sa în practică (la modul general, dar cu aplicare şi în realităţile româneşti). Comunismul este văzut ca fundamental distructiv şi criminal, manipulator diabolic al maselor muncitoare pe care pretinde să le reprezinte − speculând, însă, de fapt, nemulţumirile legitime ale acestora: "O muncitorime veşnic nemulţumită foloseşte scopurilor comuniştilor. De aici ei îşi recrutează batalioanele de complotişti şi hoardele însălbăticite pentru distrugerea civilizaţiei... unelte oarbe care dărâmă totul" ("O muncitorime bucuroasă de viaţă", *AML*, nov. 1940). Problema este, cum spuneam, una de esenţă, trimiţând chiar la întemeietorul doctrinei: "Karl Marx vorbeşte numai instinctelor de distrugere ale omului" ("Capitalistul şi comunistul", *AML*, nov. 1940). Ilustrarea perfectă a caracterului nociv al comunismului este U.R.S.S., unde regimul se întoarce împotriva propriului popor. Stalin, văzut "în vârful piramidei de schelete", este comparat cu Nero ("Dar Nero era cel puţin un artist!"), în timp ce Moscova este văzută ca "eşafodul tuturor virtuţilor umane". (Horia Stanca, "Prăbuşirea comunismului", *S-P*, 10.07.1941). În alt articol pe aceeaşi temă se afirmă: "Pumnul acestui însetat de sânge [Stalin, "tiranul din Kremlin"] apasă ca o uriaşă nicovală asupra clasei nevoiaşe (...) exploatată în modul cel mai josnic". (Cuza Marinescu, "Bestialitatea sovietică", *S-P*, 10.07.1941)

Astfel, regimul sovietic este ilustrarea acelei doctrine ce pretinde să apere în primul rând interesele oamenilor muncii, care însă devin victimele sale, sau instrumentele manipulării. Inevitabil, deci, tema muncitorului − aşa-zisul actor principal în comunism − este foarte prezentă. De pildă: "Comuniştii au tot interesul să le îndrepte ura şi nemulţumirea împotriva *culturii*, ca muncitorii să nu aibă timp să se gândească la crimele pe care le săvârşesc acei ce conduc revoluţia roşie", iar cu această ură canalizată greşit, muncitorii "lovesc în uşile *bisericilor*" ("O muncitorime bucuroasă de viaţă", *AML*, nov. 1940). Asocierea religie-muncă revine şi în dezbaterea privind realităţile româneşti, adăugându-se elementul naţional: "A fost, Căpitanul, cel mai mare duşman declarat al materialismului (...) Prin român, Căpitanul a vrut să înţeleagă omul nou, omul muncii în slujba Luminii (...); chemarea Căpitanului trebuia să se încrucişeze cu o mare vrăjmăşie: concepţia cea rea despre om, despre muncă şi despre viaţă, ceea ce înseamnă cu un singur cuvânt: comunismul." (Pr. Ilie I. Imbrescu, "Biserica şi Muncitorii", *AML*, nov. 1940)

Invocarea condiţiei de român nu este surprinzătoare într-un discurs care acuză comunismul de distrugerea culturii, religiei, a "moştenirii lăsate de la strămoşi", precum şi a celor care susţin, prin munca lor, societatea. Fără îndoială că aspectul naţional era cu atât mai acut cu cât Uniunea Sovietică reprezenta un pericol real pentru România nu doar prin modelul politic pe care îl reprezenta, ci şi prin vecinătatea sa, prin pretenţiile sale revizioniste asupra Basarabiei, prin controlarea P.C.R. şi, deci, prin amestecul său în probleme interne ale României. Într-unul din ziare am găsit o caricatură care exprimă perfect această idee a pericolului din Est. Textul este "Comunismul în România", iar imaginea înfăţişează harta ţării pe care dansează nişte marionete ţinute de sfori, dinspre Răsărit, de o umbră înarmată, vag conturată, dar cu atât mai ameninţătoare, care dirijează totul din uriaşa sa înălţime.

Recunoaştem uşor una dintre marionete, cea din centru: este evreul. Caricatura aceasta ne ajută, aşadar, să precizăm un ultim motiv pentru care legionarii sunt atât de vehemenţi împotriva comuniştilor: aceştia sunt asociaţi cu evreii. Doctrina comunistă "fiind făurită de evrei nu se putea baza pe dreptate, pe muncă, pe onoare" ("Capitalistul şi Comunistul", *AML*, nov. 1940). Această asociaţie ne permite să trecem la descrierea ultimului mare duşman al legionarilor.

Evreul. Am avut ocazia să prezentăm, în rândurile anterioare, opinii de o violenţă extremă. Probabil, însă, că nimeni nu a suscitat o ură mai mare din partea legionarilor decât evreii. Senzaţia noastră este că imaginea evreului înglobează într-un fel imaginea celorlalţi duşmani, ceea ce, în logica legionarilor, nici nu este surprinzător: evreii au creat comunismul, căruia îi dirijează în continuare destinele, şi manipulează sistemul democratic, incapabil sau lipsit de dorinţa de a rezista "finanţei jidoveşti". Totul este "jidovit" sau în primejdie de a fi pervertit, de la omul politic − "călăul" Titulescu, ca să luăm un exemplu, este "tovarăşul bancherilor-jidani" − la sistem, în ansamblul său (industrie, agricultură, finanţe... sau moravuri).

Legionarii îi descriu pe evrei drept "duşmani pe faţă" (Redacţia *S-P*, "Destul!", *S-P*, 11.08.1940). Dincolo de alte aspecte strict religios, mentalitatea şi acţiunea evreilor sunt raportate frecvent la subiectul muncii. Evreii sunt "duşmanii muncii, exploatatori sălbatici" ("Credinţa în Dumnezeu", *AML*, nov. 1941), "rasa evreiască nu poate fi decât exploatatoare (...). Politica muncitorimei fiind luată în antrepriză de socialiştii evrei, a fost dusă pe un drum de moarte." Marx este atacat ca fiind ilustrarea cea mai elocventă a acestei realităţi: "Ca evreu nu se putea ridica decât împotriva dragostei, uitând de muncă şi onoare", dar şi acela care i-a îndemnat pe muncitori să se ridice împotriva propriilor naţiuni, motivul fiind că "jidanii nu au o patrie a lor şi sunt răspândiţi pe tot pământul". ("Capitalistul şi comunistul", *AML, nov.1940*)

Politica antinaţională a evreilor este ilustrată abundent, desigur, în cazul României. Se afirmă, de exemplu, că jidanii sunt "soliști ai tuturor nefericitelor măsuri" îndreptate împotriva intereselor româneşti. (Redacţia, "Destul!", *S-P*, 11.08.19340) Un exemplu grăitor este cazul Aristide Blank, descris într-un articol care acuză "combinaţiile" sale cu ţărăniştii aflaţi la putere în timpul crizei economice, şi ilustrat printr-o caricatură sugestivă a "balaurului Blank ce înghite resursele româneşti" (Mihail Polihroniade, "Afacerea Blank", *Axa*, 05.02.1933)

Într-un articol din timpul guvernării antonesciano-legionare se prezintă o cifră de ansamblu: "Mai mult de 80% din întreprinderile din România ajunseseră în mâinile jidovilor. Conducerile erau jidoveşti, personalul jidovesc – românii neavând ce căuta în mijlocul lor." (V. D., "Legea care ne trebue", *AML*, nov. 1940). Situaţia similară din agricultură cere ca pământul să fie înapoiat "celui care l-a muncit... şi l-a înţesat de sânge şi cenuşe când a trebuit să lupte pentru el", adică românului, prin exproprierea evreilor (conform unei "concepţii sănătoase şi româneşti de-a face

dreptate morţilor noştri scumpi"). În acelaşi articol este atacată masoneria, comparată cu un "germene" capabil "să blocheze toţi ganglionii nervoşi ai vieţii de Stat" (autorul îl citează aici pe Benito Mussolini). (V. Beneş, "Politica antijudaică şi antimasonică a Guvernului", *SP*, 10.07.1941)

Duşmanul iudeo-mason bântuie discursul legionar până în ultimele clipe... între cele mai cumplite răbufniri pe care le-am putut citi este aceea din zbuciumatele zile ale rebeliunii legionare, cunoscută de noi, dintr-o altă perspectivă însă, din "Delirul" lui Marin Preda. În 23 ianuarie 1941, *Axa* lansa, la rubrica "Ultima oră", un apel patetic către armată: "Camarazi ofiţeri şi ostaşi, Puterile întunecate ale francmasoneriei şi banului iudaic lucrează mai departe pentru nimicirea neamului românesc. Au reuşit să introducă în Guvernul Naţional Legionar, înşelând pe Domnul General Ion Antonescu, oameni de-ai lor, care încearcă să sape prăpastia între Armată şi Legiune (...) Din neînţelegerile de acum tot jidanii şi francmasonii profită". Dar cel mai sugestiv este, fără îndoială, titlul, scris cu litere uriaşe:

"*Dacă e vorba de tras cu arma, să nu facem ţintă unii din alţii; avem, ştiţi bine, în cine trage!*"

Nu am putut epuiza, în aceste pagini, informaţiile găsite în presă cu privire la dimensiunea "anti–" a Mişcării Legionare. Ar fi meritat, poate, să insistăm şi asupra cuzismului, rivalul "moderat" al legionarilor (v. Anexa 2, caricaturile vizând pe A. C. Cuza). Sperăm, însă, că am reuşit să înfăţişăm o serie de aspecte relevante cu privire la modul în care această dimensiune ("imaginea Duşmanului") a doctrinei legionare se răsfrânge asupra temei muncii/muncitorului. Acest fapt ne va ajuta să analizăm redefinirea acestor categorii din perspectiva celuilalt tip de discurs, care face apologia viziunii şi realizărilor legionare în domeniul muncii – discurs care, fără a fi lipsit de elemente specifice, provenite din contextul românesc şi ortodox, îşi găseşte surse de inspiraţie şi în exterior (regimul nazist şi cel fascist). Încheiem, deci, capitolul cu câteva observaţii asupra "Modelului", antiteza "Duşmanului", având şi de această dată în vedere, desigur, problematica muncii.

Modelul care revine cel mai frecvent în presa legionară este cel nazist. Triumful lui Hitler în 1932 (alegeri) şi 1933, nazificarea rapidă a Germaniei sunt prezentate, laudativ, într-un elogiu al forţei: "Triumful electoral n-ar fi însemnat nimic dacă nu era dublat de un triumf pe terenul forţei – *etalonul aur al politicei*" (subl. ns.); ("Triumful lui Hitler", *Axa*, 19.03.1993). Într-un alt articol se vorbeşte apreciativ despre programul social nazist, de natură să îi îngrijoreze pe "exploatatori", "marele patronat german (...) şi clanul junkerilor". ("Adolf Hitler, cancelar al Germaniei", *Axa*, 05.02.1933) Ideea este ilustrată din abundenţă. Într-un articol din 1933, sunt lăudate succesele în combaterea şomajului – scăderea numărului de şomeri, în numai trei luni, la 5.333.000 (cu 714.000 mai puţin decât la preluarea puterii de către Hitler), precum şi faptul că lucrătorii trec de la norma redusă la "rendement întreg". Concluzia: "Iată rezultatele a trei luni de dictatură naţională. Iată ce a reuşit să facă Hitler în lumea modernă dominată de capitalismul semit şi de impotenţa democrată" ("Şomajul dă îndărăt în Germania", *Axa*, 31.05.1933). Soarta muncitorului în regimul nazist e prezentată într-o manieră de-a dreptul idilică şi, evident, prin antiteză cu trecutul. Organizaţia "Forţă şi bucurie" îl ajută să se reconforteze prin redescoperirea naturii. "Excursioniştilor muncitori" le sunt asigurate de către stat automobile, hoteluri, "drumuri de fier", chiar... corăbii cu pânze!, ce le "încarcă sufletul cu privelişti noi... cu nesfârşitul verde, cu soare cald...". Rezultatele nu întârzie: "La întoarcere muncitorii intră din nou în fabrică. Brazdele de pe frunte au dispărut (...) Braţele se mişcă mai repede. Lucrul este făcut cu mai multă râvnă." ("O muncitorime bucuroasă de viaţă", *AML*, nov. 1940).

Cândva model al lui Hitler, trecând apoi, treptat, în umbra acestuia, Benito Mussolini este nu doar Il Duce, ci şi un model, prin viaţa sa, în muncă. El este "băiatul fierarului din Dovia", pornit de jos, biruind greutăţile prin muncă, îndârjire, violenţă şi calităţi de lider. (George Sbârcea, "Pitoreasca tinereţe a lui Benito Mussolini" în *S-P,* 28.04.1940). Tema caracterului călit la "şcoala vieţii şi a mizeriei" prilejuieşte un amplu elogiu al tinereţii sale de muncă. Au fost ani grei: "munceam unsprezece ore pe zi, ora fiind plătită cu 32 centime. Dimineaţa mă sculam la cinci şi începeam fără zăbavă lucrul. Patronul începuse să mă tachineze: «Eşti prea bine îmbrăcat». Eram atunci cu coatele goale. Hainele peticite abia se mai ţineau pe mine... batjocura acestui imbecil îmi crispa de furie întreaga fiinţă." Ca mobilier "aveam un stog de paie", "mâncam cartofi prăjiţi" sau, mai rău, "de douăzeci şi şase de ore nu mâncasem absolut nimic". Tiparul şi scopul compoziţiei emană un romantism ieftin, teatral, se merge pe ideea muncii, luptei, suferinţei care formează omul, şi în particular conducătorul; morala e previzibilă: "Din această epocă a învăţat Ducele să preţuiască valoarea grâului şi ea i-a inspirat mai târziu energica acţiune dusă în Italia pentru stimularea agriculturii. Iată de ce, cuvintele rostite cu mult mai târziu la Torino, sunt străbătute de căldura vieţii autentice: «Numai gândul că o familie poate fi lipsită de cele necesare pentru trai, îmi provoacă o vie suferinţă. Eu ştiu, pentru că am încercat-o, ce înseamnă pereţii despuiaţi şi masa goală...»". ("Institutorul din Gualtieri-Emilia", *S-P,* 11.08.1940)

3.3 Munca legionară: spirit religios, naţionalism, vocaţie demiurgică

"Din fulger vom clădi o nouă ţară / Pe nicovale mari de veac."

O constantă a articolelor studiate este ideea că legionarismul este singurul factor politic românesc care reuşeşte să înţeleagă corect şi să pună în valoare munca şi muncitorul. Acest lucru este uşor de înţeles având în vedere că legionarii pretind că vor construi o societate complet nouă − una opusă atât "democraţiei neputincioase şi corupte", controlată de finanţele evreieşti, cât şi de modelele lor alternative (socialismul, dar mai ales comunismul) − iar muncii i se atribuie, în acest imens efort de edificare a noii Românii, un rol fundamental.

Munca/muncitorul şi religia Având în vedere apelul frecvent la valorile ortodoxiei, nu este surprinzător că subiectul muncii/muncitorului este abordat de legionari şi din această perspectivă. Astfel, pe harta intitulată "România muncii legionare, 1924-1937", bisericile se regăsesc în număr foarte mare; textul care însoţeşte harta le plasează, de altfel, în fruntea enumerării realizărilor legionare. Imaginile din presă arată că munca începea cu o rugăciune sau chiar cu o slujbă mai amplă ("Slujba religioasă înainte de începerea săpăturii"). Multe imagini îl au în prim-plan pe Căpitan, cel care dă tonul muncii. Una dintre ele are comentariul: "Prin corn, Căpitanul vesteşte încetarea lucrului. E ora mesei" – este vorba despre munca legionarilor într-un schit de călugări (*Cuvântul-Almanah,* ian. 1941).

Asocierea Căpitan – muncă/muncitor – creştinism/ortodoxie se regăseşte şi în aticole de presă: "Căpitanul... a dovedit fericirea şi puterea care izvorăşte din munca închinată dragostei de Dumnezeu şi de aproapele. A apropiat pe muncitorii moderni «zidari de veacuri viitoare» de pescarii Galileii pe care Fiul lui Dumnezeu îi alesese ca Ucenici şi Apostoli ai Săi, a înfrăţit pe muncitorii cu braţele de muncitori cu creerul şi inima şi a întocmit astfel o mare familie Legionară". Se conturează, astfel, imaginea personajului mesianic în slujba ideii mesianice care va transforma pe muncitor din instrument al ateismului, în soldatul lui Hristos, al "Bisericii luptătoare":

“Muncitori, bucuraţi-vă că aţi devenit stâlpi ai Bisericii, de când nu mai sunteţi unelte oarbe ale comunismului!” (Pr. Ilie I. Imbrescu, “Biserica şi Muncitorii”, *AML*, nov. 1940)

Munca/muncitorul şi naţionalismul Muncitorul şi activitatea sa sunt văzuţi şi ca un adevărat bastion al românismului. Exemplele cele mai relevante sunt, probabil, cele care fac trimitere la situaţii tragice, care cer o acţiune şi o solidaritate românească mai eficiente ca oricând. Este cazul articolului “În prag de iarnă”, referitor la una din consecinţele dezmembrării României Mari în cumplitul an 1940: “Trădarea a muşcat adânc din teritoriul ţării... Sute de mii de români s-au refugiat în faţa puhoiului... iarna şi mizeria îi pândesc. Fiţi voi, muncitori, balsamul durerilor lor. Înfrăţiţi suferinţa voastră cu a lor...”. Apelul depăşeşte însă contextul de moment, transformând muncitorul într-un salvator al românismului: “E ceasul vostru, muncitori! La luptă cu vitregia timpurilor...” (Corneliu Georgescu, “În prag de iarnă”, *AML*, nov. 1940). Un alt caz de urgenţă majoră este cutremurul din 1940. După obişnuita critică a fostului regim, se afirmă: “Muncitori şi ingineri, studenţi şi meseriaşi pornesc la curăţire şi reconstrucţie”. Totul sub conducerea Mişcării, Horia Sima decizând înfiinţarea organizaţiei “Munca Legionară”, cu ramificaţii în toate localităţile afectate; ea apelează la “munca voluntară, munca smulsă din voinţa Căpitanului” (Cronicar, “Din Ţară”, *AML*, nov. 1940; v. în acelaşi număr articolul “Cutremurul!”, semnat pr. Ştefan Pal).

Dincolo de aceste situaţii excepţionale, munca şi naţionalismul sunt asociate în poezie (“pui gândul şi plugul în brazdă/ şi-mi ar sărăcia, cu braţe de fier (...) pe aicea eu nu m’am născut pentru fleacuri şi hore,/ ci Ţării şi fraţilor mei să le-arăt/ ce rosturi îmi duc şi ce cred (...) cu jertfă şi har să-mi slujesc ROMÂNIA”, Valeriu Bora, “Român cum se cade”, *S-P*, 28.07.1940), în reclame (“Din muncă românească, pâine românească” *Cuvântul-Almanah*, 1941, v. foto) sau în articole mai ample, care slăvesc eroii-martiri legionari, precum Gh. Clime (“... în fruntea studenţilor, a muncitorilor, în fruntea legionarilor ţărani...”, C. Georgescu, “Gh. Clime”, *AML*, nov. 1940) etc. O situaţie specială este aceea a românizării personalului muncitor, subiect “delicat” pentru fostul regim, dar pe care legionarii la putere sunt decişi să o rezolve (“în condiţiile în care 80% dintre întreprinderi erau în mâinile jidovilor” iar personalul lor “n’a fost naţionalizat nici cu 1 la sută”). Soluţia? “Afară cu evreii din întreprinderi” (“Legea care ne trebuie”, *AML*, nov. 1940), dar epurarea s-a extins şi la alte sectoare, v. “Cum s’a organizat românizarea comerţului oltenesc la Craiova”, (*C*, 22.01.1941): evreii “au căzut sub lovitura reformatoare a reverificării naţionaliste”, descătuşându-se “atâtea suflete [româneşti] pornite să cucerească marele destin al economiei naţionale”. În viziunea legionarilor, muncitorul român îşi reintră în drepturi...

Muncitorul/munca şi omul nou/noua lume. Dimensiunea religioasă şi cea naţională se regăsesc, din nou în asociaţie cu tema muncii/muncitorului, în discursul legionar vizând efortul creării unui om nou, cu o mentalitate nouă “şi a unei societăţi (“lumi”) noi, a unei “Românii mândre ca soarele sfânt de pe cer”.

Versurile “Imnului Muncitorului Legionar” folosite ca motto al acestui subcapitol surprind, credem, aspectul “titanic”, “demirugic” al acestei munci de reînnoire. Ea trebuie să înceapă cu omul. Într-un articol prea puţin politizat (dar apărut în “Axa”), Constantin Noica captează ceva din portretul omului nou, eroic, posesor al unor “adevăruri noui”, al unor “înţelesuri noui de viaţă”. Noica vorbeşte despre “un nou tip de umanitate, un tip excesiv evident, dar ce importă asta? Cu atât mai bine că va fi dus cineva până la capăt lucrurile....” şi despre faptul că pentru înţelegerea adevărurilor superioare, “câteva vieţi omeneşti pot fi sacrificate”. (C. Noica, “Quia absurdum”,

Axa, 30.04.1933) Filosoful tratează, însă, într-un limbaj elevat, despre un viitor abia întrezărit. În alte texte întâlnim imperativul unui "acum" foarte concret: "Astăzi este vremea hotărârilor bărbăteşti, repezi, curajoase şi categorice", iar omul nou care le adoptă, fiecare cetăţean, trebuie să aibă o credinţă "dusă până la misticism" în destinul eroic al noii Românii (M. Popescu Ruşavăţ, "Ce cerem de la oamenii noi" în *S-P*, 11.08.1940).

Noul om, noua societate se construiesc prin muncă. Muncitorul este în prim-planul noului ev: "De acum, cu începerea timpului de lumină..., munca ta îţi este o aureolă (...) Chemăm pe toţi muncitorii să ia parte. Să ajute cu fapta! Să dea năvală la chemare! Ceea ce face, lui îşi face." (Ion Glavinciuc, "Răsplata muncii", *AML*, nov. 1940). Ideea schimbării radicale a condiţiei muncitorului este surprinsă şi în versuri: "Azi muncitori cu braţe creatoare,/ Păşiţi în rând cu noua voastră viaţă./ Şi veţi schimba în bine a ei faţă,/ Căci munca de robie'n veacuri moare!" (Leonte Dumitrescu, "Muncă nouă..." în *C*, 13.01.1941). Mai mult, muncitorul este eroul-titan al unei încleştări cu rezonanţă universală, după cum se poate vedea în această "avântată" formulare: "Să sguduim pereţii pământului cu voinice coloane de muncitori legionari." ("O muncitorime bucuroasă de viaţă", *AML*, nov. 1940)

Nu este uitat nici ţăranul, văzut ca păstrătorul prin excelenţă al tradiţiei, al valorilor. El nu aparţine, însă, numai trecutului, căci valorile pe care le întrupează sunt perene. Ideea este ilustrată de Sandu Tudor (viitorul iniţiator al mişcării "Rugul Aprins") într-un articol intitulat sugestiv: "Elogiul ţărănimii, elogiul românismului": "Ţărănimea este trecutul, prezentul şi viitorul oricărui neam autentic (...) aceşti aleşi cu tălpile crăpate... îmbrăţişând într-o viziune de proporţii cosmice rosturile firii. (...) Cultura noastră este ţărănească. Acestei culturi a început să-i crească aripi de vultur." Dinamismului muncitorului constructor al noii lumi, i se asociază, aşadar, forţa ancestrală şi nepieritoare a ceea ce Sandu Tudor numeşte, cu o sintagmă reuşită, "nobilimea ţărănească" (*S-P*, 28.07.1940).

Muncitor, ţăran sau intelectual (vezi pledoaria lui Noica pentru "adevărurile superioare"), omul nou este stăpânit de frenezia muncii. Iar până când majoritatea oamenilor vor fi câştigaţi de "duhul nou", legionarul le este model, le arată calea. Presa legionară ilustrează până la saturaţie această temă a construirii, atât la "scară mică": o biserică, un spital, o şcoală, un azil etc., cât şi la nivelul reclădirii societăţii, care le înglobează şi le împlineşte menirea. Într-un ordin al lui C. Z. Codreanu din 23 iunie 1933 către şefii de cuiburi se vorbeşte despre "direcţia faptei" şi despre "chemarea istorică a generaţiei noastre: pe ruinele de astăzi să clădim o ţară nouă". Am notat faptul că documentul îi convoacă pe legionari chiar în zona noastră ("în mijlocul ţării, pe malul Buzăului") pentru construirea unui dig, dând ordine precise asupra comportamentului ("eroică în direcţia răbdării şi a muncii"), astfel încât oamenii "să rămâie impresionaţi". Discursul este

construit în jurul unor termeni – cheie: bătălie, muncă, jertfă, victorie, câmpul de muncă fiind echivalat cu un "câmp de luptă" (C. Z. Codreanu, "Ordin către toţi şefii de cuiburi şi unităţi", reprodus în *AML* nov. 1940). Alte formule, precum "poem pipăibil al unei mentalităţi noi dominate de primatul faptei" îşi găsesc ilustrarea în nenumărate imagini (cu explicaţii precum: "la lucru", "în atelier", "tăiatul cărămizilor", "prima tabără de muncă creată de Căpitan", "la datorie!", "tabăra de muncă de la Giuleşti", "din zori şi până-n seară noi cu drag muncim" etc.), precum şi în hărţi ale realizărilor ("România Muncii Legionare, 1924-1937", în care sunt înscrise obiectivele construite, v. foto).

Accesul la putere în septembrie 1940 a dat noi proporţii fenomenului. În articole deja amintite ("În prag de iarnă", "Din Ţară", "Cutremurul!"), apar idei şi formule specifice noului context. Horia Sima este în mijlocul şantierelor de reconstrucţie după cutremur, în timp ce generalul Antonescu abia "îşi îndreaptă primii paşi" spre ele; coordonate de legionari, instituţii (Ministerul de Justiţie) şi organizaţii (Ajutorul Legionar, Munca Legionară, Crucea Roşie) iau măsuri energice, aşa încât "de sub dărâmături înverzeşte Locaşul nou al Patriei"; "clădirea din temelie a României legionare" este anunţată ca un proces inevitabil, iar tonul la adresa adversarilor e tot mai sever: "Am biruit fără voia lor şi împotriva voinţei lor. Vom ridica o nouă ţară, chiar dacă va trebui să trecem peste ei".

Evident, muncitorul este chemat "pe fronturile unde se poartă bătălia", este chemat să "salveze economia naţională" luptând pentru materiile prime, "bogăţia cea mai sigură", care trebuie "cucerită etapă cu etapă", "să lucreze necontenit pentru o industrie românească... în spiritul legionar al muncii pentru Ţară şi Legiune" (Vasile Dova, "Muncitorimea şi bătălia materiilor prime", *AML*, nov. 1940). Se înmulţesc, cum era de aşteptat, articolele şi imaginile ce glorifică realizările obţinute. Unul dintre ele prezintă pe larg activitatea pe luna octombrie. Corpul muncitoresc legionar a prestat 25.729 ore de lucru, 17.613 ore de gardă, a executat 314.177 km de marş, a strâns cotizaţii (464.236 lei) şi donaţii (556.678 lei). Sunt prezentate apoi pe larg realizările în sprijinul muncitorilor şi familiilor lor (donaţii, înfiinţare de depozite de lemne şi alimente, cantine, şcoli, circulara încheindu-se astfel: "CAMARAZI MUNCITORI, În luna octombrie aţi învins în toate bătăliile la care aţi luat parte. Astăzi ştiu toţi: Corpul Muncitoresc Legionar este o forţă de nebiruit." (Dumitru Groza, "Circulara No. 7", *AML*, nov. 1940). Alte articole detaliază fiecare realizare în parte. De pildă, la rubrica "Pentru sănătatea muncitorului" apare un articol despre activitatea unei cantine muncitoreşti. Aflăm că 700 de persoane iau masa aici (ciorbă şi felul doi), datorită efortului Camerei de Muncă Bucureşti. Descrierea e plină de detalii care au menirea să te transpună în atmosfera cantinei: "În prima zi au luat masa 220, în ziua a doua 330, într'a treia 630, iar în ziua a patra 700." Toţi dau năvală. Sunt 25 de mese, pereţii sunt plini de manifeste (Horia Sima etc.) şi de vederi [tablouri] din cele mai educative", subiectul fiind, bineînţeles, munca... Un muncitor ciopleşte în piatră, "ceva aspru se degajă din acest tablou al muncii"; într-un atelier, "spumos se revarsă metalul pe pereţii cazanului"; apar şi mineri: "te înspăimântă dar şi te farmecă mâna puternică de muncitor" (Nu suntem convinse că propagandiştii Legiunii aveau cunoştinţe despre ce înseamnă un ambient potrivit uşurării digestiei... nouă nu ne-ar fi tihnit). Imaginile din articole şi explicaţiile lor vorbesc de la sine: "cu farfuria plină", "iau masa muncitorii". ("Înfiinţarea unei cantine muncitoreşti la Obor", *AML*, nov. 1940).

Luni, 12 ianuarie 1941, apărea în *Cuvântul* articolul "Munca legionară va porni în primăvară campania de reconstrucţie a ţării", cu subtitluri în tonul obişnuit: "examen de vrednicie", "munca creatoare peste veacuri", "locuinţa pentru muncitori", "şcoala muncii". A urmat, însă rebeliunea şi pierderea puterii. Primăvara s-a dovedit a fi prea departe pentru legionari...

4. Munca în viziunea extremei stângi româneşti – comunismul

4.1 Oamenii muncii în luptă (perioada preluării puterii, 1944-1947)

„Se crapă zorii unei zile mari"

De-a lungul realizării proiectului am reuşit să ne familiarizăm cu atitudinea regimului comunist faţă de subiecte precum duşmanul, munca sau lupta. Cu toate acestea, violenţa perioadei

de instaurare a comunismului, cuprinsă între 1944 şi 1947, ne-a şocat prin intensitatea ei şi mai ales prin ura care se degajă, pur şi simplu, din texte. De aceea, şi având în vedere specificul perioadei, cel al preluării puterii, am luat decizia de a o aborda într-un subcapitol separat.

Această etapă poate fi definită în două moduri în raport cu cea ulterioară, în care regimul este deja consolidat. Pe de o parte, violenţa din perioada de instaurare contrastează cu relativa stabilitate care urmează şi care va favoriza constituirea unui adevărat "cult" al muncii. Între 1944 şi 1947, obiectivul principal al acţiunii muncitorilor, căruia munca i se subordonează, este lupta, motivată de "dreapta ură a poporului contra acelora care au dus la pieire floarea naţiunii" ("Un document istoric – căile de refacere ale ţării", *S*, 28.09.1944). Această violenţă va continua, totuşi, până la lichidarea completă a duşmanului, în anii '50. Pe de altă parte, în această perioadă se schiţează anumite trăsături ale regimului care vor deveni ulterior pilonii fundamentali ai acestuia: urmarea modelului sovietic, alianţa muncitori-ţărani, întrecerea socialistă şi stahanovismul.

Toate acestea sunt într-o strânsă legătură cu tema "Duşmanul", sau mai precis cu modul în care partidul comunist îşi construieşte o imagine proprie favorabilă în raport cu acesta: "Dar poporul român s-a săturat de a mai fi victima unor călăi. Muncitorimea şi ţărănimea sunt acum deplin conştiente, ştiu pentru ce muncesc." ("Muncitorii organizaţi", *S*, 3.03.1945). Partidul comunist se prezintă ca un sprijinitor al populaţiei de muncitori şi ţărani în lupta lor cu "hitleriştii şi fasciştii" care "au chinuit şi au ucis pe cei mai buni fii ai neamului, cari luptau pentru salvarea poporului român". ("Un document istoric – căile de refacere a ţării", *S*, 28.09.1944). Mai mult, el este un agent justiţiar, care îşi asumă rolul de a acţiona pentru a pune capăt situaţiei de război în care "criminalii… se plimbă încă nepedepsiţi, legionarii îşi reorganizează cuiburile de năpârci" ("Naţional ţărăniştii şi ţăranii după încetarea războiului", *S*, 19.10.1944). Această atitudine a comuniştilor este aprobată şi sprijinită de muncitori; condiţiile sunt favorabile pentru ca mai ales categorii defavorizate în trecut, precum femeile şi tinerii să se ridice la luptă împotriva duşmanului pentru prima oară în istorie: "Prin luptă şi prin muncă tinerii muncitori [...] contribue [...] la reconstrucţie, la refacerea ţării" (*S*, 21.03.1945); "Uniunea femeilor muncitoare înfierează provocările criminalului Rădescu" ("Uniunea femeilor muncitoare", *S*, 01.03.1945). În ultimul articol se remarcă, pe lângă consacrarea unor formule fixe aparţinând limbajului de lemn, şi începutul unui adevărat delir verbal care se va continua în deceniile următoare: "...trimiţând tov. Gheorghe Apostol şi celorlalţi muncitori [...] *urări de caldă însănătoşire*"!...

Şi totuşi, din articolele studiate de noi nu răzbate atât sentimentul de solidaritate cu poporul, cât mai ales ura, ilustrată în special de limbajul puternic conotativ şi agresiv, încărcat de calificative precum: "slugă plecată duşmanilor ţării", "cea mai groaznică pacoste ce a venit vreodată pe capul omenirii" ("Confederaţiei Generale a Muncii din România", *S*, 01.03.1945); "banda criminală, criminalii de răsboiu" (*S*, 28.11.1944); "slujbaşi fideli ai Gestapoului" ("Muncitorii tipografi de la monitorul oficial", *S*, 05.10.1944); "guvernul trădător Antonescu şi hoardele hitleriste", "codiţe de topor legionari" ("Adunarea Sindicatului Naţional-Muncitoresc din 1 mai", *S*, 04.10.1944), "regimul criminal de teroare şi de jaf" ("Ce are de făcut muncitorimea ceferistă", *S*, 22.09.1944). În mod similar, culpele lor sunt: exploatarea crâncenă a muncitorilor" ("Legionarii de la Malaxa", *S*, 28.09.1944), faptul că

Scânteia
ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL P.C.R.
POPORUL ŞI-A SPUS CUVÂNTUL:
SĂ PLECE GUVERNUL!
Vrem guvern de Front Național Democratic!
Peste 100.000 de muncitori, țărani, intelectuali s'au întrunit la A.N.P.F. și au afirmat răspicat voința și cu manifestația pe străzile Bucureștilor
8 Octombrie Se crapă zorile unei zile mari

muncitorimea a fost "ţinută până astăzi în lanţurile robiei, în besna întunericului, în foame şi mizerie" ("Poporul şi-a spus cuvântul", *S*, 11.10.1944).

În afară de acest tip de duşman, ale cărui acţiuni sunt motivate militar şi/sau politic, există şi duşmanul social – burghezul, moşierul, chiaburul. Presa încearcă să trezească revolta împotriva acestora: "Mare parte din aceşti proprietari nu mai joacă nici un rol în producţie, nu mai îndeplinesc nici un rol economic, în afară de acela de consumatori" ("Exproprierea marilor moşii, o necesitate naturală", *S*, 27.09.1944). Uneori, agresivitatea faţă de aceşti asupritori ai clasei muncitoare îmbracă forma ironiei: "Cum sunt salarizate cozile de topor la Malaxa" ("Muncitorii tipografi de la monitorul oficial", *S*, 05.10.1944). Soluţia, ca şi întreaga politică a partidului din această perioadă, este radicală şi inflexibilă: "Faţă de jefuitorii avutului popoarelor sovietice există o singură soluţie. Să se pună mâna pe ei." (*S*, 02.10.1944). Tot din această ultimă categorie fac parte partidele politice democratice şi regele. În cazul acestuia din urmă, am găsit o serie de imagini sugestive înfăţişând coroana regală transformată în "echivalente" (fabrici de zahăr, mezeluri etc.), trimitere făţişă la faptul că monarhia a jefuit bogăţiile rezultate din munca poporului.

Giuvaerurile unei coroane de oţel

Din nevoia de a lupta cu acest duşman s-a născut un nou tip de muncitor – muncitorul luptător: "Tinere muncitor, vino la luptă!/ Ţi-e pântecul gol, iar haina ţi-e ruptă!" ("Îndemn", *S*, 14.10.1944). Această transformare coincide cu ascensiunea partidului care oferă muncitorilor drepturi: "Muncitoarea Marva Petrovici spune, că soarele nostru răsare acum, că până azi la noi noaptea a fost ziua şi ziua a fost noapte" ("Muncitorii şi muncitoarele", *S*, 06.10.1944) şi, implicit, cu o conştientizare a rolului pe care muncitorii pot şi trebuie să îl joace în viaţa politică şi socială: "Conştientă de rolul său de permanentă avangardă a poporului, muncitorimea de pretutindeni şi în deosebi cea din Capitală ţine zilnic adunări în fabrici şi uzine" ("Muncitorii luptă pentru un regim democrat", *S*, 04.03.1945). În afară de rolul politic propriu-zis, muncitorii pot ajuta prin producţia cu care contribuie la război: "Vouă vă revine sarcina de a sta, ca forţă organizată, în fruntea acţiunii patriotice de susţinere a frontului, asigurând bunul mers al producţiei" ("Muncitori!", *S*, 22.09.1944).

Însă această atitudine războinică pe care muncitorii o adoptă (şi care este un răspuns la o agresiune: "Au căzut mulţi comunişti sub teroarea Gestapoului şi a trădătorului Antonescu, dar se ridică mii şi milioane din lumea întreagă") ("Scrisoarea elevei F. Mutulea", *S*, 02.10.1944) nu înseamnă că ei vor deveni nişte simpli luptători şi că îşi vor pierde rolul lor specific. În această perioadă se conturează ceea ce va deveni mai târziu întrecerea socialistă şi apar primii germeni ai stahanovismului, tot sub impusul fecund (în mod paradoxal) al stării de război: "Azi, oamenii noştri lucrează cu adevărat pentru front şi pentru patrie, pentrucă este frontul nostru, frontul eliberării de sub întunericul fascismului". Acum este începutul dorinţei permanente de autodepăşire care va domina regimul în viitor: "Trei muncitori repară un auto-camion în 250 de ore în loc de 400 ore ("Trei muncitori comunişti repară", *S*, 29.03.1945); "15.800 cutii de conserve pe zi – Muncitorii din Sibiu măresc producţia" (*S*, 15.02.1947); "35.000 de bocanci în loc de 2.000" ("35.000 de bocanci în loc de 2.000", *S*, 28.03.1945), cu atât mai mult cu cât trecutul nu ar fi permis un asemenea progres: "În societatea burgheză, invenţiile şi descoperirile noi, dacă nu sunt tăinuite, sunt deobiceiu monopolizate de un grup restrâns de profitori, în interesul lor exclusiv" *(S*, 15.02.1947).

Aceeaşi atmosferă de război este impulsul care generează o nouă formă de solidaritate socială. Muncitorii vin în sprijinul ţăranilor exploataţi, căci ambii se unesc în faţa duşmanului

comun: “Tot mai mult se întăreşte legătura trainică dintre muncitori şi ţărani. Încă de astă toamnă, echipe de muncitori cutreerau satele noastre îndrumând sătenii în lupta lor pentru pământ” (“Muncitorii dela oraşe în sprijinul ţăranilor”, *S*, 20.03.1945). Cele două categorii sunt legate mai ales prin condiţia lor din trecut – ambele sunt forţe de producţie cu un imens potenţial, însă cărora li s-a refuzat timp de secole recunoaşterea drepturilor: “Pământ! Cât sânge şi câte lacrimi s-au vărsat pentru pământ! Istoria ţării noastre, mai ales în ultimii şaptezeci de ani, este punctată de sângele răscoalelor ţărăneşti. […] În loc de pământ, ţăranului nostru i s’a dat «titluri» răsfăţate ca «talpa ţării»” (S, 28.09.1944). Principala promisiune cu care comuniştii încearcă să atragă ţăranii de partea lor este cea a pământului, mergându-se chiar până la afirmaţii precum: “Însă cea mai răspândită minciună era aceea că îndată ce comuniştii vor avea posibilitatea, vor lua ogoarele tuturor plugarilor” (“Ţăranii din comuna Săpunari – Judeţul Ialomiţa”, *S,* 4.10.1944), în condiţiile în care comuniştii ştiau că va urma în curând şi colectivizarea.

În această luptă care antrenează brusc masele până de curând lipsite de orice fel de putere, URSS-ul, în special prin Armata Roşie, apare ca un fel de salvator, o forţă providenţială care ajunge să ia România sub protecţia ei într-unul din cele mai critice momente ale istoriei acesteia: “Uniunea Sovietică ne-a eliberat de sub asuprirea nazistă. […] Uniunea Sovietică ne ajută cu puternicele sale mijloace la opera de reconstrucţie a ţinuturilor pustiite de barbarii hitlerişti”. Manifestările de “caldă prietenie a marelui popor sovietic faţă de poporul nostru” nu se opresc însă la sprijinul militar. În afară de faptul că “sângele ostaşilor glorioasei Armate Roşii a curs din belşug pentru salvarea ţării noastre” (“Uniunea Sovietică ne ajută în bătălia însămânţărilor”, *S*, 01.04.1945), sovieticii ajută şi campania de însămânţări. De aici rezultă atât o motivaţie mult mai puternică pentru unirea claselor şi lupta lor comună, cât şi o obligaţie morală a poporului român de a-şi exprima recunoştinţa faţă de binefăcătorii săi care se ocupă de “nevoile ţării întregi”.

4.2 Glorificarea muncii: un mit al comunismului triumfător (1948 – 1989)

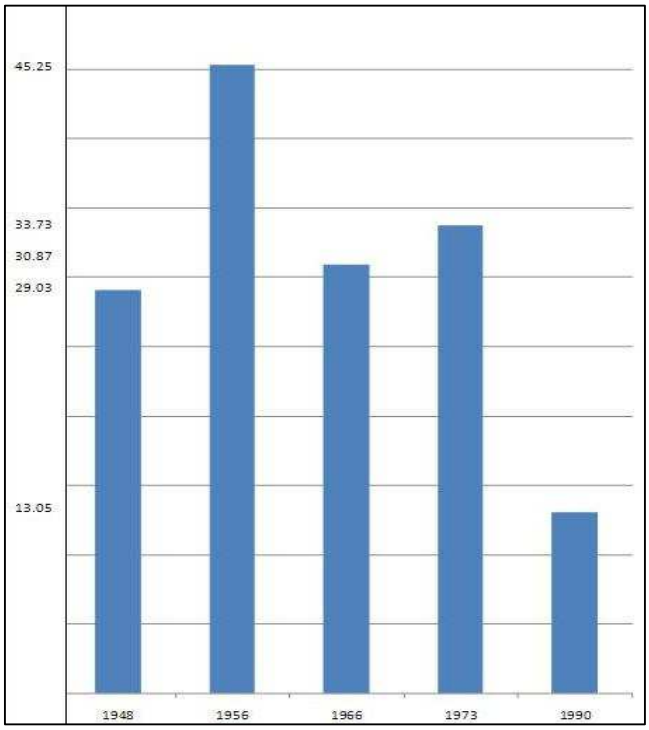
“În statul nostru socialist nu cunoaştem decât o singură elită, aceea a muncii.”

Ceea ce frapează, de la prima vedere, în paginile presei comuniste de după preluarea puterii depline este *numărul copleşitor* de articole legate de tema muncii. Am arătat că subiectul fusese tratat cu insistenţă şi în anii 1944-1947, dar saltul cantitativ începând cu 1948 este cu adevărat izbitor. Dincolo însă de aspectul cantitativ, este uşor de sesizat o modificare majoră de abordare. Muncitorul, clasa muncitoare sunt, în continuare, subiecte frecvent întâlnite, însă ele cedează definitiv prim-planul Muncii, concepută precum esenţa însăşi a regimului, a modului de a fi, de a exista în comunism, precum o soluţie universală pentru toate problemele (împlinire personală, armonie colectivă, combaterea sărăciei, salvarea păcii etc.). Munca este analizată în articole “ştiinţifice”, este cântată de poeţi, este personificată... munca este înălţată pe un uriaş piedestal.

Insistenţa abordării subiectului ni s-a părut atât de frapantă (... cu toată experienţa analizei perioadei anterioare), încât am hotărât să facem un mic experiment.

Cum am procedat? Am luat numere din câte zece zile, din aceeaşi lună (am încercat să fie consecutive), din ziarele “Scînteia” din ianuarie 1948, iunie 1956, ianuarie 1966, februarie 1973, respectiv “România Liberă” din martie 1990, am numărat toate titlurile şi apoi le-am selectat pe cele ce se legau de tema noastră − munca −, urmând ca apoi să calculăm procentul acestora din

urmă în raport cu totalul de titluri. Rezultatele sunt următoarele: 29.03% în 1948, 45.25% în 1956, 30.87% în 1966, 33.73% în 1973, 13.05% în 1990.

Dacă ne gândim câte subiecte poate cuprinde un ziar, cifrele sunt foarte elocvente. În 1948, regimul era abia la începuturi, dar procentul din ’56 ni se pare pur şi simplu neverosimil (există, totuşi, şi pagină externă, rubrici de sport etc.). Scăderea înregistrată în anii ’60 – ’70 se leagă, aşa cum am constatat din titluri, de o anumită estompare a subiectului Duşmanului intern şi extern; articolele devin mai seci, mai tehnice. “Căderea” din anii ’90 va fi comentată spre sfârşitul lucrării.

Pentru a se putea ajunge la situaţia în care munca este “aşezată pe piedestal”, este nevoie de anumite premise. Cea mai importantă dintre acestea este rolul hotărâtor pe care munca îl joacă în trecerea de la trecutul aspru – “Fost-a noapte grea/ Peste ţara mea” (“Cântec de la noi”, *M,* 13.01.1961) la un prezent în care regimul comunist pune bazele unei vieţi demne şi îmbelşugate pentru toţi cei care muncesc. Munca apare astfel ca factor de realizare a justiţiei şi de instaurare a unui nou tip de egalitate socială, ca modalitate de evoluţie pe plan atât social, cât şi individual sau ca element de menţinere a echilibrului şi a armoniei în colectivitate.

Exploatarea temei trecutului, bazată mai ales pe apelul la afectivitatea publicului, justifică importanţa muncii în prezent. Aceasta este pusă în contrast cu munca din trecut, capitalistă, dezumanizantă: “Mărturisirile ministrului economiei naţionale (...) au atins punctul culminant atunci cînd d-sa a descris o scenă văzută pe un câmp moldovenesc: trei copii înjugaţi trăgînd după ei, într-o ţarină uscată, un plug rudimentar pe care îl ţinea de coarne tatăl copiilor.” (“Fapte, cifre, mărturii”, *S,* 27.04.1962). Această condiţie înjositoare a muncitorului este amplificată de faptul că roadele muncii sale se îndreaptă către “clovnii cu barbeţi şi ţăcălie, cu cotlete sau raşi purtînd coşciugul României în spinare”, aristocraţii şi burghezii care “umblau dansînd în echilibru gata de alunecare, în uniformă şi şmoking”, pe “o sîrmă”. (*S,* 01.04.1962). Ca dovadă a întipăririi acestui trecut nemilos în conştiinţa colectivă, dar şi a conştiinţei schimbării, sunt aduse creaţiile lirice populare având ca principală temă opoziţia “atunci” – “acum”. Acestea prezintă toate caracteristicile creaţiilor populare, de la elementele de prozodie specifice până la invocarea naturii: “Frunzuliţă, floare-albastră/ Partidul să ne trăiască” (“Partidul să ne trăiască”), la care se adaugă temele sociale şi politice de interes actual, rezultatul fiind uneori o suprapunere artificială de planuri, o intruziune a peisajelor industrializate: “De-i ţara noastră frumoasă/ Gătită ca o mireasă/ Făcînd fabrici şi uzine/ Locuinţe, şcoli, cămine.” (“Partidul nostru iubit”) într-un spaţiu care se doreşte a fi cel tradiţional, mioritic: “Cîntă o privighetoare/ Îngînînd-o trei izvoare/ (...) Colectiva toată ştie/ Că mîndruţa dragă mie/ A trăit în sărăcie” (“Cîntă o privighetoare”). Dincolo de tot acest amestec care de multe ori sfârşeşte prin a fi kitsch, temele abordate sunt clare: a. injustiţia muncii

din trecut: “Fost-au anii tare grei/ Pînă-n august douăştrei/ Ani de-obidă şi de chin/ Otrăviţi tot cu venin.” (“Să trăiască douăştrei”); “Spune tu că ai văzut/ Cum trăiam din greu în jug/ Strîngînd la boieri belşug/ (...) Fără case, fără pîine/ Înduram traiul de cîine” (“Spune, Argeş, spune tu...”); b. momentul intervenţiei comuniste, punctul de cotitură: “Muncitorii din oraş/ Sovieticii ostaşi/ Au adus în pas cu ei/ August douăzeci şi trei” (“Fericirea, cântec drag”); “Spune cum în patr-ş-patru/ S-au rupt lanţurile-n patru/ Şi ne-a scăpat de robie/ Partidul pentru vecie” (“Spune, ...”); c. munca actuală şi efectele ei benefice: “Drumul muncii-n colectivă/ Unde toţi îs deopotrivă/ (...) Iar din grâu strîns cu combina/ Mai dulce iese făina” (“Partidul să ne trăiască”); “Spune, Argeş, să se ştie/ Că muncim cu bucurie/ Pentru pace, pentru ţară/ Republica Populară” (“Spune, ...”, *S*, 22.08.1962).

Aceleaşi idei se regăsesc şi în proză. Evoluţia generată de muncă a dus la “o viaţă de bunăstare şi belşug pentru toţi cei care muncesc” (“Cifre, fapte, mărturii”, *S*, 27.04.1962), România şi-a asigurat o poziţie respectabilă între ţările lumii: “... ţara în care, acum 15 ani, ţăranul desculţ îşi mai ara petecul de ogor cu plugul de lemn, exportă astăzi tractoare în zeci de ţări ale lumii” (“Cincisprezece ani care au transformat România”, *S*, 1.09.1959), cultura, multă vreme apanajul celor privilegiaţi din punct de vedere material, se răspândeşte în rândul maselor care erau ignorante în trecut: “Iată că bunicul citeşte, după ce în satele noastre nu s-a ştiut, sute şi mii de ani, ce-i o literă”. Prezentul este cea mai bună stare în care a ajuns vreodată societatea românească, însă el este doar o prefigurare a ceea ce va urma: “A şi început viitorul. 1962 leagă prăpastia cu piscul”. Astfel se trece de la munca manifestată în plan concret, la acea entitate aproape divinizată despre care aminteam: “Ne-a intrat Lumina în casă. Nu mai e întuneric.” (Tudor Arghezi, “Munca laolaltă” în *S*, 01.04.1962)

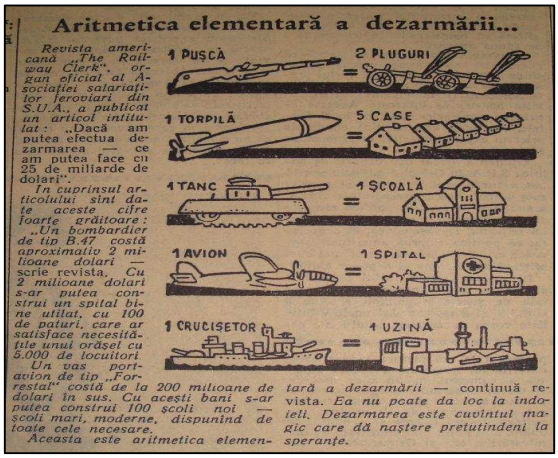

TRĂIASCĂ 1 MAI!
Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc!
România liberă
DECLARAȚIA COMUNĂ ROMÎNO-POLONĂ
cu privire la vizita delegației Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a guvernului Republicii Populare Române în Republica Populară Polonă
Mai
URSS
Raportează partidului

Simbolul prin excelenţă al muncii glorificate este 1 Mai, “ziua solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii”. De asemenea, 1 Mai este dovada “unităţii moral-politice a oamenilor muncii din ţara noastră”. Demonstraţia “oamenilor muncii din capitală” din 1962 este elocventă în acest sens. Purtând “pancarte despre realizările obţinute de oamenii muncii” şi adresând “saluturi fierbinţi” partidului, ei realizează “chemări înflăcărate pentru apărarea păcii în lume”. Demonstraţia îşi atinge punctul culminant odată cu apariţia a două care alegorice: primul înfăţişează “în mod plastic dezvoltarea industriei”, printr-un “baraj de beton, simbol al electrificării” şi un “furnal amintind de uriaşul furnal [...] aflat în construcţie la Hunedoara”. Al doilea prezintă becuri roşii aprinzându-se pe o hartă a României, sugerând “procesul de colectivizare a agriculturii”. Întreaga acţiune este încununată de “un muncitor şi o ţărancă” ţinând sus ciocanul şi secera – “semn al alinaţei trainice muncitoreşti-ţărăneşti” (*S*, 03.05.1962).

> *“Industria a fost prost făcută. De exemplu, construiau o fabrică într-o zonă, iar materia primă venea din altă zonă numai pentru a crea locuri de muncă.”*
> Grigore Dan

Aflat la intersecţia dintre munca văzută ca luptă pentru pace şi permanenta întrecere socialistă pentru depăşirea planului de producţie, 1 Mai este mai puţin o “sărbătoare” în sensul propriu al cuvântului şi mai mult un pretext care motivează apelul la “oamenii muncii” pentru sporirea neîncetată a producţiei, o materializare a obsesiei omniprezente a lui “mai mult”, “mai repede”, “mai bine”. Aşadar, două sunt marile îndemne pe care 1 Mai le aduce întotdeauna: 1. înlocuirea mijloacelor de luptă agresivă cu munca, în vederea obţinerii păcii; 2. ideea de depăşire a propriilor recorduri în muncă.

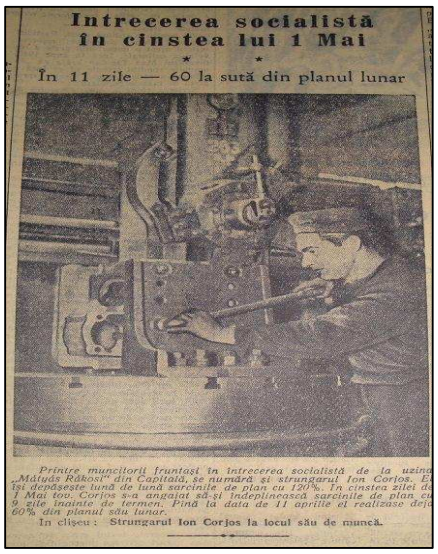
În ceea ce priveşte primul aspect, pacea pare a fi echivalentă cu o extindere atotcuprinzătoare a socialismului şi a valorilor pe care acesta le promovează: “De n-ar fi munca noastră, îndemnul ce ne poartă / Pământul s-ar preface într-o planetă moartă” (“1 Mai” – “Culegere de texte literare şi didactico-ştiinţifice”, Bucureşti, 1973). Pacea nu poate fi concepută fără unitatea realizată “sub steagul marxism-leninismului”: “...de la Pekin pînă la ţărmurile Adriaticii, de la Varşovia sau Praga pînă în îndepărtatul şi noul Phenian, defilează miliarde de oameni care întemeiază [...] o viaţă lipsită de exploatare” (“Întreaga ţară a sărbătorit cu voie bună ziua de 1 Mai”, *S*, 03.05.1958). Dacă unitatea este definitivată, următorul pas este dezarmarea, care, la rîndul ei, nu se poate realiza decât în urma substituirii războiului prin muncă. Munca s-a dovedit viabilă pentru instaurarea unui nou tip de armonie în societate în ţările actualmente comuniste, deci aceeaşi metodă poate fi aplicată pentru uşurarea tensiunii care există între cele două sisteme aflate în antagonism – capitalismul şi socialismul. Articolul “Aritmetica elementară a dezarmării” este foarte sugestiv din acest punct de vedere, mai ales că apelează, în vederea credibilităţii, la o sursă din lumea capitalistă: “Revista americană «The Railway Clerk» [...] a publicat un articol intitulat «Dacă am putea efectua dezarmarea – ce am putea face cu 25 de miliarde de dolari» (*S*, 15.07.1962). Imaginile alăturate textului sugerează opoziţia dintre forţa militară agresivă şi puterea civilă care garantează prosperitatea pe căi paşnice: “1 puşcă = 2 pluguri” etc. Acelaşi motiv apare şi într-o altă imagine care prezintă, pe de o parte un tun cu inscripţia S.U.A. – simbolul războiului şi al violenţei ilegitime – şi un steag înfăţişând o svastică – apelul la teama încă vie faţă de un trecut recent tragic – şi pe de altă parte, stiloul – simbol al folosirii resurselor intelectului şi nu pe cele ale forţei, împreună cu uzinele.

În fond, pacea este privită ca o realitate deja existentă, caracteristică definitorie a socialismului, şi care nu are nevoie decât de timp pentru a se răspândi odată cu regimul care o garantează: “Tăişul de-ar încerca să-l curme/ s-ar toci, s-ar frînge,/ Gura tunului de-ar încerca să-l muşte/ ar rămîne ştirbă, s-ar frânge”. (Nichita Stănescu, “Zborul porumbelului alb”).

A doua funcţie a sărbătorii de 1 Mai este îndemnul la depăşirea recordurilor. Stahanovismul şi munca, indiferent de perioada pe care o luăm în discuţie, sunt inseparabile. La un prim nivel, cel de suprafaţă, scopul stahanovismului rezidă în obţinerea de rezultate concrete – produse mai multe, mai ieftine şi mai bune. Finalitatea acestei încercări de autodepăşire ar părea una pur materială la prima vedere. Cifrele, de multe ori prezentate în articole sau chiar rubrici speciale (“Cifre şi fapte” în *Scînteia*) au rolul de a ancora în realitate rezultatele stahanovismului. Modelul de reuşită în muncă este echivalent cu depăşirea permanentă a planului:; “uzinele de fier Vlahiţa şi-au îndeplinit cu cinste angajamentul luat dînd peste plan în cursul lunii aprilie 40 tone fontă” (“Din fabrici şi uzine”, *S*, 3.05.1956); “În cinstea zilei de 1 mai, muncitorii (...) şi-au depăşit planul de producţie cu 5,6 %, ridicînd totodată productivitatea muncii cu 18,5% faţă de plan” (“În portul dunărean Galaţi”, *S*, 3.05.1956) etc.

> *“Munca era dirijată, aveam plan de muncă zilnic, aveam plan de muncă săptămânal, aveam plan de muncă lunar, aveam programe faimoase, nenorocirea ştiţi care era, domnişoară, că nimeni nu se ţinea de aceste planuri şi programe.”*
>
> Emil Ţepeluş

Intrecerea socialistă
în cinstea lui 1 Mai
★ ★
În 11 zile — 60 la sută din planul lunar
Printre muncitorii fruntaşi în întrecerea socialistă de la uzina „Mátyás Rákosi" din Capitală, se numără şi strungarul Ion Corjos. El îşi depăşeşte lună de lună sarcinile de plan cu 120%. În cinstea zilei de 1 Mai tov. Corjos s-a angajat să-şi îndeplinească sarcinile de plan cu 9 zile înainte de termen. Pînă la data de 11 aprilie el realizase deja 60% din planul său lunar.
In clişeu: Strungarul Ion Corjos la locul său de muncă.

Dincolo de această latură materială a sa, stahanovismul are importante consecinţe în plan ideologic. În primul rând, dorinţa de autodepăşire este una înscrisă în însăşi natura umană. Motivaţia pentru "îndeplinirea angajamentelor" depinde de satisfacţia personală, împlinirea individului putându-se realiza mai ales prin muncă. Exemplele de tip anecdotic sunt des folosite în acest sens, dată fiind capacitatea lor mobilizatoare. Astfel, Carol Ionescu, sudor, devine, "dintr-un băiat neserios şi puţin zurbagiu", unul din "stîlpii" brigăzii. Transformarea, atât în plan personal, cât şi profesional, are loc în urma unei "treziri", a unei conştientizări a importanţei muncii: "săptămînile acestea dinaintea lui 1 Mai au fost tocmai cele în care munca dusă de noi timp mai îndelungat ca să scoatem din băiatul ăsta un om, s-a împlinit şi a dat roade". Un contraexemplu îl constituie Istrate, care "munceşte în aşa fel încît se vede de la o poştă că singurul scop pe care-l urmăreşte este să-şi umple buzunarul". "Dar noi nu ne putem mulţumi cu asta", adaugă şeful brigăzii. Munca, în general, şi depăşirea angajamentelor, în particular, devin liantul care uneşte întreaga comunitate: "Sarcina fiecăruia e socotită de întreaga brigadă sarcină colectivă, iar treburile brigăzii sunt pentru fiecare şi treburi personale" ("Şcoala brigăzii"). Dacă individul înţelege scopul pentru care luptă, satisfacţiei personale i se alătură mulţumirea de a şti că aduce o contribuţie importantă pentru patrie: "În mâinile-oţeluri, zeci norme se sparg/ El ţări-şi închină, cântând, măiestria/ Spre ziua de mâine-şi avântă mai larg/ Cu mintea-i şi mâna – mistria" (Gheorghe Robu, "Zidarul", *M*, 13.01.1961).

În al doilea rând, obţinerea unor rezultate din ce în ce mai ample justifică şi devine scopul muncii în comun. Ţăranii din Radimna ("Cum muncesc şi cum împart recolta întovărăşiţii din Radimna", *S*, 27.03.1956) care au lucrat la colectiv "au dobîndit de două ori şi chiar mai mult la hectar (…) decît gospodarii individuali". Această muncă mai prezintă avantajul de a descuraja pasivitatea, prin permanenta stabilire de obiective care trebuie depăşite: "fiecare obstacol se constituie într-un nou examen trecut cu succes, într-o nouă experienţă dobîndită, evident, prin sudoare, prin muncă" ("Adevăraţi bărbaţi cărora nu le este teamă nici de greu, nici de nou"); "Omul să ştie în fiecare zi cît a lucrat şi cît a cîştigat, ca să-l tragă inima din plin la lucru" ("Să grăbim ritmul lucrărilor agricole de primăvară!", *S*, 6.05.1955).

În al treilea rând, stahanovismul favorizează remedierea neajunsurilor. Primul pas este conştientizarea faptului că "oamenii muncii mai au încă de făcut faţă unor greutăţi trecătoare, care pot şi trebuie să fie înlăturate." ("Salutul C.C. al P.M.R. şi al guvernului R.P.R. cu prilejul zilei de 1 mai", *S*, 3.05.1956). Muncitorul trebuie să se caracterizeze prin luciditate, analizându-şi în permanenţă munca "cu exigenţă mereu sporită", pentru a "lichida lipsurile care se mai fac simţite". Într-un cuvânt, stahanovismul poartă întreaga societate pe o pantă ascendentă, prin "dorinţa oamenilor muncii de a perfecţiona continuu producţia, din conştiinţa lor de a stăpâni." ("Marea forţă a întrecerii socialiste", *S*, 1.05.1951). "Angajamentele" pe care muncitorii şi le iau faţă de patrie sunt de fapt obligaţii morale, nu doar norme impuse de meserie şi care aşteaptă o răsplată financiară. Reuşita lor poate fi măsurată în funcţie de sentimentul de mulţumire pe care îl aduc.

Toate aceste premise fiind expuse, putem observa deplasarea treptată a semnificaţiei muncii de la o modalitate de a asigura bunăstarea materială a unei comunităţi, trecând prin reprezentarea sa sub forma unui mijloc de construire a păcii, dreptăţii şi armoniei în societate, până la "emblema

tutelară a creaţiei” (“Elogiul muncii”, *ST*, 1.05.1984), şi până în punctul în care ideea de muncă este în stare să definească în totalitate condiţia umană şi să răspundă la întrebări precum: “Ce sîntem noi? Care e valoarea noastră? Cum poate fi ea apreciată?”. Munca devine mai mult decât o activitate umană: ea este un reper esenţial în definirea condiţiei umane. Prin muncă oamenii îşi pot exercita vocaţia demiurgică, se pot afirma ca “creatorii valorilor materiale şi morale”, “făuritorii civilizaţiei”, “descoperitorii legilor universului”. În afara muncii nu există, în definitiv, decât o singură cale – aceea a “falselor bucurii, a falselor destine”, în timp ce “valorile vieţii rămîn [...] intangibile”. (Nina Cassian, “Marea frumuseţe a muncii” în *ST*, 6.07.1962). O reflexie a acestei concepţii în realitate este cazul lui Virgil Lungu, un tânăr care, lipsind de la muncă şi lăsându-se întreţinut de mama sa, a căzut pradă unei vieţi în care predomină “chiulul, lipsa simţului de răspundere faţă de societate, atitudinea de parazit”. Singura soluţie pentru acest tânăr care nu are niciun drept la viaţa confortabilă pe care o duce (“A aşezat el vreo cărămidă la temelia unei case, a ţesut pânză, a secerat? Nimic din toate acestea.”) este munca: “Atunci vei fi cu adevărat om. Căci, aşa cum s-a mai spus, om e numai acela care munceşte”. (“Da, OM este cel care munceşte!”, *ST*, 11.07.1962).

> *“Soţul meu a spus odată o vorbă înţeleaptă: «Ar trebui ca ăştia să nu afle că noi ne bucurăm de meseriile noastre, c-or să ne pună să venim cu bani de acasă». Cam asta era ideea, că nu trebuie să arăţi prea tare că îţi place să munceşti. Noi munceam pe rupte, dar pe de altă parte, această lozincăraie cu munca ascundea atâta... lene, nu ne-muncă, că ne-munca e o invenţie, lene, absenţă a muncii, încât personal nu foloseam vorbele astea niciodată.”*
>
> Zoe Petre

Autodefinirea prin muncă apare mai ales în poezie, creaţiile “lirice” dorindu-se a fi, înainte de toate, o expresie a unor sentimente autentice marcate mai ales de sinceritate. Astfel, munca este omniprezentă în conştiinţa individuală – “La orice pas, în orice colţ de ţară/ Mă duce gîndul tot pe şantier” (Muşat Nicolae Gheorghe, “În tot ceea ce fac...” în *S*, 22.09.1961) şi în cea universală – “şi milioane de braţe/ de fier, de fildeş, de-aur pal, de-aramă/ se împletesc/ de jur împrejurul pământului/ alcătuind o uriaşă, invizibilă/ curea de transmisie/…/ tancuri imense de grîu,/ de dinamită/ de soare” (Eugen Jebeleanu, “Ziua cu trandafiri” în *RL*, 30.04.1961).

Calitatea muncii de a fi un veritabil liant între oameni a fost promovată încă de la începutul regimului, însă odată cu abstractizarea acesteia, asistăm la o nouă viziune asupra raportului dintre muncă şi relaţiile interpersonale. O ilustrare este poezia “La izvor” (*M*, 13.01.1961), care descrie evoluţia unei poveşti de dragoste plasată în acelaşi spaţiu pesudomioritic despre care am vorbit mai sus – cadru ambiguu prin amestecul nu foarte coerent dintre tradiţie şi modernism, în care munca joacă rolul principal. Ea nu este doar prima scânteie care aprinde dragostea, ci şi cea care oferă mediul ideal pentru dezvoltarea acesteia, raţiunea ei de a exista şi chiar finalitatea sa. Cadrul idilei este următorul: “Se-ntîlniră la izvor/ Ea să-şi umple vrea ulciorul/ El? Să-l credem? Să nu-l credem?/ Cică apă vrea… tractorul.” Pretextul pe care el îl foloseşte pentru a intra în vorbă cu ea este: “Nu de alta, dar mi-i sete/ Şi vrea apă şi motorul”. Ambii protagonişti sunt modele în muncă: “El, Ilie tractoristul/ E fruntaş la S.M.T.”; cât despre ea, “Zestrea Lenei e bogată/ Adunată-n zile-muncă”. Finalul este unul tip “happy-end”, povestea de dragoste găsindu-şi împlinirea datorită, prin şi pentru muncă: “Iar Ileana şi Ilie/ Planuri fac de viitor”. Uneori, această împletire a muncii cu dragostea sfârşeşte prin a deveni o combinaţie de elemente incompatibile între ele la nivel referenţial, dar mai ales în plan estetic, ca de exemplu în poezia “Schimbul” (*M*, 22.09.1961): “Mîinile noastre s-au întîlnit/ O clipă pe aceeaşi mistrie/ Unul din noi zidind mai departe/ Celălalt, s-a oprit/ Să-l citească pe Shakespeare”.

4.3 Omul muncii

4.3.1 Conducătorul

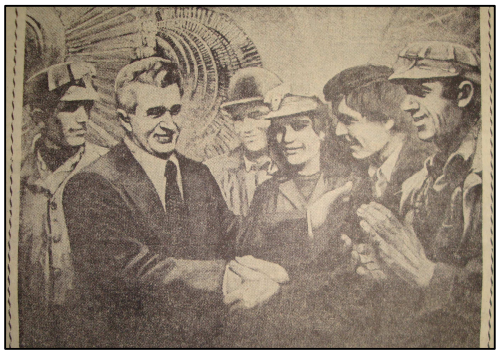
Patria – locul de muncă al preşedintelui

Atât de apreciată de propaganda oficială, munca îşi găseşte ilustrarea deplină, sub toate aspectele sale, în activitatea liderului. Vom încerca să demonstrăm acest lucru cu ajutorul unei analize pe care am intitulat-o: "Ceauşescu – cel mai… (bun muncitor)"

Acest titlu se justifică prin faptul că, pe măsura consolidării cultului personalităţii, Ceauşescu capătă, în propaganda oficială, o poziţie cu totul specială în raport cu munca. Mai precis, liderul devine modelul prin excelenţă al omului muncii, indiferent de domeniul de activitate. El reuneşte, în persoana sa, virtuţile fiecărei mari categorii socio-profesionale. Iată un text sugestiv în acest sens: ("Ceauşescu s-a născut ŢĂRAN, a devenit MUNCITOR ... a învăţat, a învăţat îndârjit. E un INTELECTUAL… această triplă apartenenţă – ţăran, muncitor, intelectual – iată ceea ce ni se pare cheia care descifrează marea personalitate a tovarăşului Nicolae Ceauşescu." (*Contemporanul*, nr.3/1978)

Nerespectarea ordinii din formula consacrată: muncitor- ţăran-intelectual, care implică şi o evoluţie valorică, se datorează, evident, constrângerilor biografice (Ceauşescu s-a născut într-o familie de ţărani). Asumarea deplină a condiţiei omului muncitor rămâne, însă, foarte elocventă, fiind considerată definitorie pentru personalitatea liderului: doar raportarea la întreita calitate vizând munca furnizează "cheia" care descifrează această complexă personalitate. Aceasta nu înseamnă că Ceauşescu nu este în primul rând exponentul clasei muncitoare, "cel mai înaintat bastion al societăţii": "încă din fragedă tinereţe tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a dăruit cu abnegaţie şi pasiune revoluţionară, luptei plină de sacrificiu pentru idealurile scumpe ale clasei muncitoare, ale poporului" (*ST*, 11.03.1977).

Munca reuşeşte, în viziunea propagandei comuniste, să creeze o legătură intimă între "întâiul muncitor" şi ceilalţi oameni ai muncii, un fel de limbaj comun care nu mai necesită intermediari. În articolul intitulat bombastic: "Locul de muncă al preşedintelui – patria", întâlnim o afirmaţie sugestivă în acest sens: "Aşadar, oamenii patriei sunt văzuţi toţi ca nişte oameni ai muncii, ca nişte tovarăşi de muncă şi de aceea între popor şi cârmaci nu se insinuează nici un traducător, pentru că o adevărată democraţie nu are nevoie de traducători, ea fiind limbaj direct, dialog, participare." (*Fl*, 20.09.1975).

Supradimensionarea conducătorului, a importanţei muncii sale pentru destinul poporului şi al patriei, este vizibilă la tot pasul. Se vorbeşte, de pildă, despre "geniul gândirii sale originale, cutezătoare", despre "ctitorul de geniu al României socialiste moderne" sau despre "arhitectul întregii politici interne şi externe a ţării". Termeni precum "ctitor", "arhitect", "truditor", însoţiţi de epitete precum "genial", "original" etc. definesc "munca Eroului ce stă la baza ţării de astăzi şi de mâine". Alţi termeni, precum ,"viteaz", "luptă", "vâltoare" descriu în mod plastic imaginea unui conducător în plină luptă. Regăsim aici asocierea muncă – luptă, surprinsă şi mai clar în următorul pasaj: "ca un mare conducător de oşti, preşedintele României arunca în acel moment o sfidare

tuturor imaginilor belicoase ale unor conducători din istorie în sensul că nu avea de cucerit decât pământul propriei sale ţări, pentru propria ţară". ("Locul de muncă...")

Având în vedere astfel de caracterizări dincolo de limitele rezonabilului, nu este de mirare că Ceauşescu este "cel mai… dintre muncitori", adică cel mai priceput în toate domeniile muncii, indiferent de pregătirea pe care o solicită o activitate sau alta. Prezentările vizitelor de lucru şi a "indicaţiilor preţioase" constituie o neobosită exaltare a infailibilităţii conducătorului. Din analiza articolelor referitoare la acest subiect, am deprins trei idei esenţiale: utilitatea vizitei de lucru (a indicaţiilor conducătorului), intensitatea acestei activităţi (frecvenţa, amploarea vizitelor), căldura cu care este primită această activitate, înfăţişată ca una care creează adevărate punţi sufleteşti între conducătorul deschis, atent şi grijuliu (imaginea părintelui) şi oamenii muncii entuziaşti.

De la preluarea puterii, Ceauşescu, a început să efectueze numeroase vizite de lucru, privite ca "izvoare generatoare de impulsuri mobilizatoare", "fructe ale căutării febrile de posibilităţi şi perspective", având toate o origine comună şi anume "competenţa bunului conducător" ("Omul, conducătorul de partid, bărbatul de stat", *S*, 25.01.1973)".

Iată câteva exemple în acest sens: "Vizita făcută cooperativei noastre agricole în anul 1970, a fost ca o şedinţă exigentă, de analiză în teren […]. Am fost lăudaţi, dar în aşa fel încât tovarăşul Ceauşescu nu ne-a lăsat loc pentru automulţumiri, dimpotrivă, ne-a dat imbold să obţinem rezultate la care nu prea visam înainte […]. "Vizitând expoziţia, secretarul general al partidului, s-a oprit şi în faţa maşinii mele. A cerut explicaţii, ne-a recomandat să nu ne oprim la faza respectivă… Tovarăşul a sfârşit discuţia cu recomandări concrete. Să faceţi aşa… şi aşa… şi aşa. Mă îndruma către o variantă mai bună." ("Omul, conducătorul...") "Îi plăcea să i se raporteze cinstit, să i se înfăţişeze lucrurile aşa cum sunt, nu cum ar trebui să fie. Nu-i crede pe cei ce umflă cuvintele, pe cei ce croiesc bilanţuri fanteziste deşi îi ascultă cu acelaşi calm, un calm neliniştitor pentru cine nu îşi dă seama la clipa potrivită." ("Calmul marilor decizii", *S*, 30.05.1986) Intensitatea acestei activităţi, este de asemenea, foarte bine reliefată: "Abia întors dintr-o călătorie de lucru în străinătate, cutreieră ore în şir pieţele capitalei, în ziua următoare ia parte la lucrările unei consfătuiri a cadrelor din economie, iar în a doua jumătate a săptămânii porneşte într-o vizită de lucru prin câteva judeţe pe unde nu a mai trecut de 3-4 luni." ("Agenda de lucru a preşedintelui", *S*, 26.01.1973). Iată încă un exemplu: "Am avut privilegiul să particip, în calitate de reporter, la câteva dintre vizitele de lucru ale secretarului general al partidului nostru… De un dinamism extraordinar (care ne pune şi pe noi, ziariştii cei mai tineri, câteodată în încurcătura), tovarăşul Ceauşescu ne

> *"Îmi amintesc că în 1986 Ceauşescu a vizitat Buzăul, am plecat atunci din comună cu secretarul de cămin şi partid domnul Căpăţână, acum director la şcoală. Ne-am mobilizat pe la 4 dimineaţa, am poposit în târgul Buzăului şi am aşteptat acolo la intrarea în Crâng câteva ore bune până când au venit Ceauşescu şi Ceauşeasca. I-am primit cum se cuvine, i-am aplaudat, după care am plecat la un restaurant să mâncăm şi noi ceva. La intrarea în Crâng erau tot felul de portrete azvârlite cu Ceauşescu, drapele şi noi ne-am azvârlite cu Ceauşescu, drapele şi noi ne-am înfruptat din aceste bunuri pentru că aveam nevoie la cămin şi erau gratuite. Erau un fel de captură de razboi, trecuse războiul şi noi strângeam aceste trofee."*
>
> Emil Ţepeluş

> *"Noi reprezentam paza pentru Ceauşescu, dar eram mai degrabă un zid uman, decât nişte soldaţi adevăraţi, căci armele noastre nu aveau cartuşe şi ni se lua şi baioneta (pentru a se asigura că nu-l vom răni pe conducător). Vorbind de protecţia conducătorului, mi-am adus aminte cât de superstiţios putea fi: făcând şi paza la elicopterele sale, am văzut că îşi trimitea mai întâi cei doi câini (dog germani) să urce în elicoper, iar dacă aceştia rămâneau acolo se urca şi el, iar dacă nu, zborul se amâna."*
>
> Alexandru Bogzeanu

îndeamnă mereu spre alte locuri, doreşte să cuprindă totul dintr-o suflare, să vadă cum merge ţara. (Corneliu Vadim Tudor, *Mândria de fi român,* p. 16)"

Legătura creată între conducător şi oamenii simpli prin aceste itinerarii ale muncii este consolidată şi de implicarea şi grija omului simplu: "Nu o dată ochii, gândurile noastre au încercat să pătrundă cu respectuoasă curiozitate… prim-planurile conducătorului. Cum arată de aproape, cum păşeşte, care îi sunt gesturile familiare, cum râde, cum stă cu sănătatea" ("Agenda de lucru a preşedintelui", *S,* 26.01.1973).

Personalitatea complexă a conducătorului este încununată de latura de părinte grijuliu: "Îl văd parcă şi acum pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu stând de vorbă cu mine ca un om al familiei mele". Mulţimea reprezenta pentru lider o resursă de energie: "Şi-am văzut în ochii lui lumina fericirii. Străluceau mulţumiţi, încălziţi de bucuria noastră – ("Ca un om al familiei mele", *S,* 25.01.1973).

Cum poate fi înţeles acest delir verbal care creează un adevărat cult al Conducătorului – "Erou al Muncii"? În opinia noastră, răspunsul se află în raportarea acestei faţete a Conducătorului la glorificarea muncii, dar şi la cultul personalităţii în ansamblul său. Evident, apologia Eroului Muncii depăşeşte orice limită a bunului simţ, dar se poate şi mai rău… Vă supunem atenţiei două texte:

"Acesta este omul. Acesta este preşedintele care nu acceptă altă onoare decât aceea de a-şi conduce poporul, asemenea lui *Moise,* către *pământul făgăduit* al bunăstării şi independenţei… Aşa cum îşi îndemna altădată fraţii la pădure spunându–le: «Mergeţi cu mine. Nu vă fie frică de nimic...», păşeşte şi astăzi în fruntea poporului său pe drumul greu al puterii supreme…" (Michel P. Hamelet, "Nicolae Ceauşescu – biografii şi texte selectate", p. 102)

"*Un pământ binecuvântat,* Scorniceşti, *o gură de rai...,* ca sunetul de orologiu, o zi de ianuarie de acum şaizeci de ani a *binevestit* naşterea iubitului fiu... *cerul pogorâse blând* peste toată suflarea Scorniceştiului, când casa harnicului gospodar Andruţă Ceauşescu şi a bunei mame Alexandrina s-a fost umplut de veselie, bucurie şi *nădejdea venirii pe lume* a băiatului Nicolae..." (Vasile Sălăjan, jurnalulnational.ro)

Cum s-ar spune, mai lipseau doar steaua, magii şi păstorii…

Evident, aceste pasaje nu tratează direct despre muncă, însă ele permit o înţelegere mai clară a imaginii eroului muncitor infailibil. Atâta timp cât pentru descrierea lui Ceauşescu se recurge la paralelismul cu Moise sau chiar cu Iisus Hristos, nu este de mirare că şi în domeniul muncii, "competenţele" sale aparţin mai degrabă registrului divin. Încheiem cu un vers al lui Nicolae Dragoş care evidenţiază exact această idee, cerându-ne să ne imaginăm un Ceauşescu aşezat la pupitrul de comandă al universului şi desfăşurând, cum numai el o ştie, o activitate supra-umană: *manete mânuind, cu demiurgic semn...*

4.3.2 Omul nou

Valoarea omului depinde direct de realizarea acestuia ca subiect al muncii.

Regimul comunist a pretins ca doreşte să creeze un om nou, complex multilateral dezvoltat, om născut din muncă pentru a munci. În acest sens, s-a dorit ruperea radicală de trecut: "trebuie să combatem cu fermitate egoismul şi individualismul, forme de înjosire a omului şi care, fără nici o îndoială, sunt rămăşiţe ale trecutului, ale concepţiilor retrograde, înapoiate." (*ST,* 1.05.1988). Printr-un discurs care însuma toate valorile umane se urmărea implementarea unui nou cod etic, căci "în statul nostru socialist nu cunoaştem decât o singură elită, aceea a muncii." ("Tov. N. Ceauşescu a fost reales preşedinte al Republicii", *Fl,* 3.04.1980**)**

Am mai avut ocazia să atingem subiectul redefinirii omului prin muncă (sub0apitolul 4.2). Aici ne propunem să surprindem o anumită „compartimentare”, pe diverse criterii, aflată în atenţia propagandei comuniste.

Muncitorul, ţăranul, intelectualul Din perspectiva muncii, omul nou este încadrat în categorii precise. Clasa muncitoare se plasează în fruntea societăţii încă de la începuturi, ea “e chemată să fie în fruntea poporului român, în lupta pentru libertate şi progres, după cum a spus la 6 martie tov. Ministru Gheorghiu-Dej.” (“Expunerea tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej”, *S*, 17.03.1945), şi îşi menţine acest statut până în anul revoluţiei: “Clasa muncitoare se afirmă pe arena politică a epocii drept cea mai înaintată forţă socială” (*IB*, 05.07.1989**)** În alianţă cu muncitorul, ţăranul ţine “cu succes” pasul cu vremurile noi: “Revoluţia i-a dat ţăranului pământ, iar puterea muncitorilor l-a ajutat să-şi umple traista goală, să se deprindă cu lumina cărţii şi o viaţă omenească, să capete gustul de a trăi şi el mai bine.” (Tudor Arghezi, “Munca laolaltă” în *S*, 01.04.1962) “Socialismul l-a scos din hotarele neştiinţei. Trecerea de la cititul în stele la cititul în cărţi depăşeşte în măreţie şi frumuseţe toate trecerile peste munţi cu turme de oi… O transmutare săvârşită la capătul a două mii de ani şi care se cheamă revoluţie culturală.” (Fănuş Neagu, “Ciobanii” în *S*, 14.07.1962 – anul încheierii colectivizării...)

> *„Bunica din partea mamei a murit după ce a fost lovită în cap de un preceptor comunist, pentru că nu a vrut să dea cota de cereale.”*
>
> Costică Ambrinoc

Intelectualii sunt menţionaţi frecvent şi ei, ca autori ai unei “munci de creaţie închinate intereselor poporului”, dar senzaţia este că rolul lor în “tripla formulă” consacrată este unul secundar. În orice caz, ei completează sintagma care evocă unitatea: “Muncitorii, ţăranii muncitori, intelectualii conduc treburile statului. Cuvântul lor răsună cu putere în toate problemele mersului înainte al ţării.” (Nicolae Ceauşescu, discurs din 17.07.1970, jurnalulnational.ro)

Ca şi Mişcarea Legionară, regimul comunist a încercat să-şi dovedească superioritatea şi preţuirea pentru om, pentru munca lui, insistând asupra unor categorii considerate defavorizate în trecut sau vitale pentru viitorul comunist al ţării: femeia şi tânărul. Având în vedere insistenţa propagandei comuniste asupra acestor subiecte, le vom aborda şi noi în cele ce urmează.

Femeia În reprezentarea condiţiei femeii în societate, propaganda comunistă se axează pe antiteza planurilor trecut-prezent, coordonate între care pare că nu există cale de mijloc. Ca urmare a acestei polarizări, imaginii femeii din prezent, i se opune portretul unei fiinţe căreia i se neagă umanitatea, exploatată pe toate planurile, ignorantă şi fără un rol activ în societate, redusă la condiţia de simplă unealtă. Femeia era supusă unei continue exploatări. Cel mai adesea, exploatatorul este “boierul”, “moşierul” sau patronul fabricii. Deşi femeile depun, în general, “o muncă calificată ca şi bărbaţii”, salariul lor este “exact jumătate cât al muncitorilor”. Cât despre exploatarea de acasă, ea respectă, în mare, acelaşi model, “ca pe vremea sclavagismului şi feudalismului”, iar mentalitatea este că femeile trebuie “să stea pe lângă casă”. (*S*, 11.10.1944)

Colectivul uzinei I.M.S.-Cîmpulung Muscel şi-a îndeplinit încă din ziua de 24 aprilie angajamentul luat în întrecerea în cinstea zilei de 1 Mai. Printre cei care au contribuit la obţinerea acestui rezultat se numără şi tov. Elisabeta Cataramă, una din cele mai bune controloare de calitate din uzină. Lucrînd la aparatul său-vietic de verificare a calităţii pinioanelor ea îşi depăşeşte, în medie, norma cu 100%.
In clişeu: Tov. Elisabeta Cataramă la locul său de muncă.

Cu totul altfel este femeia din prezent. Exploatarea a dispărut, căci acum femeia munceşte atât pentru colectivitate, având conştiinţa propriei utilităţi cât şi pentru sine. Destinul femeii nu se mai limitează la cadrul strâmt al familiei şi gospodăriei; ea participă intens la viaţa publică, luptă pentru

pace, se aliază cu alte femei pentru "dezrobirea" semenelor sale, victime ale capitalismului şi imperialismului. Viziunea femeii despre sine în literatură anunţă o nouă eră. Spre exemplu, în poezia "Eu sunt un bob de aur", scrisă de muncitoarea Mariana Costin, autoarea asumă identitatea dintre naşterea sa ca individualitate şi naşterea regimului comunist: "Căci m-a născut un August cu iz de primăvară/ De-atunci, înflăcărate, avânturile-mi cresc." („Eu sunt un bob de aur", *M*, 22.08.1961)

Senzaţia pe care o ai când citeşti pastilele literare din primele decenii ale regimului comunist sau alte articole referitoare la femeile-model în munca este că şi aici se foloseşte la nesfârşit – indiferent de domeniul de activitate, de persoanele în cauză, de situaţia concretă – un şablon, o "reţetă consacrată". Desigur, ingredientele reţetei mai variază, dar impresia de repetiţie şi de previzibil este foarte puternică. Două sunt elementele care, îmbinate, creează această senzaţie. Unul ţine de conţinut: în destine inevitabil diferite există elemente esenţiale comune, care trasează un fel de "biografie-robot" a muncitoarei exemplare. Celălalt ţine de formă, de limbajul care combină elementele limbii de lemn cu un stil "fals-uman", uşor pitoresc, familiar, "apropiat".

În privinţa primului aspect, elementele unei "biografii exemplare" complete sunt următoarele: a) un trecut dureros (al său sau al familiei în ansamblu) şi / sau de ignoranţă, de vieţuire sub limitele potenţialului propriu - trecut legat obligatoriu de regimul burghez sau de moştenirea sa (eventual şi de Al Doilea Război Mondial); b) un "moment de cotitură", plasat aproape mereu după 23 august 1944, cel mai adesea după instaurarea solidă a comunismului - acum se petrece "declicul", trezirea treptată ideologică ce va permite apoi "urcuşul"; c) dobândirea unei competenţe deosebite în domeniul muncii proprii, însoţită de un "neobosit element" de perfecţionare; d) implicarea tot mai accentuată, dincolo de condiţia profesională, în viaţa colectivităţii din care face parte – alături de competenţă profesională, aceasta îi aduce negreşit aprecierea concetăţenilor (de multe ori, un aspect sau altul al vieţii comunităţii nu funcţiona aşa cum era de dorit, iar personajul nostru este chemat să contribuie la remedierea situaţiei); e) ca încununare a urcuşului şi ca recunoaştere supremă, eroina dobândeşte un statut/o funcţie în structura de partid, un titlu, o medalie etc.

Evident, unele dintre aceste momente pot lipsi sau pot avea o altă ordine în anumite biografii, dar parcurgerea materialelor ne arată că ele revin frecvent. O ilustrare relevantă a "schemei" este Ileana Scărlătescu. Nu şi-a cunoscut tatăl, "ţăran sărac", a lucrat de la 12 ani pe moşia boierului. Venea adesea plângând acasă, iar mama o mângâia cu "mâna uscată şi osoasă": "Taci fata mamei, taci, s-or schimba vremurile". A venit 23 august 1944: "o lumină nouă a străbătut ţara, schimbând viaţa fiecărui om al muncii". Şi-a continuat şcoala, apoi a aflat mai multe despre P.C.R. (iniţial, "ştia doar că a dat pământ ţăranilor şi că face dreptate celor ce muncesc"). Apoi a citit statutul partidului, ale cărui rânduri " îi arătau ce are de făcut mai departe"... Primită în partid, a fost ajutată permanent, a mers la şcoala de partid şase luni care au echivalat cu şase ani... "atâtea a înţeles şi a învăţat"; "a crescut şi s-a maturizat în focul grelelor bătălii de clasă conduse de partid". A făcut şcoala juridică la Cluj – "ezita, se simţea nevrednică", dar asistând la procesul unui chiabur ce delapidase din fondurile unei cooperative, vechea ură a mobilizat-o: "în minte îi apărea chipul chiaburului.... se încruntă şi strânse pumnii". Şi-a luat angajamentul în faţa secretarului de partid: "Voi învăţa. Voi fi judecător"; a răzbit simţind întodeauna "umărul tovarăşilor inimoşi". A devenit judecătoare (înainte de a termina Facultatea de Ştiinţe Juridice! – probabil susţinută de funcţia în partid). În destinul ei "se întruchipa însuşi destinul femeii muncitoare din ţara noastră, al femeii desprinse din întuneric şi crescute cu dragoste de partid, al femeii căreia partidul îi încredinţează munci de răspundere în viaţa obştească a ţării". Compoziţia este ciclică, finalul petrecându-se în

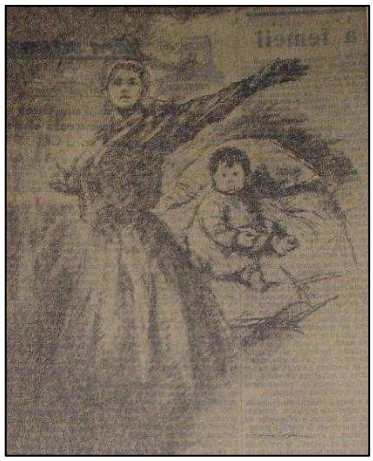
satul natal al personajului, pentru a înfăţişa mai elocvent transfigurarea eroinei. („Judecătoarea”, *S*, 25.01.1959)

Astfel de texte sunt foarte frecvente în presa comunistă – noi am găsit în textele analizate zeci de cazuri, prezentate mai sumar sau mai detaliat: de pildă, “educatoarea emerită” Maria Marin, Laurenţia Toader, “preşedinta cooperativei”, Ana Maiciu, “bibliotecara satului”, Maria Stoica, “vrednica deputată”, conferenţiara universitară Filofteia Dobrescu.

Trebuie notat, de asemenea, că abordarea temei muncitoarei exemplare încearcă să cuprindă toate domeniile de activitate (munca în industrie, agricultură, sectorul terţiar**,** munca intelectuală, munca ideologică), precum şi persoane de etnii diferite din România şi de vârste diferite. Standardizarea modelului se propagă în toate sensurile, în căutarea acelui “deplin”, exprimat în acest caz prin intermediul vârfurilor, al eroilor muncii.

Merită adăugat şi faptul că de-a lungul desfăşurării regimului nu se poate surprinde o evoluţie în trăsăturile de bază ale femeii-model; cel mult se poate vorbi de o schimbare în ceea ce priveşte obstacolele întâmpinate de muncitoarea exemplară. Ideea “muncii ca luptă” rămâne neschimbată, însă, pe când în perioada de început a regimului aceasta trebuie purtată împotriva unui duşman concret, a “elementelor fasciste” sau a “exploatatorilor”, ulterior obstacolele externe nu mai ocupă o poziţie primordială, făcând loc unor „probe” care ţin mai mult de întrecerea cu sine.

Maternitatea este “patriotismul femeii” şi o modalitate de a consolida “frontul muncii”. De aceea, presa comunistă de după decretul de interzicere a avorturilor din 1966 abundă de exemple de egoism în rândul cuplurilor – nu doar al femeilor – care sunt puse cel mai adesea într-o lumină nefavorabilă din cauza pretextelor absurde aduse pentru a întârzia aducerea pe lume a unui copil. Spre exemplu, articolul “Există un egoism al tinereţii?” (*S*, 27.10.1966) frapează încă înainte de a fi citit, prin prezenţa motoului “Dintre sute de pretexte…” şi a unuia dintre subtitluri, care se doreşte a fi şocant: “Între două maşini şi două fetiţe”. Exemplele concrete sunt luate din realitatea imediată. Soţii se preocupă de ani de zile “să se aranjeze”, tot amânând naşterea primului copil deoarece “… ar mai trebui o locuinţă mai mare… soţului i-ar plăcea un Trabant…”. “O tânără căsătorită” exclamă: “De ce să fac copii?! Copiii înseamnă griji. Vreau să-mi trăiesc viaţa!”, iar un alt tânăr, cu o “«vastă experienţă»“ vede în întemeierea unei familii numai “necazuri”. („Vrei, tinere, să-ţi trăieşti viaţa...?”, *S*, 4.10.1966). De remarcat în special o anumită lejeritate a limbii, o relaxare evidentă faţă de formulele rigide întâlnite de obicei în mass-media vremii, la care se mai adaugă şi subiectivitatea autorului, marcată de nuanţe dezaprobatoare, cel mai adesea exprimate prin ironie.

> *“Deseori era vorba despre sarcini oprite în evoluţie prin avorturi provocate clandestin la domiciliu (cu frunze de plante, obiecte dure, ascuţite, de metal sau lemn, iod, alcool), de persoane adesea necalificate. Toate acestea se întâmplau datorită decretului criminal care se dăduse, nu din partea Ministerului Sănătăţii, ci din partea conducerii partidului de a se opri orice întrerupere de sarcină, în vederea creşterii numărului populaţiei cu orice risc.”*
>
> Maria Ion

Exemplele pot continua; este importantă însă observarea discordanţei (subliniată mai ales de subiectivitatea autorilor articolelor) dintre *scopul* atât de important al procreării şi *pretextele* neînsemnate în raport cu aceasta, ridicole de care se folosesc cei care nu doresc copii. În acest fel, interzicerea avorturilor apare – cel puţin aceasta este intenţia – ca o măsură de protejare a vechilor valori ale societăţii, în condiţiile în care ele ameninţă să fie zdruncinate de o generaţie tânără care nu mai pune preţ pe ideea de familie. Faţă de alte articole ale vremii, cele privitoare la avort sunt de departe cele în care funcţia persuasivă este cel mai bine reprezentată, făcându-se apel la o întreagă gamă de sentimente, de la indignare până la îndoioşare (v., de ex., articolul "Prietene, de ce nu ai copii?" (*S*, 2.11.1966).

PRIETENE, DE CE NU AI COPII?

Al. ANDRIŢOIU

Puterea exemplului este însă folosită şi în sens pozitiv: Elena Roibu, "femeie de 52 de ani", are nouă copii; dragostea pentru ei a ajutat-o să depăşească vremurile grele ("Cu o pătură-i acopeream pe toţi, dar ştiam c-o să fiu fericită") şi să se bucure şi mai mult de cele frumoase. Exploatarea laturii afective se manifestă în plan lingvistic prin folosirea resurselor expresive ale vorbirii, aşa cum se întâmplă în următorul fragment: "Îmi închipui copilul ca un stol de mii de rândunele bătând din mii de aripi. Îl văd în casa părinţilor lui, pe umerii şi pe creştetul tatălui lui, pe mâinile bunicilor, odihnindu-se după lungi călătorii peste oceane nepătrunse şi pregătindu-se să-şi continue clădirea acestui cuib – care este familie, colectivitate"; copilul are asupra părinţilor efecte echivalente cu nişte revelaţii: "este ca şi cum (...) am fost dintr-odată racordaţi la nişte fantastice staţii de emisie secrete şi uriaşe". A face copii este însă, în primul rând, o datorie faţă de ţară, iar Tănasă Alex. Dumitru "raportează" cu mândrie contribuţia sa şi a soţiei, enumerându-şi copiii sub forma unui inventar: "un inginer constructor (...); doi ingineri constructori (...). un funcţionar C.F.R. (...); maistră croitoreasă, învăţătoare etc.". (*S*, 15.11.1966)

Dacă tehnicile persuasive care fac apel la sentimente sunt cele mai folosite în presa acestei perioade, nu lipsesc nici cele ştiinţifice, care încearcă o explicare raţională a beneficiilor aduse de sarcină şi, dimpotrivă, a gravelor urmări pe care le poate avea întreruperea ei: "acestui fenomen al naturii [sarcinii] îi datoreşte femeia regenerarea şi întinerirea sa, progresiv, cu fiecare sarcină". („Marile familii", *S*, 1.11.1966).

Sunt subliniate, evident, şi încercările făcute pentru a facilita răspândirea în rândul maselor a dorinţei de a da patriei copii: eliminarea ignoranţei, asigurarea de condiţii materiale şi, probabil cea mai importantă măsură, *încercarea de a găsi un echilibru între cele două funcţii ale femeii – între muncitoare şi mamă.* Dincolo de contribuţia "unui soţ înţelegător, gospodar", care să elibereze femeia de jumătate din sarcina sa, implicarea statului este esenţială – "importanţa pe care o are (…) respectarea legilor care ocrotesc mama şi copilul" („Întoarcerea rîndunelelor", *S*, 20.11.1966), iar acest lucru se întâmplă pentru că, odată conceput, copilul nu este în mod exclusiv al mamei; creşterea şi educarea lui devin o sarcină a întregii colectivităţi. Contribuţia femeii ca mamă este nepreţuită ("Materii prime preţioase, grele/ sunt în adâncul miez al ţării mele// dar o comoară mai de preţ ca toate/ găseşti oricând într-o maternitate", însă copilul nu îi este rezervat ei, căci va trebui să-l „predea" altora: "şi mama care-l leagănă dintâi/ şi-i stă de veghe nopţi, la căpătâi// şi-ntâiul lui învăţător din sat/ şi cei ce-l va propune candidat// şi îi va da ca unui vrednic fiu/ şi lui, carnetul roşu, mai târziu// şi cel ce l-o-nvăţa să mânuiască/ motorul cu putere tinerească…" (Veronica Porumbacu, "Materii prime", *Poezii*).

Se poate observa că toate aceste demersuri converg către o singură finalitate – îndemnul femeii de a se achita faţă de societate prin dubla ei funcţie, de susţinătoare a familiei şi de muncitoare implicată în producţie. Climatul oferit de regim este unul prielnic, care asigură toate condiţiile stabilirii unui echilibru între aceste două calităţi. Însa, la o privire mai atentă, constatăm că "echilibrul" nu este decât unul foarte discutabil, care presupune, de fapt, o dublă împovărare a femeii, sacrificiul de sine şi chiar neglijarea nevoilor propriei persoane. O oarecare Eliza C. scrie revistei "Femeia", cerând sfatul într-o problemă de ordin personal: soţul său, director, îşi neglijează familia şi este bănuit chiar de o relaţie extraconjugală cu secretara. Răspunsul este următorul: "Oricît ţi-ar fi fost de greu, trebuie să te stăpînești (…) la 37 de ani – îţi spun o banalitate – o viaţă nu se reface prea uşor. Iar fetiţei dumitale (…) nu-i poţi oferi peste noapte un alt tată." Se adaugă la sfârşitul articolului: "Directorii noştri sînt oameni care au răspundere mai multă, nu drepturi şi avantaje mai multe. Secretarele servesc treburilor profesionale, nu ceasurilor libere ale şefului. Profesiunea de casnică obligă la o viaţă familială mai armonioasă" . S-ar părea chiar că se încearcă crearea unei societăţi utopice în care omul şi funcţia se suprapun şi fiecare acţionează conform rolului pe care societatea i-l impune, printre altele, prin meserie. Orice abatere de la aceste reguli este nu doar dezaprobată, ci chiar negată. Gospodinele, mai ales, par a fi privite cu dezaprobare datorită neimplicării lor în producţie – de unde şi răspunsul dat Mariei N., care s-a îndrăgostit de un vecin văduv din cauză că, fiind casnică, are "multe ceasuri neocupate": "Ţi-ai construit singură acest […] uşor ridicol edificiu sentimental. […] Şi asta […] din prea multa dumitale disponibilitate, din lipsa unor preocupări profesionale, din cafeluţa de casnică plictisită de la orele 11". Însuşi dreptul la fericire al femeii este negat, căci viaţa sa personală trebuie să fie organizată nu în raport cu propriile dorinţe, ci conform cerinţelor unei societăţi "care-şi încordează forţele, şi se zbate, şi face sacrificii ca să se desăvîrşească." (*Femeia*, dec. 1973).

Femeia, în reprezentare comunistă, *nu mai este o individualitate distinctă, ci o sumă de trăsături abstracte* (în general „omul nou" poate fi descris astfel, însă reprezentările femeii sunt marcate de specificitatea pe care o impun trăsăturile ei de producătoare şi reproducătoare). O singură excepţie domină această masă de fiinţe anonime – Elena Ceauşescu. Ea funcţionează în primul rând ca model şi în general putem distinge două mari direcţii în care se încearcă promovarea figurii sale. Pe de o parte, mai ales într-o fază incipientă, ea este un fel de "accesoriu" al Conducătorului: cu alte cuvinte, Elena Ceauşescu reprezintă garanţia că Nicolae Ceauşescu este un lider care înţelege valorile tradiţionale ale familiei şi le şi aplică în propria existenţă. Soţie şi mamă, Elena Ceauşescu va reprezenta în această primă ipostază funcţia reproducătoare a femeii – tovarăşă nedespărţită a soţului ei şi cea care i-a dăruit urmaşi. Pe de altă parte, soţia conducătorului reprezintă o sinteză a atributelor funcţiei productive a femeii, prin dubla sa orientare: om politic – savant. Această ipostază nu o exclude pe prima, ba chiar îmbinarea lor este dovada faptului că modelul de femeie ideală se poate întâlni în realitate. Astfel, în "Urare de iarnă" (*Săptămâna*, 6.1.1984), C. V. Tudor sintetizează principalele faţete ale personalităţii Elenei Ceauşescu: "E Elena Ceauşescu/ Suflet nobil şi vibrant/ *Mamă bună, om politic/ Şi prestigios savant*"; ierarhizarea nu este întâmplătoare. Însă poezia continuă: "Înţeleaptă-i este fapta/ Năzuind spre viitor/ Tot cu cinste stă în dreapta/ Marelui conducător". Cum valoarea Elenei Ceauşescu trebuie să fie mai ales cea de exemplu mobilizator, ea trebuie să întrunească toate calităţile generale ale femeii ideale, depăşindu-le însă cu mult (ceea ce e mai degrabă o consecinţă a cultului personalităţii); astfel, ea transcede condiţia de model şi devine un adevărat simbol: "Eroină, mamă, om de ştiinţă, soţia marelui nostru conducător, tovarăşa Elena Ceauşescu a devenit exemplul, simbolul miloanelor de femei din ţara

noastră, dovada eticii, atitudinii, capacităţii şi demnităţii femeii socialiste.” (Sabin Bălaşa, *S*, 06.01.1979).

Tânărul “Tineretul se bucură de grija deosebită a societăţii noastre socialiste”, “tuturor tinerilor li se asigură locuri de muncă”, “tinerii sub vîrsta de 18 ani nu pot fi repartizaţi la locuri de muncă cu condiţii vătămătoare” etc. (*Codul muncii*, Art. 159). Fie că este vorba despre “micul actor” sau despre adolescentul “bine călit fizic şi moral”, tânărul se încadrează într-un registru al muncii bine definit. Vom urmări acum creionarea conceptelor de “tânăr” şi “tinereţe”, care depăşesc adesea reperul vârstei, înscriindu-se în nişte tipare ideologice mai generale.

Am putut observa că relaţia tânar-muncă este definită din perspectiva mai multor modele. În mod firesc, modelul care stă la baza celorlalte este cel al *părintelui* : “Tatăl meu zideşte case, / Cocoţat pe schele. / El cu fruntea lui ajunge / Pînă sus, la stele. (...) Tatăl meu dă ţării pîine, / E pe cîmpuri vara (...) Tatăl meu coboară-n mină / Ca să smulgă fierul (...). Eu cresc mare lîngă tata, / Şi-nvăţ carte bine.” (“Tatăl meu”, *Abecedar 1974*). Aşadar, exemplul muncii va fi urmat, modelul devenind chiar tovarăş de muncă: “Şi iată-i, deci, pe mulţi muncitori vîrstnici lucrînd împreună cu feciorii lor” (“Tineri şi vîrstnici”, *S*, 1.01.1959)

Un alt model este cel al *adultului* – “*muncitor destoinic”*: “învăţăm şi muncim după exemplul şi sub conducerea comuniştilor” (“De la comunişti învăţăm cutezanţa”, *Cutezătorii*, 21.12.1978), “tinerii şi vîrstincii, generaţii diferite, dar aceleaşi năzuinţi.” (“Tineri şi vîrstnici”, *S*, 21.01.1959) Astfel, tânărul devine “viitorul muncitor şi fruntaş în producţie”. El este inevitabil “mobilizat” într-o luptă continuă, într-o competiţie devenită “stare de spirit”: “Căci fiecare pionier, un militant de frunte / un luptător şi-o cutezanţă este”. (“Ne este comunismul”, *Cutezătorii*, 30.06.1983)

> *“Aveam o clasă a VI-a unde săracii copii, erau copii buni aşa, dar erau semianalfabeţi, nu ştiau să citească ce să mai discutăm. Şi bineînţeles că am lăsat 13 corigenţi. Mamă! Supărare pe domnul director. Ţin minte că m-au chemat aşa în cancelarie: directorul, secretarul şcolii, secretarul organizaţiei de partid, erau 4 bărbaţi şi eu, tânără profesoară, ca să-mi bată cu pumnul în masă că nu se poate, că trebuie să-i trec că stricăm procentul. Toată lupta era pentru procent.”*
>
> Iulia Lazăr

Articolele studiate prezintă, cel mai adesea, cifre record de producţie: “2100 biciclete/zi, 36000 piese de schimb/zi, 150 mese rotative/zi”, “o producţie suplimentară în valoare de 200000 lei” (“Muncă, iniţiativă, elan tineresc”, *ST*, 06.04.1985), depăşiri ale slăbiciunilor tinerilor: “Am declarat război notelor mai mici de 7, şi în castelul nostru (clasa lor devenise, aşadar, un castel ca-n poveşti) aceste note nu au ce să caute” (“Învăţăm, învăţăm, învăţăm”, *Cutezătorii*, 28.06.1984), îndemnuri către “tineretul progresist”: “Înălţătorul şi atît de mobilizatorul îndemn pionieresc – «Tot inainte!»“, “Forumul tinereţii exprimă romantismul / marilor şantiere şi avîntul anilor – eroi / cu neuitatul lor îndemn: «Hei-rup!» / reluat cu entuziasm de noi” (Hans Liebhardt, “Legământ al tinerei generaţii” în *ST*, 3.04.1985).

> *“Vă mai amintiţi vreo lozincă ce viza tineretul comunist? Ştiu că erau multe pe atunci. Sper că nu greşesc... Suna cam aşa: «Tineretul, factor activ în dezvoltarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi în înaintarea României spre comunism».”*
>
> Constantin Jipa

“Heirupismul” tinerilor se manifestă deplin, însă,

pe şantiere: “La toată această epopee, tineretul a adus o contribuţie eminentă. Iar cea mai bună dovadă o constituie extraordinara încleştare de pe întîiele şantiere naţionale ale reconstrucţiei: *Agnita-Botorca, Salva-Vişeu, Bumbeşti-Livezeni, Lunca Prutului* ş.a. Memoria inimilor, a presei şi a peliculei păstrează crâmpeie din acea epocă a întemeierii, pe care un scriitor patriot a asemuit-o cu «facerea lumii». A fost greu, se ştie... Participanţii direcţi pe marile şantiere îmi mărturiseau că totul era aidoma unui război paşnic, daca se poate spune aşa: condiţii dramatice, hrană puţină şi redusă la strictul necesar de calorii, accidente de muncă, lipsuri de tot felul. Unii îşi făceau încălţări din resturi de anvelope uzate, legate cu sîrmă, alţii îşi acopereau goliciunea trupului cu pînză de sac. S-a şi murit acolo, cum să nu, şi nu trebuie să ne fie şi ruşine cu asta.” (Corneliu Vadim Tudor, *“Mândria de a fi român”*, p. 41)

Ideea modelului este reprezentată şi mai bine în contextul în care “Cel mai iubit Fiu al patriei”, Nicolae Ceauşescu, apare ca “părinte prieten şi îndrumător apropiat al copiilor şi tinerilor”. (“Un mare prieten şi îndrmător al tinerei generaţii”, *Cutezătorii*, 28.10.1971). El este cel care “veghează zborul spre culmi tot mai înalte / el ne veghează visul tot mai cutezător...” (Andreea Duca, “El ne veghează”, “*Suntem primăvara ţării*”, p. 23).

În aceste rânduri am identificat faptul că tânărul este “construit” pe linia unui tipar care redefineşte conceptul, legându-l de noile realităţi ale muncii şi vieţii în socialism: “Să fii tânăr – înseamnă să-ţi placă / Luna mai, firul ierbii cel nou” (“Să fii tînăr în mai” în “*Culegere de texte literare şi didactico-ştiinţifice*”, 1973). “Tineretul României (...) un tineret robust, stenic, pentru care nimic nu are valoare mai mare decât munca” (“Izvorul viu al tinereţii noastre”, *ST*, 03.05.1984) este “o puternică forţă socială”, “viitorul însuşi al naţiunii noastre socialiste” (“A crede în tineret = a crede în viitor”, *ST*, 03.05.1985), motiv pentru care tânărul şi educarea sa *prin* şi *pentru* muncă devin esenţiale.

Interesant este că noua abordare a “spiritului tânăr” se extinde şi se abstractizează, tinereţea devenind o calitate specifică tuturor comuniştilor, dar mai cu seamă a conducătorului. Aflăm, astfel, că “tinerii patriei” sunt “muncitorii şi ţăranii, intelectualii, elevii şi studenţii, romînii, maghiarii şi cei de alte naţionalităţi” (“Izvorul viu al tinereţii noastre”, *ST*, 03.05.1984). Cât despre conducător, iată un citat relevant: “Acel om care, în vara anului 1965 şi mai apoi în cea a lui 1968, a reînnodat o tradiţie milenară ruptă brutal de sechelele războiului, era pe atunci şi este şi acum un om tînăr. Întrucît tinereţe veşnică, şi nu altfel, se cheamă curajul suprem, dăruirea de sine, înţelepciunea dinamică pusă la temeliile patriei.”[23] (Corneliu Vadim Tudor, *“Mândria de a fi român”*, p. 42). Tânărul reflectă tinereţea Conducătorului: “Ceauşescu – tinerii, se-îmbină/ ca două crengi din pomul de lumină (...)/ Ceauşescu – tinerii, arcade/ marmoreene, spumegînd, cascade (...) / Ceauşescu – tinerii, statuia tinereţii, o statuie / cum nu e alta luminînd departe / în viitor, de viaţă fără moarte / şi tinereţe fără bătrîneţe / ca să proclame a ţării frumuseţe.” (“Ceauşescu – tinerii”, *ST*, 16.05.1985)

Mai mult, “Tinereţea” devine un adevărat personaj, un simbol menit să înlocuiască personalitatea fiecărui individ: “Tinereţea la Congres vine în haine de lucru. Sînt hainele ei de sărbătoare. (...) Tinereţea la Congres vine din marile şantiere, cu praf pe salopete şi rouă pe buze, şi pămînt de ogor în podurile de palmă ale mîinilor.” (“Să urmăm Partidul şi al său Erou / Noi, tinerii, în Forum ne-angajăm”, *ST*, 13.04.1985). În acest context, “munca şi tinereţea se întîlnesc într-un

[23] A se compara, de pildă, cu formula fascistă “Ducele este cel mai tânăr dintre noi!”

plan superior al esenţei umane, reprezentînd două ipostaze fundamentale, două stări definitorii ale umanului.” (“Izvor viu....”, *ST,* 3.05.1984)

Pe omul nou, muncitor, ţăran sau intelectual, femeie sau bărbat, tânăr sau vârstnic, l-am cunoscut şi noi. L-am cunoscut prin părinţii, rudele, cunoştinţele noastre şi prin amintirile lor; de asemenea, prin cei care au răspuns la chestionare sau la întrebările din interviuri. Glasul său v-a vorbit deja, de câteva ori, în paginile anterioare, în paralel şi în opoziţie cu glasul de neconfundat al propagandei oficiale (de aceea am şi ales să-l “izolăm” în acele casete). Mărturiile şi opiniile pe care le-am obţinut sunt, însă, mult mai numeroase. Le puteţi găsi în anexele noastre (10, 11a şi 11b). Noi vom prezenta, în finalul acestui capitol, câteva dintre acele date şi mărturii care ni s-au părut foarte relevante.

Pentru a începe cu chestionarele, merită notat că la întrebarea 1, vizând premizele unui trai decent, procentul celor care au ales variantele “să ai relaţii” (18.13%) şi “să ştii să te descurci” (28.49%) depăşeşte, însumat, procentul celor ce au ales varianta “să munceşti cinstit şi bine” (43.52%, 19 răspunsuri nule). Privitor la expresia “noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc”, doar 2.59% respondenţi au considerat-o “total nejustificată” (prima opţiune ese, însă, “în mică măsură justificată”, 40.93%, întrebarea 3). În privinţa muncii ideologice, 72.53% o consideră “inutilă, plictisitoare” (î. 5), iar vizitele de lucru ale liderilor sunt considerate pur “propagandistice, inutile” de 87.97% respondenţi (î. 6). Decretul privind interzicerea avorturilor este condamnat de 80.31% respondenţi (î. 8), dar 44.04% respondenţi consideră că regimul comunist a sprijinit femeia, asigurându-i un rol activ în producţie, funcţii publice (î. 9). Referitor la organizarea tinerilor în diverse formaţiuni, 60.10% respondenţi o consideră o formă de îndoctrinare (î. 10), iar procentul celor care nu citeau deloc sau citeau rar articole de presă (comunistă) referitoare la muncă, însumează 76.68% (î. 11). La întrebarea 14 (“caracterizaţi pe scurt munca în perioada comunistă”), între răspunsuri se regăsesc “multe sacrificii umane”, “te duceai la serviciu de luni până sâmbătă, iar duminică «voluntar»”, “munca nu se făcea cu dăruire”, “munca pe care ar fi putut-o face un muncitor era făcută de trei”, “erai dependent de partid”, “se executau dispoziţiile întocmai, fără să-ţi poţi spune părerea”, “noi muncim, noi nu gândim”, “munca era un mod de a ocupa timpul populaţiei ca să nu mai gândească”, “o relaţie în comunism valora cât o moşie în capitalism”.

Cât despre interviuri, acolo am avut cu adevărat senzaţia că pătrundem nu doar în mintea oamenilor, în modul lor de a gândi, ci chiar în viaţa lor. Am putut găsi şi multe imagini ale unor oameni dispăruţi sau în viaţă, ale unor documente de muncă, brevete, diplome, medalii, cărţi de onoare ale şcolilor, fotografii de la locul de muncă, scrisori... Aceste surse ne spun multe despre munca persoanelor respective, dar nu numai, căci munca nu poate fi disociată de viaţă.

De pildă, domnul Emil Ţepeluş ne-a povestit despre soarta ţăranului în regimul colectivizării şi despre implicarea sa personală: “...trebuiau să se înscrie la gospodăria colectivă; toate cererile de înscriere sunau cam aşa: «De bună voie şi nesilit de nimeni mă înscriu în gospodăria agricolă colectivă Secera şi Ciocanul»; eu îi spun «Secera şi copanul» pentru mulţi a fost seceră, pentru cei mai mulţi, iar pentru cei mai puţini a fost copanul. (...) Au fost în jur de 10 ţărani care nu s-au înscris la Gospodăria Colectivă nici în ruptul capului. (...) Au fost consideraţi ca duşmani, ridicaţi într-o noapte şi duşi la Galaţi la penitenciar. Au fost judecaţi de Tribunalul Militar şi condamnaţi la pedepse privative de libertate între 10 şi 15 ani. Au făcut un memoriu la «Dumnezeu sus», la Gheorghiu-, că el era atunci (...) Am semnat eu şi preşedintele Anton Cristea care este şi acum în Ruşeţu.” Au urmat însă repercusiuni: “Căpitanul de Securitate care i-a anchetat a venit în comună, parcă văd, a venit în biroul în care eu lucram, era o uşa cu o broască care se închidea pe dinăuntru

cu zăvor şi îmi zice: «De ce ai făcut referatul şi de ce l-ai semnat?» Şi bineînţeles că mi-a dat câteva palme." Ne-a povestit apoi că în 1971 a fost promovat primar şi a fost convocat la Sala Polivalentă în Bucureşti, pentru o întâlnire cu toţi primarii ("prima de la regele Ferdinand I"), vreo 11.000 de participanţi. I s-au cerut să ia cuvântul: " După amiaza a trebuit să iau cuvântul în plen, judeţul Buzău era undeva pe la capătul sălii, mai departe de tribună. În pauză eu am vrut să mă adaptez la tribună şi mi-am aruncat şi eu ochii peste blocknotes-ul acelora care au stat acolo mai înainte: Ceauşescu, Ceauşeasca, Ion Ghe. Maurer, care era şeful guvernului. El cât a stat acolo dimineaţa nu a făcut altceva decât să deseneze muguri, asta a făcut el toată dimineaţa, adică nu l-a interesat ceea ce «lătram» noi acolo [râde]. (...) Şi am spus aşa: «Tovarăşul secretar general, este bine ca în comună să fie un singur stăpân şi acela să fie preşedintele Comitetului Comunal de Partid.» Ştiţi cum am fost tratat? După ce am terminat m-au aplaudat toţi din sală inclusiv cei de prezidiu, mi-au strâns mâna colegii pe lângă care treceam. Am ajuns la ai mei, iar acest Postelnicu atât mi-a zis «Băi Ţepeluş, ai fost mare mă, dar chestia aceea cu stăpânul nu este în regulă, o discutăm când ajungem la Comitetul Judeţean de Partid.» Ştiţi care a fost salvarea mea? A doua zi a luat cuvântul Ceauşescu şi în cuvântul lui m-a menţionat, a spus: «Foarte bine a arătat aici un tovarăş ca în comună să fie un singur stăpân, atunci când sunt mai mulţi treburile nu merg cum trebuie». Asta m-a salvat de sancţiune. Reţineţi, când s-a terminat, Postelnicu meu n-a mai zis nimic." Ne-a vorbit, de asemenea, despre unele dintre realizările mandatului său în comună: "A existat şi apă în comună (...) nu a fost chiar uşor, a trebuit să dărâmăm gardurile oamenilor, să montăm piatră." (Interviu E. Ţepeluş)

Am stat îndelung de vorbă şi cu doamna învăţătoare Ecaterina Dumitrescu, născută în 1925; l-a cunoscut pe Antonescu, venit în inspecţie la şcoala lor, ("era mulţumit de ce văzuse"); ne-a povestit despre colegele dumneaei, unele înscrise în Mişcarea Legionară ("noaptea fetele se duceau la bibliotecă şi acolo făceau şedinţă de cuib... şi când a fost cu rebeliunea, a fost control în şcoală şi le-au luat pe fete... una dintre ele nu s-a mai întors"), despre munca sa de elevă şi despre munca profesorilor săi (între alţii, soţia lui George Bacovia). Experienţa cea mai traumatizantă se leagă, nu de războiul mondial, deşi a fost greu de uitat (ne-a şi cântat unele cântece ale soldaţilor sovietici), ci de soarta tatălui său: "Cumpărase pământul bucăţică cu bucăţică, cu muncă grea..."; era oficiant sanitar, dar reuşise să-şi cumpere şi vie, şi o moară, pe care a modernizat-o, dar "după aceea, la 11 iunie 1940, a venit naţionalizarea, ne-au luat-o pur şi simplu". Dar drama pierderii rezultatelor unei vieţi de muncă a pălit în faţa dramei finale. Socotit chiabur, i s-a repartizat o suprafaţă şi i s-a impus o cotă obligatorie: "Şi îi era frică lui tata şi într-o noapte s-a dus la câmp, de seara, ca să are, de frică, ca să îndeplinească planul de cultură. Dar nu avea voie să se ducă fiindcă fusese bolnav de hepatită şi medicul i-a spus să nu mai ridice de jos nicio frunză. De frică, tata s-a dus să are şi în noaptea aceea a fost un frig, un ger... Şi de aici i s-a tras moartea." Cât despre activitatea sa de învăţătoare, ne-a spus că a făcut-o din suflet, cu plăcere ("... numai cu marxismul nu mă împăcam"). A făcut şi "muncă culturală" – de fapt alfabetizare: "ne duceam seara, şi oamenii din sat veneau acolo şi îi învăţam să scrie şi să citească." A suportat mai uşor totul pentru că "mi-a fost drag să muncesc". (Interviu E. Dumitrescu)

O altă doamnă, Cristina Kozma (Popa) relatează, de asemenea, destinul tragic al tatălui său, Popa Ştefan. Era ofiţer de aviaţie în Braşov şi s-a aflat "în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit" – a ţinut, într-o seară a anului 1953, locul unui coleg de serviciu, interval în care un alt coleg, Piţurcă, a reuţit să fugă cu un avion în Iugoslavia. A fost condamnat la moarte pentru această "neglijenţă de muncă" (sau solidaritate?), apoi la 25 de ani de închisoare; a făcut 3 ani la Canal, ieşind cu graţierea, apoi a devenit muncitor necalificat; "a încercat, răbdător şi optimist, să îşi refacă

viaţa”. Rămâne, în urmă, o întrebare a fiicei sale, şi un răspuns în aşteptare: “De ce aveau comuniştii mereu nevoie de un ţap ispăşitor? Nu mă întrebaţi pe mine, nu mă pricep.” (Interviu C. Kozma)

O profesoară a colegiului nostru, doamna Iulia Lazăr, ne-a vorbit despre munca în liceu – o muncă dincolo de cea normală, studiul: practica agricolă (“oricum... ieşeau la culesul recoltei armata, elevii şi foarte puţini ţărani, era foarte interesant...”), atelier – “făceam tehnologia filării... era periculos, maşinile alea se roteau cu o viteză îngrozitoare, ţin minte că la flaier erau 800 de rotaţii pe minut, şi odată nu ştiu cum mi-am prins halatul, ferfeliţă mi l-a făcut”. Ne-a vorbit şi despre “armata” din facultate (“noi spuneam «Să trăiţi!», ei spuneau «Sărut mâna...», îşi dădeau seama de ridicolul situaţiei, filolog la infanterie...”), despre munca ideologică – a fost secretar şi apoi preşedinte al Asociaţiei Studenţilor Comunişti în facultate (deşi trebuia “să iasă” o altă colegă, Delia Dragoş, o persoană deosebită, de altfel, dar fiica lui Nicolae Dragoş, membru C.C. al PCR, citat şi de noi în lucrare) – şi despre felul în care a încercat să schimbe faţa învăţământului politic: “«nu aşa clasic, să-l facem mai creativ, atractiv», le-a spus tovarăşilor”. Ne-a povestit şi despre felul în care i-a fost cenzurat un articol în care prezenta cu încântare coada de la Cinematecă – doamna Clătici (“personaj odios”) i l-a respins pe motiv de... coadă. A încheiat relatându-ne din experienţa sa de cadru didactic, despre repartiţiile forţate, despre primele zile ca profesor, adică... la cules de roşii (cu clasa a VI-a!), doar fusese repartizată “la şcoală, adică... în producţie”. (Interviu I. Lazăr)

Tot în producţie, dar în alt domeniu, a activat şi domnul Constantin David, maistru-instructor şcolar, care a fost trimis să coordoneze elevi şi muncitori, atât la Canal (în 1983), cât şi la Casa Poporului (1989). Despre această experienţă ne-a povestit mai mult: cum a ajuns acolo de pe o zi pe alta, cei repartizaţi având relaţii (făcuseră diverse lucrări în locuinţele ofiţerilor de la Comisariatul Buzău), cum se făcea instructajul pentru protecţia muncii (“Am văzut trei zile numai filme cu accidente, mi-am zis: «Puşcărie scrie pe mine», dar n-a fost aşa, căci se merge pe principiul: «Vina este a mortului»), ce salariu avea (între 11 000-12 000 lei/lună, de patru ori cât câştiga acasă) şi ce posibilităţi de aprovizionare cu alimente etc., câtă risipă se făcea (“Se construiau trei oraşe ca Buzăul numai cu cât s-a risipit cât am văzut în 6 luni”), câtă grijă exista pentru perfecţiune (“Orice zgârietură şi... totul jos”), ce obiceiuri avea Ceauşescu (“cu care a dat nas în nas”, întrucât acesta părăsise brusc traseul stabilit dinainte). Foarte interesant, pe cartea sa de muncă nu apare nicio menţiune asupra detaşării la Casa Poporului, nici asupra salariului... formă atipică de “muncă la negru” pe salariu de lux.

Am avut, de asemenea, plăcerea să stăm de vorbă cu doamna profesor univ. dr. Zoe Petre, care a ţinut o conferinţă în Colegiul nostru în luna noiembrie. Şi-a adus aminte cu drag de marii săi profesori din facultate, menţionând însă şi personalităţi hilare (“unul, Ştirbu parcă-l chema, care susţinea că Intelligent Service şi C.I.A.-ul l-au omorât pe Tudor Vladimirescu.”), căci multe numiri se făcuseră pe criterii politice. Ne-a făcut să simţim exact care ar fi putut fi soarta noastră, povestindu-ne o altă experienţă personală: “În 1988 când a terminat băiatul meu cel mic liceul, a existat o dispoziţie... conform căreia aceia dintre absolvenţii de liceu care nu intrau la facultate, trebuiau să meargă să lucreze în mină. Secretul acestei decizii era acela că, de curând, Ceauşescu acceptase să nu mai trimită în mină recruţi pentru că i se explicase că mor prea mulţi dintre recruţi şi că la statistică dă foarte rău. Şi atunci a decis să nu mai moară recruţii, să moară liceenii... în orice

caz, a fost un mic complot la nivelul capitalei pentru a-i trimite în altă parte. De pildă, băiatul meu făcuse la un liceu de matematică-fizică cu profil industrial, "Matei Basarab" – un foarte vechi liceu din Bucureşti –, fusese cotat ca liceu industrial şi atunci avea un contract permanent cu I.M.G.B.-ul şi direcţia şcolii a obţinut să trimită copiii la I.M.G.B. în uzină... la I.M.G.B. cota accidentelor era mult mai mică, în al doilea rând era în Bucureşti, nu la Dumnezeu ştie unde şi, în al treilea rând, fiind în teritoriu cunoscut, te mai puteai învârti. Eu am avut o pilă la I.M.G.B. şi una pe platforma de la Pipera, chiar două. M-am dus la I.M.G.B., pila mea era la Cadru la I.M.G.B. şi doamna respectivă nu înţelesese bine în ce constă pila şi mi-a zis: "N-aveţi nicio grijă! Vi-l dau la strungul Carusel pentru că acolo fac planul tot timpul pentru că lucrează pentru Cernavodă şi-o să-şi ia salariu. Şi eu am explicat cu blândeţe că nu era problema de salariu, că vroiam negaţie, nu vroiam altceva. Şi s-a liniştit, că într-un fel îi era mai uşor să dea negaţie, decât să dea un loc la cel mai râvnit strung din întreprindere. În contextul acesta, mama unei prietene de la alt liceu, ne-a povestit că au avut şedinţă, tot aşa, cu direcţia liceului şi cu reprezentanţii municipiului de partid şi o mamă a întrebat: "Bun, dar dacă nu-mi las copilul în mină, mai poate să dea admitere la facultate la anul?". Tovarăşii i-au spus: "Mmda... dacă e liber...", ceea ce miroase a lagăr de concentrare... Îngrozitor, a fost cea mai cumplită vară din viaţa mea de adult." Ne-a vorbit cu mare căldură despre meseria de profesor şi despre maniera stupidă în care unii o înţeleg: "Ce munciţi voi? Câteva ore pe săptămână, asta e muncă?". Ne-a vorbit, de asemenea, despre munca privită ca mod de a te defini ca identitate socială: "De ce doamnele, domnişoarele poartă unghii lungi? Pentru că aşa arată că (...) nu au de făcut munci manuale. De ce mitocanul român are o unghie mai lungă la un deget? Tot de-asta! Deci se pot defini prin faptul că nu sunt obligaţi să muncească" (Interviu Z. Petre).

Doamna profesoară Silvia Lucan, care predă latină la Colegiul nostru, ne-a oferit, cu multă amabilitate, o copie după o scrisoare adresată dumneaei de către prietena sa, doamna Liana Lupaş, despre care am aflat că este un eminent clasicist. Scrisoarea, a cărei copie integrală se regăseşte în Anexe, ne-a impresionat prin... tristeţe; tristeţea unui om îndrăgostit de munca sa, care-şi părăseşte cu regret ţara ce nu-i oferă posibilitatea de a se realiza profesional. Citătm un fragment: "Dacă nu se iveşte vreo complicaţie cred că prin aprilie ar urma să ne suim în avion. Deocamdată prefer să nu mă gândesc la acest eveniment fiindcă, deşi l-am dorit şi am desfăşurat multă energie pentru a-l vedea realizându-se, producerea lui este pentru mine o mare traumă. Sentimentul de depeizare a şi început să pună stăpânire pe mine: de la 1 decembrie nu mai am serviciu. Mi-am dat demisia după 21 de ani şi trei luni de lucru neîntrerupt la una şi aceeaşi instituţie. De fapt continui să mă duc la birou ori de câte ori am o clipă liberă. (…) Bucureşti, 20 ianuarie 1984".

Am insistat până acum pe o parte din interviurile realizate de noi. Am aflat însă multe lucruri interesante şi din materialele provenite de la colegii şi cunoscuţii noştri. De plidă, dl. Costică Ambrinoc ne vorbeşte despre sătenii din Cudalbi care munceau la Combinatul Siderurgic din Galaţi ("dimineaţa la ora 4 plecau 6 autobuze pline, veneau la 6-7 seara"), despre dezrădăcinarea produsă de transferul forţat al ţăranilor spre oraş, spre industria grea ("mentalitate sovietică"), despre colegul de facultate care rămânea mereu repetent (securist), despre faptul că muncitorii şi ţăranii intrau mult mai uşor în partid decât intelectualii. Doamna Liliana Muşat, inginer electronist, îşi aminteşte că erai obligat să accepţi repartiţia, chiar dacă nu era pe profilul terminat (dumneaei a ajuns la îmbunătăţiri funciare). Dl. Gheorghe Anton îşi povesteşte experienţa de pe şantinerul din Năvodari, inspecţiile şefilor: vinerea venea Ion Dincă, i se zicea şi Ion «te leagă», era vice-prim ministru"; la vizitele lui Ceauşescu "înfăşuram sudurile neterminate cu bandă izolatoare, uneori uitam de ele". Pentru familia domnului Octavian Creţu, arestarea tatălui, mort ulterior la Canal, a fost urmată de alte consecinţe tragice: sora sa, Olimpia, "a avut o cădere nervoasă, înnebunind ulterior", o altă soră

şi un frate au fost daţi afară din şcoală (“li s-au tăiat aripile”). Doamna Gabriela Toader povesteşte cum erau scoşi pe stadioane, scriind cu trupurile mesaje omagiale (dumneaei făcea parte “din litera R de la Unire”), despre manifestaţia studenţească din 1987 din Iaşi (rectorul Viorel Barbu schimbat, studenţii bătuţi, “profesorii erau obligaţi să doarmă pe rând, cu noi, în cantinele studenţeşti”), despre propaganda comunistă în şcoală (“dacă nu citeai şi nu înţelegeai prea multe, părea că poezia cea mai importantă a lui Eminescu era «Împărat şi proletar»”) Dl. Ştefan Ene ne-a povestit că a ajuns la Academia Ştefan Ghiorghiu întrucât era vice-primar şi secretar adjunct la Pătârlagele: “se intra 90% pe pile şi era un fel de regulă: să fie admise cât mai multe femei care ulterior să devină primar”; cât a fost activist, primea de sărbători, contra cost, produse care nu se găseau: “câte un kilogram de fructe exotice (portocale, banane, lămâi), măsline, salam”. Dl. Mihai Buliga îşi aminteşte că “proletarii” erau favorizaţi la intrarea la şcoli şi la facultăţi (“apoi îi învăţam noi să scrie, să mai ridicăm nivelul clasei”). Dl. Aurelian Radu, care admite că “a crezut mult în acest sistem”, îşi aminteşte de o coadă la brânză pe Lipscani – două americance care treceau prin zonă au întrebat pentru ce este coada: “Când le-am spus «cheese», au izbucnit într-un râs atât de sincer şi de uimit... şi repetau continuu, nevenindu-le să creadă «cheese, cheese»... a fost un pic umilitor, un pic amuzant”. Doamna doctor Maria Ioan povesteşte despre decretul împotriva avorturilor, despre nerecunoaşterea existenţei SIDA; se gândeşte cu groază cât de uşor s-ar fi putut îmbolnăvi, căci nu existau măsuri de protecţie a muncii (de pildă, mănuşi de unică folosinţă). Dl. Ion Chiriac a aderat, în anul V de Medicină (1946), la “Studenţimea Regalistă”; denunţat, a trecut pe la Jilava, Piteşti (“Slavă Domnului, nu în perioada reeducării”), Canal, Poarta Albă, eliberat după 3 ani, i s-a interzis să devină medic, căci “un duşman al poporului n-ar putea trata bine oamenii muncii!”. A lucrat ca muncitor necalificat la Uzinele “23 August”; abia după 8 ani a putut relua cursurile la Medicină, iar până în 1989 a fost “invitat periodic la Securitate”. Încheiem cu această afirmaţie care ar fi amuzantă dacă nu ar fi tristă: “Banii erau destui, că nu aveai ce să cumperi” (dl. Florin Bănică).

Multe dintre aceste experienţe de muncă şi de viaţă descriu o imagine terifiantă a unui regim criminal. Altele transmit mai degrabă senzaţia de sistem mincinos, stupid, nefuncţional. Nu trebuie însă să ne imaginăm că toţi cei intervievaţi împărtăşesc astfel de opinii. Mulţi prezintă munca şi viaţa în comunism în nuanţe de roz-pal, roz şi chiar foarte roz. Dl. Nicolae Adam enumeră, ca aspecte pozitive: “siguranţa pe stradă, siguranţa unui loc de muncă, construcţia continuă de locuinţe, dezvoltarea industriei – în unele ramuri ajunseserăm pe locuri fruntaşe în Europa şi chiar în lume (“producţia de oţel şi instalaţii petroliere”); la aspecte negative este menţionat regimul dictatorial, considerat însă “necesar pentru poporul român”, precum şi câteva aspecte “minore” (lipsa alimentelor, frigul din case) şi unul “major” – lipsa de libertate. “Cu un salariu de 1 200 de lei, duceam un trai decent. Am cumpărat apartament, l-am mobilat, asiguram mâncarea şi mai rămâneau bani, să îi avem în casă în caz de orice”, afirmă doamna Felicia Nistor. Persoana în cauză vede şi părţile proaste ale comunismului, ceea ce nu este cazul în alte situaţii: “Comunismul a fost foarte bun pentru toată lumea. A fost un sistem milos: a dat la toţi” , spune dl. Ivan Neculai, iar dl Pavel Lazăr afirmă: “Când a venit comunismul în 1949, m-am angajat ca sondor la foraje şi de atunci am fost angajat permanent până am ieşit la pensie în 1990 cu 3 900 lei. Am avut salariu 4 000. Eu nu pot condamna comunismul cu nimic”.

Astfel de răspunsuri, precum şi numărul lor mare nu sunt surprinzătoare dacă, revenind la chestionare, luăm în calcul răspunsurile la întrebarea 14, care solicită o caracterizare pe scurt a muncii în comunism. Am prezentat, în debutul acestei discuţii, o serie de formulări critice. Există, însă, şi destule formulări apreciative: “fiecare persoană avea locul de muncă asigurat”, “erai remarcat pentru munca prestată”, “munca era la loc de cinste”, “nu era stresant programul de 8 ore”,

nu exista noţiunea de «şomeri»", "aproape toţi aveam acelaşi nivel de trai". Astfel de răspunsuri ne explică de ce la întrebarea 1, de exemplu (asupra premizelor nivelului de trai decent), 43,52% – relativ aproape de jumătate – dintre respondenţi au ales varianta «să munceşti cinstit şi bine » sau de ce 51,81% consideră că proiecte de genul Casei Poporului au fost justificate.

Opinia noastră, bazată pe chestionare, dar mai ales pe interviuri este că foarte multe persoane se arată extrem de sensibile la aspecte ţinând de securitate (a locului de muncă, a persoanei, a zilei de mâine, existenţa unui acoperiş deasupra capului), fapt care estompează, mai mult sau mai puţin, unele «deficienţe» ţinând de nivelul de trai (cozi, frig, lipsa curentului etc), iar uneori chiar lipsa libertăţii. Există, de asemenea, în anumite cazuri, «o mândrie» a muncii prestate, fie justificată (munca cinstită, făcută de plăcere), fie contaminată de discursul propagandistic («marile realizări», «plata datoriilor», «afirmarea României ca forţă economică» etc.). Şi mai există, în foarte multe cazuri, un element esenţial: tentaţia foarte puternică de a judeca trecutul prin comparaţie cu prezentul. Dar, despre aceasta, în capitolul următor.

5. După douăzeci de ani

„Scuzaţi întrebarea: «Cum aţi muncit astăzi?»"

Ideologiile se pot dovedi o armă teribilă, influenţând indivizi, grupuri, popoare. În numele lor, oamenii au luptat şi s-au jertfit pentru cauze nobile – respectarea drepturilor omului, libertate sau unitate naţională etc. Tot în numele lor, însă, oamenii au săvârşit nedreptăţi, ajungând până la atrocităţi greu de imaginat. Subiectele abordate în paginile anterioare ţin de această ultimă categorie, stând sub semnul demagogiei, intoleranţei, urii, atitudinii care, transpune în acţiuni şi politici oficiale, au marcat tragic destinele foarte multor oameni. Nu trebuie uitat, însă, un lucru: efectele ideologiilor nu se sfârşesc odată cu prăbuşirea unor regimuri. În cazul discutat de noi, care vizează peste jumătate de secol din istoria României[24], este imposibil să credem că ideologiile analizate nu au lăsat urme adânci în plan general, iar în particular asupra modului de a ne raporta la muncă. Nu puteam, aşadar, să scăpăm din vedere acest subiect care ne proiectează într-un "azi" ce ne marchează în mod direct. Ne-am propus să-l abordăm printr-o scurtă analiză a materialelor de presă, a răspunsurilor la chestionarele aplicate, a interviurilor realizate.

Reamintim faptul că, în timp ce în ziarul "Scînteia" din 1956, procentul articolelor despre muncă ajunge până la 44,25%, în "România liberă" din anul 1990 numai 13,00% din titluri se referă la muncă. Diferenţa este izbitoare; în plus schimbarea s-a produs nu numai din punct de vedere cantitativ, cât mai ales în planul conţinutului. Reprezentările muncii se schimbă radical. Dacă în perioada comunistă munca era caracterizată cel mai adesea ca singura modalitate prin care omul se poate împlini pe toate planurile, gândirea anilor `90 pune la îndoială această teorie: "Se ştie că ideologia comunistă, consideră că omul este un rezultat firesc al muncii. Munca l-a făcut pe om. Suntem atât de obişnuiţi cu această idee încât, pur si simplu nu mai sesizăm, nu atât falsitatea ei, cât mai ales nocivitatea acestei idei, forţa ei conceptuală de a transforma atât omul cât şi munca lui în simple instrumente de aservire, de înjosire şi constrângere folosite de statul totalitar pentru a-şi atinge scopul" („Munca", *RL*, 17.08.1990).

Dincolo de opinii, se schimbă şi realităţile. Dacă presa comunistă prezenta grevele şi şomajul ca fenomene specifice duşmanului capitalist, care indică degradarea acestui regim, acestea devin acum realităţi, manifestări ale trecerii României la un nou tip de economie: "Grevă prelungită la

[24] Perioadă în care democraţia practic nu a existat (începând, mai precis, cu 1938)

Întreprinderea Metalurgică Bacău” (*RL*, 15.08.1990), “Constructorii şomează, locuinţele lipsesc” (*RL*, 10.08.1990), “Cine-i ajută pe cei care vor să muncească?” (*Dimineaţa*, 24.05.1990). Astfel de articole ar fi fost, desigur, de neconceput înainte de Revoluţie. Articolele de presă ridică, însă, şi alte probleme, precum aceea a (ne)dorinţei de a munci: “Scuzaţi întrebarea: «Cum aţi muncit azi?».” (*A*, 08.06.1990); “Dacă înainte se muncea fără speranţă, astăzi situaţia s-a schimbat radical: se speră fără să se muncească.” (*RL*, 07.07.1990)

Realităţile s-au schimbat, e cert; odată cu ele şi contextul muncii. Iar într-un fel sau altul, pentru unii sau alţii, şi atitudinea faţă de muncă. Au trecut 20 de ani, iar opiniile oamenilor în aceste privinţe s-au sedimentat. Aşa cum ne-am obişnuit, ele sunt diferite. Unele dintre ele sunt mai optimiste, precum cea a doamnei Zoe Petre: “Nu am deloc senzaţia că munca e devalorizată în practică (…). Mi se pare că oamenii muncesc. Sunt unii care nu muncesc pentru că nu au ce munci sau că nu sunt capabili să-şi găsească (…) Sunt unii în şomaj pentru că nu au avut încotro, şi sunt unii care vor să fie în şomaj… sunt unii care nu muncesc pentru că ei înşişi sau «papà» au făcut bani din escrocherii. Dar sunt şi oameni pe care i-am văzut, oameni tineri, care muncesc de le sar capacele şi fac avere cinstită” (I. Z. Petre). Putem alătura acestei opinii şi răspunsuri la întrebarea 15 din Chestionarul adulţilor vizând munca în zilele noastre: “avem acces la informaţii”, “este apreciată competenţa”. Multe alte opinii sunt, însă, negative. Din acelaşi chestionar, aceeaşi întrebare: “multă muncă, bani puţini”, “munca cauzează stres, în loc să determine progres”, “sunt foarte mulţi şomeri”, “oamenii duc grija zilei de mâine”, “e de jale!”, “haos în toate domeniile”, sau… “depinde de apartenenţa la partide”; ba chiar se spune: “de ce să munceşti, munca e o ruşine!”. Multe dintre aceste opinii sunt uşor de corelat, aşa cum spuneam în capitolul anterior, cu răspunsurile referitoare la comunism. Acest fapt se observă atât din compararea răspunsurilor la întrebările 14-15, cât şi din interviuri: “La sfârşitul comunismului circula o vorbă «Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc»; dar acum, noi muncim pe brânci, fără carte de muncă, fără program, fără echipamente, fără pregătire în domeniu, iar patronii se fac că ne plătesc după 2-3 luni de zile sau niciodată.” (I. M. Adam) “În perioada aceea totul mergea bine… industrie, facultăţi. Acum au distrus ăştia tot.” (I. M. Ivan) Alţii au fost şi rămân nemulţumiţi: “Nici atunci nu era bine, dar nici acum!” (dl. G. Buga)

Regăsim, în exemplele de mai sus, opinii faţă de cele două subiecte care ne interesează: noul context al muncii şi atitudinea oamenilor faţă de muncă. Am observat, din astfel de exemple şi din altele, că multe persoane sunt dezamăgite de condiţiile care se oferă astăzi celui ce vrea să muncească. Respingerea violentă a comunismului, care pare să fi caracterizat zilele din timpul şi de după Revoluţie, a lăsat loc treptat exprimării unor nemulţumiri, frustrări, îngrijorări care îi determină pe mulţi respondenţi să aprecieze perioada trecută, care ar fi oferit condiţii (mai) bune de muncă (sunt destui care gândeau astfel chiar la vremea respectivă, dar părerea noastră este că sunt şi multe cazuri în care aprecierea pozitivă a trecutului se leagă *în primul rând* de situaţia prezentă). Sunt, însă, şi cazuri în care ideea de a munci într-o societate liberă este mai importantă decât faptul că această societate nu oferă deocamdată condiţiile de muncă dorite, după cum sunt cazuri în care dezamăgirea trecută se împleteşte cu cea prezentă.

Cât despre atitudinea faţă de muncă, există multe cazuri în care oamenii s-au adaptat şi şi-au găsit locul în noul context al muncii. Îngrijorătoare sunt, însă, alte aspecte. Ideea libertăţii prost

înţelese (“de ce să muncim, ni se cuvine totul”) este dublată de o atitudine legată tot de dezamăgirile prezente (“de ce să muncim dacă munca noastră nu este apreciată, nu ne oferă o viaţă decentă?”). Dacă “munca este o ruşine” – cum a afirmat cineva (şi cum gândesc şi alţii) –, fie în sensul că “te descurci mult mai bine altfel” (asumarea atitudinii), fie în sensul că societatea promovează false modele de reuşită şi pseudo-valori, astfel încât eşti privit ca “fraier” dacă munceşti (atitudine de dezamăgire, justificată de devalorizarea muncii), trebuie să admitem că situaţia este gravă.

Poate că, dincolo de toate cele spuse, cel mai mult ar trebui să ne preocupe modul de a gândi al tinerilor. Nu spunem asta pentru că este vorba despre noi, ci pentru că – fără a ne fi contaminat de la discursurile totalitare – tinerii reprezintă viitorul. Mai mult, noi şi cei care au răspuns la chestionarele noastre, suntem generaţia care nu cunoaşte totalitarismul decât din relatări şi cărţi (sau proiecte). La şcoală ni se spune, uneori, că nu avem “sechelele” trecutului, că “mai binele” se aşteaptă de la noi. Ce gândim noi, ce gândesc cei de vârsta noastră?

Din chestionarul distribuit colegilor şi prietenilor noştri de liceu (cls. a IX-a – a XII-a), prezentăm pentru început o concluzie care ni se pare îmbucurătoare: în ierarhizarea motivaţiilor muncii, răspunsul “satisfacţia de a munci cu plăcere” ocupă primul loc (53.95%); şi destul de mulţi aleg ca primă variantă salariul (45.88%), celelalte opţiuni având rezultate nesemnificative (întrebarea 8). Este pozitiv şi faptul că pentru majoritatea respondeţilor, munca reprezintă cheia reuşitei (ex: clasa a IX-a, varianta “în mare măsură” - 65.58%, “în totalitate” - 13.39%; clasa a XII-a, “în mare măsură” - 74.02% , “în totalitate” - 16.88%, întrebarea 3; am prezentat cazurile “extremelor” de vârstă). Alte lucruri ne dau, însă, de gândit. Media pe cele patru clase la întrebarea 5 arată că 70.99% dintre respondenţi consideră că au mai multe şanse de împlinire profesională în străinătate (26.78% - “în ţară”, restul - “nu ştiu”). La întrebarea 11, vizând nemulţumirile legate de condiţiile pe care societatea de azi le oferă tinerilor, foarte mulţi au dat răspunsuri referitoare la munca şcolară sau viitoarea muncă profesională: burse şi alocaţii mici, sistem de învăţământ nesigur, nerecunoaşterea diplomelor; salarii mici, insuficienţa locurilor de muncă, faptul că mulţi reuşesc “pe pile”, nu “pe muncă”. Referitor la alegerea profesiei “cu inima” sau “pragmatic”, varianta a doua a fost justificată prin răspunsuri ca: “ceea ce îmi doresc să fac «cu inima» nu îmi aduce nimic sigur” sau “«muritul de foame» şi «privirea tatălui»” (întrebarea 7). Cât despre ceea ce ar schimba pentru mai buna valorizare a muncii (întrebarea 12), elevii arată, de asemenea, că au multe dezamăgiri, dorind: desfiinţarea corupţiei, atragerea reală de investiţii străine, eliminarea uriaşelor discrepanţe salariale, eliminarea pilelor, reducerea numărului de parlamentari şi mai ales a salariilor lor, ajutor social real, program de muncă de maxim 8 ore etc. etc.. Varietatea şi luciditatea răspunsurilor ne îndeamnă să credem că un străin care ar citit aceste chestionare şi-ar face o impresie destul de exactă asupra situaţiei muncii în România… tinerii sunt, în mare majoritate, atenţi la contextul social şi destul de critici!

Avem nevoie, însă, de sfaturi şi de modele, iar acestea sunt uneori bune, alteori… nu prea. La întrebarea 9 (modele de succes în societatea de azi) cel mai bine sunt reprezentaţi sportivii: Ion Ţiriac, Nadia Comăneci, Gheorghe Hagi, sau persoane mediatizate prin sport: George Becali (sportul este o activitate lăudabilă, dar n-ar fi fost normal să putem avea mai multe (căci există) modele de politicieni, de pildă? Sportivii domină, alături de alte persoane publice (de ex. – Mihaela Rădulescu, actori, cântăreţi) şi topul modelului reuţitei prin muncă (întrebarea 9). Aici îşi au locul, însă, şi rude şi profesori, iar justificările sunt interesante: “bunicul meu – a crescut şase copii cu «acul şi degetarul»”, “mama mea – pentru că a reuşit prin muncă într-un domeniu al bărbaţilor, cel al armatei”, “părinţii mei, pentru că ştiu cum duc o adevărată luptă pentru a ne putea întreţine”,

“Marcu Bănică (o rudă), pentru că a pornit de jos şi a ajuns cum nu se putea mai bine”. Există, însă, şi un astfel de răspuns: “sunt atât de puţine persoane care au ajuns în vârf prin muncă, încât nu-mi amintesc nimic momentan”.

6. Concluzii

Am încercat să surprindem, în această lucrare, maniera în care tema muncii / muncitorului apare şi se integrează în ideologia şi practica legionară şi comunistă. Demersul nostru a fost justificat, credem, dacă ne gândim la frecvenţa abordării acestei teme şi la importanţa care i se acordă. Am vrea să precizăm, în debutul acestor concluzii, că noi nu negăm existenţa unor realizări şi a unor adeziuni reale (în ambele cazuri). Semnificaţia acestor realizări şi adeziuni rămâne, însă, de discutat dn această perspectivă mai largă pe care am încercat să o creăm, cea a mecanismului totalitar-extremist, a diverselor sale faţete şi implicaţii.

Astfel, nu putem contesta unele realizări ale muncii legionare (biserici, spitale etc.), nici faptul că Mişcarea a avut o aderenţă semnificativă, în anumite perioade, în rândul populaţiei[25] − o aderenţă sinceră, în anumite cazuri, în mediul elitelor intelectuale (v. nume sonore întâlnite în articole: Mircea Eliade, Constantin Noica, Arşavir Acterian, Nichifor Crainic, Sandu Tudor etc.), dar şi al “al oamenilor simpli” (v., de pildă, mărturiile lui Nicolae Steinhardt, “Jurnalul Fericirii” menţionând adesea comportamentul exemplar al unor legionari care chiar şi-au asumat, sincer, cauza). Numai că analiza noastră a arătat, credem, că realizările şi adeziunile sincere (“jertfele”) se “topesc” într-un discurs specific ideologiilor totalitare. Nu este nimic anormal ca tema muncii să fie atât de prezentă, având în vedere importanţa ei intrinsecă[26], precum şi faptul că muncitorii şi ţăranii erau foarte numeroşi, având, prin introducerea votului universal, posibilitatea de a conta în viaţa ţării[27]. Dar discursul legionar despre muncă este construit, după “chipul şi asemănarea” întregii doctrine, pe câteva idei inacceptabile: “numai noi avem dreptate, numai noi avem o concepţie corectă despre muncă, numai noi reprezentăm interesele celor ce muncesc”; “toţi ceilalţi uneltesc împotriva omului muncitor, risipesc bogăţiile patriei etc.” În plus, această viziune în alb şi negru, fără nuanţe, este dublată de o înspăimântătoare violenţă transpusă în anumite circumstanţe în practică, care sugerează, la scară mică, de ce ideile totalitare au provocat atâtea crime, atâta suferinţă. Nu în ultimul rând, stilul grandilocvent, repetiţia ideilor, formulele-şablon ne-au creat impresia că sub cuvintele mari se ascunde multă, multă demagogie (o altă trăsătură esenţială a doctrinelor totalitare). Am vrut să ne verificăm această senzaţie încercând să simţim mai bine “spiritul” Mişcării cu ajutorul unor înregistrări audio-video din epocă. Acelaşi stil, aceleaşi idei, acelaşi şablon (“aportul maselor anonime la clădirea edificiului legionar”, “rostogolire de voinţă” etc.), însoţite acum de gesturi, ton, atitudini pe măsură, ne-au întărit convingerea că munca, la fel ca şi alte teme, este subordonată unor scopuri propagandistice care nu au mare legătură cu adevărul.

[25] Ilustrată, de pildă, de locul III obţinut la alegerile din 1937.

[26] În documentele video din epocă am găsit, de pildă, un frumos discurs al lui Nicolae Iorga ce cuprinde formule memorabile: “Ţara noastră are, înainte de toate, o datorie – aceea de a munci. S-a muncit prea puţin, s-a muncit prea răzleţ. Munca adevărată şi spornică nu se poate face decât prin solidaritatea naţională. Munca este cel mai potrivit dezinfectant al tuturor neajunsurilor morale.”

[27] Uneori, ca masă de manevră, într-o epocă în care parcă fiecare factor politic încearcă să şi-i asume şi subordoneze. Am găsit, de pildă, printre documentele nostre, un articol al lui Mihail Ralea, “Regele muncitorilor”, în care se face apologia lui Carol al II-lea – cel care, ne amintim, a desfiinţat sindicatele, împunându-şi controlul asupra breslelor – ca reprezentant suprem al intereselor muncitorilor.

Mult mai mult decât Mişcarea Legionară, comunismul şi-a pus amprenta asupra trecutului şi prezentului nostru şi, de aceea, dezbaterea a fost mai amplă. Unele realităţi ale perioadei comuniste ar putea fi trecute la capitolul "realizări": asigurarea unui loc de muncă, realizarea unei "echităţi sociale" bazate pe o retribuţie a muncii care nu creează mari contraste, construirea unor obiective economice, faptul că mulţi oameni şi-au putut asigura confortul elementar (o locuinţă, în primul rând). Apoi, chestionarele şi interviurile au arătat că multe persoane apreciază astfel de realizări, putându-se vorbi, în anumite cazuri, despre o adevărată "nostalgie a comunismului" (în timp ce alte situaţii arată o viziune mai nuanţată, în care aprecierile se îmbină cu opiniile critice). Trebuie avute în vedere două aspecte. Pe de o parte unele realităţi negative din cele două decenii post-decembriste joacă, ca element de comparaţie, un rol esenţial în modul de a reanaliza şi aprecia trecutul comunist – aspect deja menţionat în capitolul anterior şi ilustrat extrem de convingător de maniera pătimaşă, putem spune, în care multe persoane asumă comparaţia trecut - prezent. Pe de altă parte, realizările amintite sunt discutabile în sine, uneori, precum şi dintr-o perspectivă care să aibă în vedere ansamblul sistemului. De pildă, asigurarea unui loc de muncă este asociată cu repartiţii impuse, uneori nefuncţionale (inginer electronist repartizat la îmbunătăţiri funciare), aducerea materiilor prime din zone îndepărtate doar pentru a crea locuri de muncă, trei oameni care fac munca unui om, sau marcate profund de imixtiunea factorului politic-ideologic (limitarea drastică posibilităţii de decizie la locul de muncă, deplasări masive de populaţie pentru construirea unor obiective "de imagine", dublarea muncii propriu-zise de munca ideologică etc., v. interviurile şi chestionarele). La fel, echitatea socială este foarte discutabilă dacă, ignorând pentru un moment raportarea la prezent şi problema cantitativă (echitate pentru majoritate), ne referim la principiu: echitatea este echitate dacă îi vizează pe toţi, iar prezenţa unei elite de privilegiaţi (nomenclatură), chiar dacă nu foarte numeroasă, anulează principiul (v. interviuri). Problema confortului elementar ţine de modul în care îl înţelegem, asociindu-se cu raţionalizarea sau demolarea caselor (din nou factorul politic: la bloc eşti mai uşor de controlat) sau cu elemente de mare disconfort (cartelizare, cozi, lipsa căldurii şi luminii) etc.

Această discuţie asupra semnificaţiilor pozitive şi negative poate crea senzaţia că "piesele" sistemului nu se potrivesc, că acesta nu este unul coerent. După părerea noastră, el chiar nu este coerent ca sistem funcţional, fapt dovedit, de altfel, de prăbuşirea sa (după cum nici Mişcarea Legionară nu şi-a dovedit viabilitatea). Aceasta nu înseamnă, însă, că nu există o logică a sa, *o coerenţă a sistemului ca sistem totalitar.* Dacă acceptăm această premisă, putem readuce în discuţie datele întregii noastre analize, privind tema muncii din perspectiva sistemului în ansamblu.

Aşa cum arată manualele de istorie, aşa cum am constatat de atâtea ori, în aceste pagini, sistemele totalitare sunt sisteme de tip ideologic, în care primatul factorului politic şi al doctrinei oficiale, unice impune reperele esenţiale ale evoluţiei societăţii în ansamblu, implicit sub aspectul problemei muncii. Putem, aşadar, încerca să privim această problemă în vederea unei comparaţii, din perspectiva reperelor despre care vorbeam.

De pildă, am putut reliefa, în analiza noastră, reperul Conducătorului unic şi necontestat. Referitor la muncă, aceasta îmbracă imaginea Conducătorului-Muncitor, sub două ipostaze: a modelului în raport cu omul muncii (prin activitatea sa concretă) şi, metaforic, a constructorului noii patrii (lumi). Am identificat această imagine în cazul lui Hitler, Mussolini sau Stalin, precum şi în cazul liderilor români. În privinţa Mişcării Legionare, figura legionarului este emblematică, reunind ipostazele Conducătorului-Muncitor, Român şi Creştin, Constructor al unei lumi noi, model pentru omul nou. Toate aceste elemente, cu excepţia celui religios, se regăsesc, într-o

manieră, am putea spune, grotescă în cazul lui Nicolae Ceauşescu.[28] Este interesant de notat că lipsa elementului creştin din imaginea lui Ceauşescu este compensată de asumarea unei aluri şi a unor competenţe providenţiale (am văzut că este comparat cu Moise, şi chiar cu Iisus Hristos[29], în texte încărcate de terminologie religioasă); mai mult, mesajul pacifist al creştinismului pare să fie preluat în noul context laic, devenind o componentă esenţială (obsesivă, practic) a imaginii conducătorului şi a regimului.

Reprezentând o persoană, conducătorul unic este cel mai indicat să încarneze virtuţile muncii. Partidul unic nu lipseşte, însă, nici cel din imagine, multe partide totalitare având, de altfel, denumiri ce trimit direct la muncă (Partidul Naţional Socialist Muncitoresc German, Partidul Muncitoresc Român, Partidul Muncii din Coreea etc.). Mai mult, Conducătorul şi Partidul unic, identificaţi cu statul, creează instituţii şi organizaţii care coordonează activitatea în domeniul muncii ("Frontul Muncitorilor Germani", "Muncă şi voie bună", „Muncă şi lumină", "Munca Legionară" etc.).

În acelaşi timp, regimurile totalitare sunt regimuri "noi", apărute în secolul XX, şi acest fapt se observă sub două aspecte, ilustrate pe larg în lucrarea noastră şi strâns legate între ele: încercarea de a se prezenta ca soluţie nouă – singura eficientă – pentru problemele individului, categoriilor sociale, de vârstă etc., statului şi naţiunii; tendinţa de a se defini prin opoziţie cu "lumea veche" (celelalte regimuri sau manifestări ale comportamentului uman, rămăşiţe ale trecutului" care li se atribuie), o lume percepută nu ca o realitate diferită, ci ca una ostilă (tema duşmanului).

În privinţa primului aspect, el se leagă de caracterul "de masă" al regimurilor totalitare, care încearcă să înregimenteze sub o conducere unică întregul popor. În aceste condiţii, apelul la muncă – activitate esenţială a vieţii – la omul muncitor, este uşor de înţeles, întrucât vizează imensa majoritate a populaţiei. Munca este aceea care îi reuneşte pe toţi într-un efort de a soluţiona, cum am văzut şi în cazul legionarilor şi în cel al comuniştilor, toate problemele (individuale, sociale, naţionale, chiar planetare – problema păcii în comunism). Transformarea muncii în soluţie universală ni se pare una dintre cele mai semnificative trăsături ale ideologiilor totalitare, dar ea nu putea fi susţinută decât printr-o propagandă masivă şi sofisticată (presă, filme, mitinguri etc) am constatat-o şi în cazul ideologiilor externe, şi în cazul celor autohtone (să ne reamintim procentul pe care subiectul muncii îl ocupă în presa comunistă românească). Aşa cum am notat, fiecare segment al populaţiei muncitoare este direct vizat (chiar dacă muncitorul este în prim-plan, apoi ţăranul; intelectualii sunt mai puţini şi, se pare, mai greu de manipulat). "Învelişul " poate fi uneori diferit în funcţie de context (apelul la religie, în cazul legionarilor, al fascismului italian etc, stahanovismul de inspiraţie sovietică – deşi ideea depăşirii permanente a limitelor este prezentă şi în regimurile de extremă dreaptă). Conţinutul este acelaşi: munca trebuie să servească *respectivului* regim, deţinătorul adevărului absolut, regim pe care activitatea şi existenţa umană trebuie să se plieze, apărând "omul nou".

Procesul muncii nu are un final, căci progresul este – nu-i aşa ? – infinit. Tatăl uneia dintre noi (Dana) i-a arătat în ziarul "Sportul" din 16 mai 1986, într-un articol prezentând premierea de către Nicolae Ceauşescu a fotbaliştilor de la Steaua, proaspăt "câştigători ai Cupei Campionilor Europeni la fotbal", un fragment care l-a frapat încă din momentele acelea: "Nu este suficient să câştigi locul I (...). Am convingerea că clubul Steaua va lua toate măsurile pentru a ridica pregătirea echipei de fotbal (...), că înşişi fotbaliştii vor înţelege că trebuie şi mai multă exigenţă, şi mai multă

[28] Nelipsind, însă, nici în cazul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej – am găsit, în acest sens, articole despre vizitele de lucru, prcum şi o foarte sugestivă imagine (desen) în care chipul liderului se profilează pe fundalul uzinelor.

[29] Lucru de neconceput, evident, în cazul lui Codreanu, care ar putea asuma cel mult condiţia de replică umană a Arhanghelului Mihail…

disciplină şi mai multă tehnică şi hotărâre” („Cuvântarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu”, *Sportul*, 16.V.1986).

Cât despre cel de-al doilea aspect, lucrarea noastră a tratat pe larg şi despre duşmanul din exterior (state, regimuri) şi despre cel intern (regimurile trecute, rase, categorii sociale, persoane sau mentalităţi ce nu corespund “noii realităţi”). Munca este şi în acest caz soluţia, iar muncitorul – instrumentul şi “beneficiarul”. Este de menţionat, încă o dată, violenţa extremă a unora dintre abordări. Este de remarcat, de asemenea, paradoxul: subiectul muncii, o activitate constructivă, care umanizează şi dă sens existenţei, este transformat într-un instrument al urii, al dezbinării, al respingerii sau exterminării: “avem în cine trage!”.

Iar dacă duşmanii s-au terminat – deşi nu este niciodată cazul – ne putem război, prin muncă, cu ostilitatea naturii. Ziarele de după cutremurul din martie 1977 sunt pline de titluri şi formule precum: “Dăruire muncitorească exemplară în zonele lovite de cutremur”, “eroism de masă” (*RL*, 7 martie 1977). “Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a examinat ieri, mersul lucrărilor pe şantierele refacerii” (*RL*, 15 martie 1977). Apare, evident, şi depăşirea producţiei, aşa cum o spune însuşi conducătorul: “Menţionez că multe întreprinderi au realizat zilele acestea o producţie cu 20-30% mai mare decât era planificat” (*ST*, 11 martie 1977). În alt context, imaginea acestei solidarităţi, afectivă şi de muncă, de la conducători la fiecare om, ar fi cât se poate de normală. În contextul de faţă, frazeologia arhicunoscută despre muncă nu face decât să ne amintească despre dispreţul pentru om.

Nu am găsit, în materialele studiate, aproape nimic din valorile lumii în care ne-ar plăcea să trăim. Acest lucru ni se pare cu atât mai grav cu cât am discutat despre o valoare esenţială, munca, ce asociază în jurul ei alte valori. Există, totuşi, o excepţie notabilă: acei oameni care, prin intermediul chestionarelor şi interviurilor, ne-au arătat că ştiu ce trebuie condamnat şi ce trebuie apreciat, ştiu ce nu trebuie uitat, ştiu să pună unele valori înaintea altora. Cum am mai spus, ne este imposibil să credem ca fenomenele analizate în aceste pagini nu au un impact profund asupra prezentului. Tocmai de aceea este dificil, uneori, să discerni binele de rău. Ţine, însă, de fiecare dintre noi să ne raportăm la muncă într-un mod firesc. Ţine de fiecare dintre noi ca, şi sub acest aspect, viitorul să nu repete greşelile trecutului.